તાલીફે બહા.

ગુલે સનોબર ચે કર્દ?

ઉર્ફે

ગુલને સનોબરસે ક્યા કીયા?

નાટક ૪ બાબકા.

વાસ્તે ગીરોહ વીકટોરીયા નાટકકે.

તરતીબ કીયા

મરહુમ નસરવાનજી મેહરવાનજી ખાનસાહેબને

ઓર

આપકે [illegible] કીયા વાસ્તે [illegible] આમકે

માલેકાને

ગીરોહ વીકટોરીયા નાટકકે હુકુમસે

જેહાંગીર બેજનજી કરાનીને

જબાને ઉર્દુ બ હર્ફે ગુજરાતી.

મુમબઈ,
જેહાંગીર બેજનજી કરાની,
કીતાબ ફરોશ વ જાહેર કરનેવાલા,
નાં ૧૮. પારસી બાજાર, કીલ્લા.

કીમત છે આને.

ગુલબા સનોબર ચે કર્દ?

ઉર્ફે

ગુલને સનોબરસે ક્યા કીયા?

:o:

નાટક ૪ બાબકા.

.o.

વાસ્તે ગીરોહે વીકટોરીયા નાટકકે,

તરતીબ કીયા

મરહુમ નસરવાનજી મેહરવાનજી ખાનસાહેબને

ઔર

છાપેકે ઈજહાર કીયા વાસ્તે ફાએદા આમકે

માલેકાને

ગીરોહે વીકટોરીયા નાટકકે હુકમસે

જેહાંગીર બેજનજી કરાનીને

જબાને ઉર્દુ બ હર્ફે ગુજરાતી.

મુંમબઈ,

જેહાંગીર બેજનજી કરાની,

કીતાબ ફરોશ વ જાહેર કરનેવાલા,

નં૦ ૧૮, પારસી બાજાર, કીલ્લા.

કીમત છે આને.

મુંબઇ:—રીપન પ્રીનતીંગ પ્રેસ, ધોબીતલાવ.

તખ્તએ નાટક.

સનોબરશાહ……………………પરસ્તાનકા બાદશાહ.

કૈમુસશાહ……………………મુલ્કે ચીનકા બાદશાહ.

અસમાસરૂહુબખ્શ……………………મુલ્કે ફારસાંનકા શાહજાદા.

તહેમાસ……………………મુલ્કે મશ્રકકા શાહજાદા.

બહાદુર……………………મક્કાર ઔબાશ.

કુતબોદ્દીન……………………બહાદુરકા બાપ.

આહજાક……………………યહુદી હકીમ.

અબદુલ્લા……………………એક મરીજકા ભાઈ.

નુરૂદ્દીન……………………બ્યાજખોર મોગલ બયોપારી.

રામચંદર……………………નુરૂદ્દીનકા શરીક.

ઝટકસીંગ……………………કૈમુસશાહકી બેટીકે જનાનખાનેકા દરબાન.

પીરમર્દ……………………રાહબર.

જીન……………………સનોબરશાહકા ખીદમતગાર.

દહેકાની……………………એક દેહાતી.

મેહરઅંગેજ……………………કૈમુસશાહકી લડકી.

દીલઆરામ, સોસન……………………મેહરઅંગેજકી દાયા.

ઝોહરા……………………આહજાકકી બાનો.

લાલા……………………દહેકાનીકી બાનો.

દેવ—પરીયે—આદમી—નૌકર—વગએરાં.

મુકામ

ચીન—કાફ.

મુમબઈ તા૦ ૧ આગષ્ટ શન ૧૮૮૩.

તાલીપૈ અદા.

ગુલ બા સનોબર ચે કર્દ!

ઉર્ફે

ગુલને સનોબરસે કયા કીયા?

———0:0:0———

બાબ પેહલા—પરદા પેહલા.

૧૯૭૫

———

દીવાંનખાંના.

———

[મેહરઅંગેજકા અપની સખીયાંકે સાત હીંડોલેપર ઝુલે ખાતી હુઇ નજર આંના.]

ઝીન્ઝોટી—હુંમ્રી—બાંસરીયાવાલે સાવરારે—તર્જ.

સહેલીયેં—શાહાજાદી તોરા ખુબી, નગરીયાં સારી જાનેરે.—શાહજાદી. સર પર મુકટ તોરે ચમક ઝમક રહે, જએ જએ તેહારો નામ, નગરીયાં સારી જાનેરે—શાહજાદી.

દીલઆરાંમ—સાહેબા, અબ આપ કરમ ફરમાંકર સવાલકી બાતેં છોડ દો, ઔર કીસી ખુબરૂ ખુબસીરતસે અપની શાદી કર લો.

મેહરઅંગેજ—દીલઆરામ, કયા તુ દીવાંની હુઇ હએ, જો યહે બાતેં જબાનપર લાતી હએ? કયા મએં બગ઼એર જાંને, બગ઼એર પએછાંને કીસી મર્દકો મેરી શોહરીમે કુબુલ કરૂં? વાહરી! મએં કુચ્છ છોટા બચ્ચા હું જો તુ મુઝે સમઝાતી હએ? અગર ગીલમાંન ચર્ખે બુલંદપરસે ઉતર આવે, તોભી વો બગ઼એર મેરે સવાલકા જવાબ દીયે હરગીજ દીવાનખાંને ઉમ્મીદમે વારીદ ન હો સકેગા, કયુંકે મએંને કસમ ખાઇ હએ.

દીલઆરામ—વારી જાઉં, મએં સબ સમઝતી હું; પર તુ યું નહીં જાંનતી હએ, કે તેરે સવાલકા જવાબ લાનેકી જો હુરેં મલાએકમેભી તાકાત નહી, વહો એક બેતમીજ આદમજાદ લા સકેગા? મેહરઅંગેજ, યહે કયા ખીયાલ તુને અપને દીલમે ઠાંના હએ, કે ખુન બન્દેગાનેકા નાહક અપની ગરદન પર લેતી હએ? લાઝીમ હએ કે મેરે કહેને પર ધ્યાંન ધરે.

મેહરઅંગેજ—અરી જા નીકમ્મી, ધ્યાંન ધરના જોગીયોંકો સમઝા, ઔર નસીહતકી બાતેં કીસી નાંદાંનસે જા કર કહે. ભલા બએર, મેરે એક સવાલકા જવાબ દે.

દીલઆરાંમ—લો, શાંમો સહર જવાબસેહી કામ રખતે હો? અરી તેરે સવાલકા જવાબ દેતે દેતે સએંકડો મર ગએ, તોભી તુ સવાલ પુછનેકા ખીઆલ નહી છોડતી? કહીએ આપ કયા પુછતે હો?

મેહરઅંગેજ—વાહરી બાતાંખાંની, યહે જબાંદરાજી તુને કબસે એખત્યાર કીઈ હએ?

દીલઆરાંમ—જબસે આપને સવાલ પુછના એખત્યાર કીયા તબસે.

મેહરઅંગેજ—તોબા! કયા જબાંન ચલતી હએ! દીલઆરામ, સુન અબ તુને મુઝપર જો સંગદીલીકા બદા રખા ઉસકા કયા બાએસ? મએં અપની શર્ત પુરી કરતી હું ઉસમેં. મેરા કયા તકસીર? મએં કુછ લોગોંકો પકડ મંગવા કે ઉનકા નાહીં કતલ કરવાતી હું? વહો ખુદ આપહી આપસે યાંહાં તક ચલે આતે હએં, ઔર આરજુ મુઝસે નેકાહ કરનેકી રખતે હએં, તબ મએં ઉનકો ફકત એકહી સવાલ પુછતી હું, બલકે પહેલે યહે ઉનકો બા-ખુબી જતાતી હું, કે અગર મેરા જવાબ ન મીલેગા તો મએં કતલ કરાવુંગી. જબ યહે સબ જાહેર કીયે બાદઅજભી વહો અપને ઇરાદેસે બાજ નહીં આતે, તબ મએં સવાલ પુછ કર જો જવાબ દે નહીં સકતે, ઉનકે સર કટાતી હું, ઇસમે ખતા મેરા કયા હુઈ?

દીલઆરાંમ—યહે તો સબ રાસ્ત ફરમાતે હો, મગર ઇસ્સે જાબજા આપકી રુસવાઇ હોતી હએ.

મેહરઅંગેજ—ઇસમે રુસવાઇ મેરા કેસી હુઈ? ફજીહતીતો ઉન

આહુમક ખુબકોંકી હોતી હએ, જો મર્દ કહેલા કર એક ઓરતકે સવાલકા જવાબ દે નહીં સકતે.

[બાહેરસે નકારેકી આવાજકા આંના.]

સુંન સુંન કોઇ નયા તલબગાર આયા હએ.

દીલઆરાંમ—અફસોસ! ફેર કીસ કમબખ્તકી કજા આ પુકારી? અફસોસ! ઇશ્ક યેહે કેસા દીવાંનપન હએ, કે મરીજ અપની જાનકીભી દરકાર ન કર, માનીન્દ દીવાંનોંકે, ગારે અલમમે જા ગીરતે હએં.

[ખીદમતગારકા આન કર આદાબ બજાંના]

ખીદમતગાર—મલેકા રોશનએફબાલ, મશ્રકકે મુલ્કકા શાહજાદા તહેમાસ દીવાને ખાસમે આયા હએ, ઓર ઇજાજત આપકે હુજુરે આ-લીમે પોહચનેકી રખતા હએ.

મેહરઅંગેજ—જલ્દી બા આબરૂ અંદર લે આ.

[ખીદમતગારકા કુરનીશ બજા કર જાંના, ઓર તહેમાંસકો લે આના]

તહેમાંસ—અએ શાહે હુસ્ન, મલેકાએ મુલ્કે જમાંલ, આપકી ખુબસુરતીકે જલવેકે તાબો તજલ્લીસે, અએવાંને જેહાંન રોશનીસે મઆ-મુર હુવા હએ. આપકે રૂએ પુરનુરકે રશ્કસે માહતાબભી દાગ હસતકા ખાતા હએ. ઓર આફતાબ આલમતાબ શરમીન્દગીકે બાએસસે શબો રોજ સરગરદાંન ફલકપર ચકકર મારતા હએ. અજબમકે તુમારે ગોહરે સફાઇકી તાઅરીફ સુન બ દા આયા હએ, ઓર ઉમ્મેદવાર આપકે લુત્ફો કરમકા હએ.

મેહરઅંગેજ—આએ દાંનેશમંદ શાહજાદે, તેરી જવાંની પર મુઝે મહેર આતી હએ. અએ પરવાને સુરત, આપહી આપ ઇસ શમ્એ નુર પર ન ધુંમ. મેરે સવાલકા જવાબ આજતક કોઇ શખ્સ ન લાયા હએ. બહો-તેરે ગુજર ગએ હએં. પસ તુ જીસ જગેસે આયા હએ વાંહા પીછે જા. નહીતો બાઇન્દા પરેશાંનીમે અસીર હોગા. ફેર તેરે ખુનકા બોજા મેરી ગરદન પર નહીં?

તહેમાંસ—નુરઅફજા મલેકા, યાંહાં આંનેકે પહેલે મએંને ખુબ અંદેશા કીયા હએં, ઓર અચ્છી તરહસે ઇસિ બાત પર ગોર કર બાઅદ-

અજ કદમ તેરી ફ્વાહીશમે રખ્ખા હએ. તેરી નેક નસીહતકે લીયે મએ તેરા અહેસાનખાંન હુવા હું. મગર મુઝકો તો ઔર કીસી ચીજસે સરોકાર નહીં હએ. જબ હાથ ખજાંનએ ઇશ્કપર બઢાયા, તબ ઊસકો ખીંચ લેના માહાલ હએ. અગર જાનકી મએ દરકાર કરતા, તો જીનહાર યાંહાંતક મુસીબતેં સહેતા ન આતા. ઇસ લીયે અએ દુરરએ નુર, અપને સદફે દહનકે લબોંકા દરવાજા ખોલ, ઔર સખુનકે મોતીસે ઇસ કમતરીનકી દાંમન ભર.

મેહરઅંગેજ—અએ હટીલે જવાંન, જબ મૌતકી આશનાઇ તુ કરને ચહાતા હએ તબ મએં નાચાર હું. મએં તુઝે અપને સવાલ કહેનેકો તૈયાર હું; પર પહેલે એક શર્ત કરની દરકાર હએ, કે અગર તુ મેરે સવાલકા જવાબ દેગા તો મએં તુઝસે નેકાહ કરુંગી, ઔર અપની શોહરીમે તુઝે કુબુલ કર બહોતસા માલો જર દુંગી. ગર્ચે સવાલકા જવાબ તુ ન દે સકેગા, તો તેરા સર વુજુદસે જુદા કર કીલેકે દરવાજેપર લટકાવુંગી, ઇસ બાત પર તુ રાજી હએ?

તહેમાંસ—અલબતા, મૈ જાનસે મએં યહે શર્ત કુબુલ રખતા હું.

મેહરઅંગેજ—શાહજાદે કુચ્છ સમઝ? ઇસમે બડી ખતા હએ? નાહક અપની જાન દે આઇન્દા પચતાએગા?

તહેમાંસ—તુ બેફીક્ર રહે, અપના કાંમ મએં અચ્છી તરહાસે સમઝતા હું.

મેહરઅંગેજ—જબતો સુન લે મેરા સવાલ. કહે અએ શાહજાદે કે, "ગુલ બા સનોબર ચે કર્દ," યાને ગુલને સનોબરસે કયા કીયા?

તહેમાંસ—[ખુદસે] ગુલને સનોબરસે કયા કીયા? ઇસકા કયા જવાબ દું? બાનો ગુલ કૌન થી, ઔર સનોબર કૌન થા?

મેહરઅંગેજ—ઊસકા ખુલાસા મુઝસે ન કીયા જાએગા.

તહેમાંસ—યહેતો અજબ કીસમકા સવાલ તુમ પુછતી હો? ઇલ્મે ગએબસે સીવાએ ખુદાકે કીસકો આગાહ હએ? અગર કોઇ શખ્સ તુઝકો ઝુઠી એક બાત બના કર કહે, વોહો બાત કાબીલ એતબાર નહીં હો સકતી?

મેહરઅંગેજ—શાહજાદે, બસ હો ચુકા. મએંને પહેલેહીસે તુઝકો

જીતાયાથા, કે તુ મેરી શર્ત ન બજા લાએગા? યહે કુચ્છ મેરે સવાલકા જવાબ નહીં હએ. અફસોસ અપની જીદ ઔર ગુરૂરીસે તુ યહે અનજામકો પોંહચા. અએ આફતરસીદા તુ જીનેસે ગુજરા હએ.

[મેહરઅંગેઝકા ખીદમતગારકો ઇશારા કરના, ખીદમતગારકા તહેમાંસકો ગીરફતાર કરના.]

બાબ પહેલા—પરદા દુસરા.

રાસ્તા.

[બાહદુરકા દાખેલ હોના બેઝાર હો કર.]

બાહદુર—થુ, ઇસકો ચુલેમે ડાલું ઇસકો પૈસેકો? મએં અગર દુન્યાકા બાદશાહ હોતા તો હરગેજ યહે બલાકો રહેને ન દેતા. પહેલે જેહાનમે પૈસેકા નામ કીસને નીકાલા, જો જરા મુઝે મોઆલુમ હોને દો, ફેર અચ્છી તરહ ઊસકે સાથ જા કર ઝગડા કરૂંગા. બસ જીધર દેખો ઊધર પૈસાહી બડા! ઈલમાંભી ઊસકીહી મકતબમે પહુતે હએં, જોગીભી જરાકાહી તપ કરતા હએ, ફકીરકાભી સવાલ પૈસેહીકા, દાંના ઊસ્તાદોંકાભી યેહી ઊસ્તાદ, શાહોકા શાહનશાહ દેખોતો પૈસા, કાજી મુલ્લાભી ઇસીકેહી મુરીદ, બસ દુન્યાંમે ઇસ્સે બડા કોઇ નહીં. યેહી કમબખ્ત લોગોંકી શર્મ લેતા હએ, યેહી સીયાંનેકો દીવાંનાં બનાંતા હએ. યેહી અમીરો ઊમરા ઔર શાહજાદોંકો મુફલેસ, લુચ્ચે, લફંગે, ઔર નીકમ્મેકી સહોબતમે બીઠાતા હએ. ઇસીકી તાલીમસે આહમક દાંનાં કહેલાતા હએ. અફસોસ! કે દુન્યાં ઇસ્સે અંધી હુઇ હએ. યહે નાબકારને અપના અફસુંન મુઝસે ગરીબપરભી ફુંકા હએ. બસ રાત દીન કર્ઝ ઔર કર્ઝહીકા ખીયાલ હએ. ફજ્જરકો નીંન્દસે ઊઠતેહી દેખોતો પહેલી સુરત બયાજફેરકી નજર આતી હએ. રસ્તેમે ફીરનેકાભી કરાર નહીં. ઇસ તરફકી રાહ લીઇતો એક બલા આ ખડી રહેતી હએ. "મીયાં બાહદુરખાં ઊતની રકમ દે દીજીયે?" વાંહાંસે ભાગા કે એક દુસરા ઇબલીસ બીચમે

આતા હુએ. "અહો બાહદુરસીંહ હમારા કુચ્છ નીકાલ નાહી કીયા?" કુચ્છ જવાબ દે વાંહાંસે દુમ દબાઇ કે તીસરા પકડતા હુએ. "કાહે હો બાહદુર સાહેબ, ક્યા પેસ્ચ્યચ કયા કેસે?" યેહી નાહટ ભાગમે સારા દીન જતા હુએ. ઘરમે પાંનું રખ્ખા કે બાવાજી પહેલે ચાબ બાતે હુએં. "અએ નકટે તેરા પેટ મએં કાંહાંસે ભરૂં? જા આજકા દીન બાનેકો દેતા હું; અગર કલ કુચ્છ ન લાએગાતો, કમરકી હડ્ડી તોડ હંકાલ દુંગા." ઇનકી જબાંનતો ન ઠએરીકે હાતનેમે અમ્માજી મુસલ લે કર ઊઠતે હુએં. એક ભાઇ ફુકની લેતા હુએ, તો દુસરા કહેતા હુએ "સટ મેરે ચાર રૂપએ." જોરૂ કહેતી હુએ, "મુંવે બચ્ચોંકો કયા તેરે સીર ખીલાવું?" બાલા પુકારતી હુએ, "નીકાલ ડાસો મુવે નીકમ્મેકો." વાહ વાહ! ફેર કયા મજા પુછતેહો બાહદુરખાંકી? એક દીવાંનાં કુત્તા તો ભલા. એક તદબીર ઇન સબોંસે બચનેકી હુએ, કે સુબ્હો હોતેહી યાંહાંસે ચુપ ચાપ ચંમ્પટ હોના. પર દીલમે એક ખતરા આતા હુએ, કે આઇગ્નાક હુકીમકી ઔરત જો મુઝપર હાતની કુરબાંન હુએ, ઊસકો કયું છોડ જાવું? જેહાંનમે મેરી કદ્ર બુઝનેહારી ફક્ત ઓ મેરી મઆશુક રહી હુએ. કબસે ઊસીકી રાહા દેખતા હું, કે દરવાજા બાલે તો અંદર જા કુચ્છ સમઝા કર થોડી રકમ નીકાલ લું. [સાંમને દેખ કર ચોંકના] બાપરે યહ સાંમનેસે કોન આયા! હાએ! કીધર ભાગું? સત્યાનાસ!

[દાખેલ હોના, નુરૂદ્દીન મોગલકા.]

નુરૂદ્દીન—અસ્સલામો અલેક બાહદુરખાં.

બાહદુર—આલેકુમ સલામ, આગા આલેકુમ સલામ.

[જલદીસે જાંને ચહાના.]

નુરૂદ્દીન—બાબા ઇધર આવ, ઇધર આવ બાહદુરખાં, તુમ કીધર જાતે?

બાહદુર—કામ, બડા જરૂરકા કાંમ હુએ, આગા, સલાંમ.

[જાંને ચહાના]

નુરૂદ્દીન—સબ્ર કરો, સબ્ર કરો, મત ભાગો. પહેલે જરા હમ બાત કરો, તુમ બાત કરો, ફેર જાવ.

બાહદુર—ક્યા ક્યા આગા, બોલ દોજી? [ખુદસે] અહે ક્યા મુઝે છોડતાથા.

નુરૂદ્દીન—ભાઈ ઓહો હુમારા દીનારકા ક્યા ખબર?

બાહદુર—સબ અચ્છી, સબ અચ્છી. [ખુદસે] અરે તેરી કબ્ર મએં ખોદું રે તેરી.

નુરૂદ્દીન—બાબા બહોત દીન હુઆ તુમ પૈસા નહી દેવ, યહે ક્યા તમાંશા? તુમ બોલો "આગા હમ દીનાર દેવ," હમ બોલો, નહીં તુમ બોત દીન લગાવ. તુમ બોલો, "એક બીસ પંન્જ દીનાર દેવ, હમ થોડ દીનમે બ્યાજ સાથ દેગા." હમ બોલો અચ્ચા, હમ તુમ એક બીસ દીનાર દેવ, તુમ હમ એક મહીના બાદ એક બીસ પંન્જ દીનાર દેવ. તુમ બોલો અચા. હમ દીનાર દેવ. તુમ એક મહીના નહી દેતા, દુસરા મહીના નહીં દેતા, તીન ચાર પન્જ મહીના નહીં દેતા, યહે ક્યા તમાંશા? અબ હમારા પૈસા દેવ, અગર નેઇ દેગા હમ સરકાર બોલો, બ મી ચસ્મ હમ સરકાર બોલો તુમ કએદ કરાએગા મોઆલુમ?

બાહદુર—ઠએરો, આગા સાહુબ એક આઠ દીન ઠએરો. મેરી હુંડી બાહેરસે આનેકી હએ ઊસમેન મએં જરૂર દુંગા.

નુરૂદ્દીન—હમ હુંડી નેઇ માઆલુમ, હમ તુમારા મુડી લેગા. હમ કસમ લેતા હમ તુમારા મુંડી લેગા, માઆલુમ?

બાહદુર—આગા દેખો, અભીતો અગર તુમ મુઝે માર ડાલો તોભી મેરે પાસ તો એક ખોટી દમડીભી નહી હએ. જરા સબ્ર કરો, ઔર તુમારા સબ પૈસા મએં દે દુંગા. મએ કુચ્છ લુચ્ચા યા ચોર નહી હું [ખુદસે] તેરી દાહડીભી અલગ ઉઠા જાવુ [આગાકો] આગા તુમ બડી કીટ કીટ કરતે હો.

નુરૂદ્દીન—[તએશમે આંના] હમ કીટકીટ? હમ નેઇ કીટકીટ. તુમ કીટકીટ, તુમારા બાપ કીટકીટ, તુમ લુચ્છા, તુમ ચોર, તુમ દગાબાજ, તુમ કુત્તા, તુમ બીલ્લી, તુમ ગધા, તુમ તુમ તુમ અ અ અ—

બાહદુર—[ખુદસે] વાહ, આગાતો તરાંનેકી તાંન લેતા હએ?

નુરૂદ્દીન—બેશર્મ, બેહુયા, તુમ શર્મ નેઇ, તુમ રાસ્તી નેઇ, તુમ અકલ નેઈ.

બાહદુર—મઍં શર્મ નહીં, રસ્તી ઑર અકલ નહીં, મઍં તો બાહદુર હું.

નુરૂદ્દનદી—અચા, અચા, તુમ ગાલી દેતા નહીં? તુમ દીનાર નહીં દેતા? હમ સીપાહી બુલાવ [ગુસ્સેમે ચલે જાનાં]

બાહદુર—ખાનાખરાબ, વહેતો ફજીહતી કરેગા! હાએ! હાએ! ઇતનેમે મેરી મઆશુક ખીડકીપરસે દેખેતી? [સાંમને દેખ કર ચોંકના] અરરર એક બલા ગઇ, ઑર દુસરી આઇ. વહેતો વ્હો આગાકા હીસ્સેદાર રાંમચંદર બહુમન હુએ. હામકોભી દસ દીનાર દેનેકે હુએ. આગાતો પેટ ભર ગાલીયા સુનાકર ગયા, દેખે વહે કયા કરનાહુએ. મઍં કાંહાંસે વહે સપાટેમે આયા. [દાખેલ હોના રામચંદર ભટકા]

રાંમચંદર—હા કોન? આપલ્યા બાહદર સાહુબ કાએ? કાએ હો બાહદર સાહુબ કસે કાએ? રામ રાંમ હો.

બાહદુર—સલામઅલેકુમ, મઍં સમઝાકે રસ્તેમે કોઇ ગધે હકાલના હૈમ કયું કુચ્છ હુકમ?

રાંમચદર—નાંહી, મી તુમાલા કુચ્છ જરા મીલનેકો આએથે. હે આપલ્યા ખતચા તુમને કાએ કેસે?

બાહદુર—હાં, તુમસે કુચ્છ બાત કરનેકી હુએ, મગર અબ જરા મુઝે જાંના હુએ, મેરી મા મરતી હુએ.

રાંમચંદર—વો મેલી તર અમારેકો કાએ? લવકર રૂપએ ટાકુન દયા, નાહી તર ટંટા હોઇલ. વો આમચે આગા સાહબ જીવ ખાતા હુએકી?

બાહદુર—આગા સાહુબ અભી મુઝે મીલેથે. મઍંને ઉન્હોકો ચાર બાતેં સમઝા કર કહી હુએ, ઑર વ્હો એક મહીનેકે બાઅદ લેનેકો રાજી હુવા હુએ [ખુદસે] વ્હોતો સીપાહી લાનેકો ગયા હુએ.

રાંમચંદર—છે, હે કાંમ અચ્છા નહવે. ગરજ પડલી તર કરજ કેસે. આની માંગનેકો આએતર હાત તાલી દાખવીતે, કે આજ આવ, ઉદયા આવ, પરવા આવ, અસે મહનત્લા તર કાએ? ખરે માનુષ્યચા હા કામ નહવે. દાહા દીનારકે આજ, ઉદયા કરતેં, તર શેંભર બીંબર કસ દેસ?

બાહદુર—સમ્બર કયા સવ સાહેબ?

રાંમચંદર—મી મન્તલેકી સામ્બર દીનાર ઘેલ, તર યાહા તોંડાની કસા દેલ? સામ્બર મહનતલા તર સૌ, આની સૌ મહનતલ તર સમ્બર.

બાહદુર—[ખુદસે] યાંહાં દસ દીનાર દેનેકા દમ નહીં, ઔર સાકી બાત ચલી હુએ.

રાંમચંદર—કાએ મંગ, જવાબ દોકી?

બાહદુર—જવાબ, જો તુમારે આગાકો દીયા વોહી. એક મહીને કે બાઅ્દ લો [ખુદસે] ફજ્જરકો યાંહાં કૌન ખડા રહેતા હુએ.

રાંમચંદર—મહીના બહીનાં મૈ કુચ્છ સમઝતે નાઈ. આજકં આજ દેવ, નાંહીતર મી ઉદયા ફરીયાંદી કરેંગે.

બાહદુર—બેઠીક, તુમારી મરજી. અભીતો મએં દે નહીં સકતા. યહ સર પર પધડી હુએ સો લેહો લો, નહીતો કુબાહ ઉતાર લો. યાહેતો મેરે ગડે દો જુતીયાં હુએ વોભી લેલો.

રાંમચંદર—યહે કૈસા ગાડવ હાએ? પૈસેચે પૈશે નાંહી દેતે, આની મહનતેકી મોચે ઘેવ. થાંમ મી અતા સીપાઇલા ઘેવુંન એતો, આંની તુલા દાખવીતો.

[ડર કર ભાગ જાંના રાંમચંદરકા]

બહાદુર—યહે તમાંશા દેખા? એક સાહેબ ઘોડે પર બએટે આએ, ઔર યહે માહારાજતો હાથીપર સવાર હુવેથે. અરે કીસીકે મુંહસે આજ કીતને રોજ હુવે મએંને એક મીઠી બાતભી ન સુની. જો દેખા વેહો ગાલી દેતા હુએ. યહેભી નસીબ; જબ માબાપ ઔર જોરૂ બરચે બોલતે હુએં, તબ યહે બેગાંનોંકી કયા તકસીર? આજ આખરી મરતબા મેરી માહાબુબએ મીલ લેતા હું, ફેર સુબ્હોસે ડેરા ઉઠા રસ્તા કાટેંગે

[બહાદુરકા આઇજાકકો આતા હુવા દેખ કર છુપ જાંના,
આઇજાકકા મએ અબદુલ્લાકે આના.]

અબદુલ્લા—ફેર હકીમજી, ઉસ જવાંનકા પાંઉં કયા આપ કાટોગે?

આઇજાક—હા, અલબત્તા, નહીં તો વોહો મર જાએગા.

અબદુલ્લા—પાંઉં કાટતે વકત ઉસકો કુચ્છ દદતો ન હોગા?

આઇજાક—નહીં. અભીહી મઐંને એક બેહોશીકા શરાબ ઉતારા હુએ. વોહ જૈસા ઊસકો પીલાવુંગા, કે વંહીં વોહ બેફહુમ હોગા; ફેર બાઅદ એક ઘડીકે હોશમે આએગા. ઇતને વકતમે પાંવ કાટના સહલ હએ.

અબદુલ્લા—દુરૂસ્ત હએ. જબતો મએં કલ ઉસકો યાંહાં લે આવુંગા, અબતો જાતા હું.

આઇજાક—જરૂર લાઇયો.

[દોનોકા રવાંનાં હોના.]

બાહદુર—અબ સમજ પડી. હકીમજી ઘરમે થે ઇસ લીયે મુઝે અંદર ન લીયા. અબ જાવુંગા, મેરી દીલદારતો રાહ દેખતી હોગી. હકીમજી કીસકા પાવ કાટનેકી તજવીજમેં હએ. ઊસ નાપાક આગાકા નહીંતો વોહ બેચારા બ્રહ્મનકી ટંગરી તોડેતો કયા ખુબ? મઐં તો એક સેર શકર પીરકો ચડાવુંગા.

[જોહરાકા તાકીદસે આન કર બાહદુરકો બુલાના.]

જોહરા—બાહાદુર, બાહદુર.

બાહદુર—આયા મેરી જાં, મેરી લાડલી.

[જાંના જોહરાકે સાત બાહદુરકા, આંના લડતે હુવે મોગલકે સાત બહમન રાંમચંદરકા.]

નુરૂદ્દીન—જુઠા, સાફ જુઠા. વોહ લુચ્ચા આદમી. હમ નહીં બોલો એક મહીના બાઅદ દેવ.

રાંમચંદર—તર કાએ વોહ મેરેકો ઠગવાલે? હમાલા મહનતાકી આગા સાહેબકો મીની બોલ્યે, અની માલા જુતી દાખવીલે.

નુરૂદ્દીન—વોહ કીધર હએ? બમનચશ્મ હમ ઉસકા ખોપરી ફોડેગા.

રાંમચંદર—તુમ ઉસકા ખોપડી ફોડેગા, તર મી ઉસકા ઝોપડી જલાએગા. બરા બેહેતર ઝાલા. પરંતુ આગા સાહેબ, આજ મીની એક ચાંગલી ચીજ બઘુન આલે.

નુરૂદ્દીન—બોલો રાંમતેનજર વોહ કયા હએ?

રાંચંદર—આજ કીતી દીન ઝાલે તુમ આન મી રૂપએ સધલે ઇ-

કરૈ તીકરે ઠેવતો, ત્યા સાટી એક થોરલી પેટી પાએજે. સબ પાએકા ઠેવનેકો અમી તજવીજ કર આલે.

નુરૂદ્દીન—હાં, પર તુમ ખરીદ મત લો સમઝા? અપના કારખારમે કોઇ ચીઝ બેચતા મત લેવ.

રાંમચંદર—નાંહી હો, વીકત કોન ગેઇલ, મી કાએ વેડા હાએ કાએ? યે બગા વો આપલે દુકાનકે પાસ સુથાર હએ વો તુમ બગીતલા નાંહી? વો દીન આપસે જવલ ખુરદા લેનેકો આએ થે વો?

નુરૂદ્દીન—હાં, હાં, ઉસકા ક્યા?

રાંમચંદર—ઉસકા ઘરચ્યા ઓતાવર મી આજ કીતને દીવસ આ-લે એક થોરલી પેટી બગીતલી, તો આજ રાતકો ઉઠા કર ચુપ ચીપ ગેત્રુંન આનાં, કસા કાએ?

નુરૂદ્દીન—ખુબ રામતેનજર. આજ રાતકો જાકર ઉઠા લાએંગે.

રાંમચંદર—તુમતર લવકર દુકાન પર એત્ર, માબી જીવન બીવન કરૂ ન આતા હએ. રાંમ રાંમ.

નુરૂદ્દીન—સલામ, હમ જરૂર આએગા.

[દોનોકા જાના.]

બાબ પેહેલા—પરદા તીસરા.

કોઠા.

[બહાદુરકા નાક ચડ્હાકે બએઠે હુવે નજર આના, જોહરાકા મનાંનાં.]

જોહરા—બાહદુર, બાહદુર. મએં તેરે લીયે કીતની ઇનતેજારી ખીચતીથી? મેરે પ્યારે, આજ બાઅદ કએ રોજકે હમારી મુલાકાત હુઇ. મેરી ખતાસે દરગુજર કે ઇતની દેર તુઝે મએંને બાહેર તકલીફ દીઇ.

બહાદુર—[તએશમે] બીબી સાહેબ, તુમકો કયા હએ? યાંહાં ખડે રહેતે રહેતે હમારે પાંવુમેંભી લહુ ઊતરા. ઔર ઘડીયાં ગીનતે ગીનતે ઊંગલીયાંકી લીકીરેંભી ઘીસ ગઇ. તુમ તો નરમ તકીયેપર બએઠે હુવે મઝે ઊડાતેથે. તકસીર તો હુમારી હુઇ કે માનીં-દ ભુકે કુત્તેકે તુમારે દરવાજેપર ભટકતે રહે. [ખુદસે] જરા દમસેહી શુમાર રખના.

જોહરા—અજી લાડલે, કયું આજ ઇતને ખફા મુઝ કમતરપે હુવે હો?

બાહદુર—[તએશમે] બસ મુઝે ન છેડો. મુફતમે ખટરાક, ખાલી પંચાત. યાંહાં જાંન જાતી હએ ઔર તુમ કયા કીરકીરાતી હો? કમબખ્તી લગીથી જો તુમારી દોસ્તી કીઇ. [ખુદસે] જરા ચૌંકાતો સહી!

જોહરા—આજ હુવા હએ કયા, કુચ્છ કહોગે?

બાહદુર—[તએશમે] દીવાંના હુવા દીવાંના, અબ ખીયાલમે આયા?

જોહરા—પ્યારે જરાતો કહો? કુચ્છતો ખુલાસા કરો? ઇતને તીર્શરૂ હો કયું મુઝે ઝીડકાતે હો? કયા મુઝસે કુચ્છ ખતા હુઇ હએ જો ઇતને આઝુર્દા હો? મેરે દીલકે સુરૂર, દરગુજર, મોઆફ કર, દીલસે નીકાલ દે અગર કુચ્છભી મુઝસે તકસીર હુવી હો.

બાહદુર—[ફરેબસે] તકસીર કીસીકી નહીં, યસે સબ તમાંશા કીસમતકા હએ, કીસમતકા!

જોહરા—કીસમતકા તમાંશા? કયા તુમ્પે કુચ્છ આફત ગીરી, યા કીસી મુસીબતમે ફસે હો, કયા હએ?

બાહદુર—[બેજાર હોના ફરેબસે] જાંને દો, બસ યહે બાતહી છોડ દો. મુવા મએં.

જોહરા—અજબ તરહકી આજ આપ ચાલ ચલાતેહો! ઇસ રમ્જકા ખુલાસા કયું હોગા? મુઝે તુમારી ગમગીનીકે સબબસે વાકીફભી નહીં કરતે હો, તા ઊસકો મીટાનેકી કુચ્છ તદબીર કરૂં.

બાહદુર—[ફરેબસે] તુ કયા કરેગી? એક ઔરતસે કયા હો સકેગા? [ખુદસે] રસ્તેપર તો આઇ.

જોહરા—કસમ મુઝે ખુદાકી કે જો મુઝસે હો સકેગા વોહી મઅેં તુમારે લીયે કરૂંગી.

બહાદુર—[સોંચ કર] એક જીમે આતા હએ કે કહું, દુસરા અંદેશા આતા હએ કે ચુપ રહું.

જોહરા—સોગંદ હએ તુમકો મેરી જાંનકી, મુઝે વોહ બાત કહો.

બહાદુર—[ફૂરેબસે] તોબા, તોબા, કસમ કીસ વાસ્તે ડાલતી હએ. છે, છે, છે. ખએર જબ સોગંદહી ડાલી તબ કયા કરૂં? સુન લાડલી કે આજ મેરી દો સો અશરફીયાં કહીં ગીર ગઇ.

જોહરા—બસ દો સો અશરફીકે લીયે ઇતને રંજીદા હુવેથે? તો પહેલેહીસે બોલતે તો કયા હોતા?

બહાદુર—મુફતમે દમ બ દમ તુઝે મઅેં તકલીફ દેને નહીં ચાહતા હું.

જોહરા—અજી ઇસમે કાહેકી તકલીફ. મેરી જાંન તુમપર કુરબાન હએ, તબ દો સો અશરફીયાંકી કયા બીસાત? બએઠો. અભી લા દેતી હું.

બહાદુર—નહી, નહીં, કુચ્છ જરૂર નહીં. મઅે કહીંસે બાહેરસે લુંગા.

જોહરા—યહે કયા બાત કરતે હો? ઘરમે છોડ બાહેર જાંના કયા ભલા? મઅેં દુંગી.

બહાદુર—ખએર! જૈસી તેરી મરજી, જા લે આ.

જોહરા—ઇસી વકત લાતી હું.

[જોહરાકા જાંને ચહાંના, બહાદુરકા અટકાંના.]

બહાદુર—સબ્ર, મુઝે એક બોસા દે, પીછે જા.

જોહરા—લો જાંની, એક છોડ હજાર લો. મઅેં તુમારીહી હું.

[બહાદુરકા બોસા લેના, જોહરાકા જાંના.]

બહાદુર—વાહ, વાહ! કયા ખુબ તદબીર કીઇ. શાબાશ રે બહાદુર! [મેજપર શીશા રખા હુવા દેખ કર] જરા પ્યાસ લગી હએ પાંની

તો પીઉં [શીશેમે શરાબ દેખ કર] અરે વાહ! યેહતો શરાબકા શીશા હએ! હકીમજીભી ઘરમે બએઠ કર મઝે કરતે હોંગે? ચલો પાંની નહીં તો શરાબ, ગર્ઝકે વક્ત સબકુછ હલાલ હએ [પીના.] હા હા, યેહ શરાબ શીરાઝકી અંગુરકા બના હુવા હએ, મગર પીનેસે પેટમે શોઅલા કયું ઊઠને લગા! અરે સર કયું ચક્કર મારતા હએ! યા અલ્લાહ! અરે! અરે! અરે!

[બહાદુરકા બેખુદ હો જાંના, ઝોહરાકા આન કર બહાદુરકો સોયા હુવા દેખ કર જગાના.]

ઝોહરા—બહાદુર! બાહદુર! હં, કૈસા સુસ્તી હએ? અભીસેહી સો ગયા? તોબા! બહાદુર, મેરી જાંન? પ્યારે અજી ઊઠો, કયા સોતે હો? અભીતો નીમાંશાંમકા વક્ત હએ. [હાત હીલા કર] અરે યેહ કયા હુવા! નહીં હાત હીલતા, નહીં દમ ચલતા! અફસોસ! યેહ કૈસા મોઅમેલા! બહાદુર? બહાદુર?

[ગુલ સુન કર દાયાકા દાખેલ હોના.]

દાયા—બેગમ યેહ કયા હએ? કયું શોર કરતી હએ? હકીમજી ઘરમે આએંગે તો કયા કહેંગે, બહાદુર કયા અબતક યાંહી હએ?

ઝોહરા—દાયા, બહાદુરતો એકાએક મર ગયા!

દાયા—મર ગયા! બહાદુર મર ગયા! કૈસી તાઅજ્જુબીકી બાત! હાએ! અબ કુચ્છ તદબીર કરની ચાહીયે!

ઝોહરા—મેરા ખાવીંન્દ આએગાતો મુઝે મારહી ડાલેગા!

દાયા—સબ્ર, સબ્ર, તુ ન ઘબરા, મુઝે એક અચ્છી યાદ આઇ હએ.

ઝોહરા—કયા? બોલદે દાયા નહીંતો મેરી કમબખ્તી હએ.

દાયા—યાંહાંસે થોડે દુર પર એક બડાઇકે ઘરકે ઓટે પર મએંને એક બડી સંદુક દેખી હએ, ઉસમે ઉસકો ડાલ આવુંગી. તુ ન ઘબરા.

ઝોહરા—અરે પર કોઇ દેખેગાતો?

દાયા—નીમાંશાંમ હુઇ હએ, કોઇ ન દેખ સકેગા. જલ્દીસે યેહ કામ કીયા ચાહીયે, નહીં તો હકીમજી આએંગે તો મેરી ચોટી મુહા તક નાક કાટેંગે.

જોહરા—સચ દાયા તુ સચ કહેતી હએ. યહે મેરે ગુનાંહોંકી સજા હુઇ હએ. અપને હક઼દાર ખ઼ાવીન્દકો છોડ દુસરે પર નજ઼ર કીઇ, ઉસકા યહે નતીજા. મુવા યહે કાંહાં મેરે નસીબમે મીલા.

દાયા—ઇસકા સીર કુટે ઇસકા, કયા દુસરી જાએ ન મીલી, જો યાંહાં આ કર મર ગયા?

[દોનોકા બહાદુરકો ઊઠાના]

બાબ પેહલા—પરદા ચૌથા.

દીવાંનખાના.

[દાખ઼ેલ હોનાં શાહજાદે અલમાંસરૂહબખ઼્શકા સોચકે દરીયાવમે ગોતે મારતે હુવે].

અલમાસરૂહબખ઼્શ—મએં જાંવું યા યાંહી રહું? મેરે છે બેગુનાહ બીરાદરોં જો મેહેરઅંગેજ઼કી શમશીરસે કતલ હુવે હએ, ઉનકા ખુનકા બદલા લેનેકે લીયે કદમ રાહે કીનાંમે ધરૂં, યા મેરા પીદર જઇફ, જો અપને છે ફરજ઼ંદોકે કુશ્તા હોનેસે દશ્તે મલાલતમે અંદોહનાક હો, અશ્કે દીદાસે બારીશે સરેશક બરસાતા હએ, ઉસકી ખ઼ીદમતગુજારીમે રહે, દીલાસેકે સખુનસે ઉસકે જીકો રીજાંવું? મુઝેતો યહે દોહેરા ફર્જ઼ બજાંની હએ. અગર યાંહી રહે વાલીદકી ફરમાબરદારી કરતા હું, ઔર ઉસકે રાહતો કરારકા ખ઼ીયાલ દીલમે રખતા હું, તો ભાઇયોંકા કીના લીયા નહીં જાતા. ઔર ઉનકી દુશમન મહેરઅંગેજ઼ અપની જાલીમ દસ્તકી સજા ચખે બગએર રહેતી હએ. બલકે આલમ મુઝપર નાહીમતીકા તોહમત રખતા હએ! જો હોનેકા હો સો હો. મહેરઅંગેજકે સવાલકા જવાબ લાંના સજાવાર હએ અલમાસરૂહબખ઼્શ, સુસ્ત રહે યેહી તેરે ઇરાદેપર, ઔર દેખકે બાહરે ગએબસે કયા નીકલતા હએ. બાદશાહ ખ઼ીલવતમે ફર્શે મલાલપર સોતા હએ, વાંહાં જા ઉનસે રજા લું, ઔર કલહી યાહાંસે માંહા ચીનકી તરફ રવાંના હોનેકે લીયે કદમ ઉઠાવું.

[અલમાસરૂહબખ઼્શકા રવાના હોનાં]

બાબ પહેલા—પરદા પાંચવા.

કમરા.

[મોગલો બહમ્મનકા સંદુક ઉઠા કર લાંના]

નુરૂદ્દીન—તોબા ઇલાહી, હમ મર જાતેંમ. રાંમતેન્જર સંદુક બોત ભારી, મન કાંદ બઓત દુખતેમ.

રાંમચંદર—અરે એગી. પીટારાકા લાકુડચા બોજ લઇ ભારી. મીની પહેલેચ તુમકો સાંગીયાતા કી પેટી માતર ચાંગલી હએ. ઇસકે આંત હમારા સબ પૈસો રેહેગા.

નુરૂદ્દીન—સચ રામતેનજર સચ.

રાંમચંદર—આગા, યહે કાહે? મી તુમારા ભાગીદાર, આન તુમ મેરા નાંવ આઠવન નાંહી દેવતા? હે બગા, રામતેનજર નહવે, રાંમચંદર બોલો.

નુરૂદ્દીન—રામમેંન્દર, ઓઇ, ઓઇ, રામતેનચર, અરે રામતેનજર,-અરે રામતેનજર.

રાંમચંદર—નહવે હો, રામતેનજર નહવે, રાંમચંદર.

નુરૂદ્દીન—નહી હમ રાંમતેનજર નહીં બોલો, હમ બોલો રાચમેનદર, અબ યહે બરાબર?

રાંમચંદર—તુમકો નહી આતે, સોડ.

નુરૂદ્દીન—હમ નહીં બરાબર? તુમ નહી કાંન સુનો. અચા ફીકર નહીં, રામતેનજર બોલો રાચમેનદર બોલો, સબ યેક માઅલુમ? અબ બોલો હમ કયા કાંમ કરેગા?

રાંમચંદર—રાત તર બોત હુવા હએ, અતા ટેલી કારૂન હે પેટીમે ઠેવેગે, મંગ નીજેંગે.

નુરૂદ્દીન—અચા, તુમ ઠએલી લાવ, હમ ગીન કર ઇસમે બંદ કરેગા.

રાંમચંદર—બડે મી જાવુંનસી અતા આનતો.

નુરૂદ્દીન—રાંમતેન્જર જલ્દી આવ, હમ નીંન્દ આતેમ.

[રાંમતેનજરકા જાંના, ઔર એક છોટી સંદુક ઉઠાલે આના.]

રામચંદર—હે ગેયા મોજે. આગા, મી આની તુમી જખ પેટી ઊઠા કર લાએ તબ માલાતર રસ્તેમે ક્યાર ભએ વાટે હો?

નુરૂદ્દીન—દીવાના કાએકે ડરો? અમ નઇ ડરતા. તુમ બમ્મન લોક બઓત ડરો. કુત્તા પુકારો તુમ ડરો, બીલ્લી પુકારો તુમ ડરો, ચુવા પુકારો તુમ ડરો, યહે કયા? હમ નેઇ ડરતા. તુમ બમ્મન લોક બોત ડરો.

રાંમચંદર—અજી તુમ લોક મહનીયાતર બલવાંન હએ.

નુરૂદ્દીન—નેઇ હમ બલવાંન નેઇ, હમ મોગલ હએ.

રાંમચંદર—અરે બલવાન મહનીયા તર જોરવાલા.

નુરૂદ્દીન—હાં, અલબતા હમ બઓત જેર. એક વક્ત હમ તીનસો આદમી મારો. નેઇ બંદુક, નહીં લકડી, નેઇ શમશીર, ફક્ત હાત મારો મા-અલુમ? હમ દો શએતાંનભી મારો, સમઝા રામતેનજર.

રાંમચંદર—અછીગે, અછીગે. ઉહો તુમારે કૌન ઉહો કુસકુર હોતે નાંહી, વોભી ગકસ ભુત સબ મારતેતે નાંહી?

નુરૂદ્દીન—કોસકોર કયા ચીજ હએ?

રાંમચંદર—કુસકોર કાએકી, વો દીન તુમ તુમારા બડા પોથીમે પહુતેથે નાંહી.

નુરૂદ્દીન—ઓઇ, ઓઇ, દીવાંના ઉહો કએખુસરો. કુસકોર નાંહીં, કએખુસરો.

રાંમચંદર—વોહી, વોહી કાએકુસકોર. બડે રાકસ મારતેથે મહને.

નુરૂદ્દીન—સચ હએ હમભી બહોત મારો. એક રોજ,—

[બહાદુરકા સંદુક ખોલને ચહાના, રાંમચંદરકા ચોકના.]

રાંમચંદર—થાંમ, થાંમ, આગા યે આવાજ કાએકા?

નુરૂદ્દીન—આવાજ નેઇ, ચુવા લકરી ચાબતેમ.

[ફેર દોબારા બહાદુરકા સંદુક ખોલને ચહાના.]

નુરૂદ્દીન—[ડર કર] રાં-રાં-રાંમતેનજર?

રાંમચંદર—[ડર કર] આ આ આ આગા?

[બહાદુરકા સંદુક ખોલના.]

બહાદુર—અરે બાપરે ?

નુરૂદ્દીન—[ડર કર] રાં-રાં-રાંમતેનજર ?

રાંમચંદર—[ડર કર] આગગા ભુ—ભુત !

[બહાદુરકા સંદુકસે સર બાહેર નીકાલના.]

નુરૂદ્દીન—શ-શ-શ-શએતાંન ભાગોરે ભાગો.

[આગાકા ભાગ જાંના.]

રાંમચંદર—[પુકાર કર] ભુ-ભુ-ભુ-ભુત. પલા પલા.

[રામચંદરકા ભાગ જાંના, બહાદુરકા સંદુકસે બાહેર નીકલ આંના.]

બહાદુર—યેહે કયા તઆજ્જુબીકા માંઆમલા ! હકીમકે ઘરમેસે મએં યેહે પેટીમેં કૈસા આયા ! ઔર વોહો આગા ઔર બહમ્મન મુઝે દેખ ભાગ કયું ગએ ! [સોંચ કર] હું હું અબ મુઝે જરા યાદ આઇ. મએંને જો વોહો શરાબ પીઇથી ઉસસે બેહોશ હુવા હુંગા, ઔર મુઝે મુવા સમઝ હકીમકી ઔરતને યેહે પેટીમે બંદ કીયા હોગા. પર યાંહાં કાંહાંસે આયા ! શાયદ ઇન દોનોને યેહે પેટી ખરીદ લાઇ હુએ, યા ઉઠા લે આએ હુએં, ઔર શએતાંન સમઝ ભાગ ગએ. [સંદુકસે ઠુકરાંના] યેહે કયા ? અશરફીકી સંદુક ! ડર કર યેભી સટ ગએ ! જબતો યેહે ઉઠા મએંભી યાંહાંસે સટક જાતું, ઔર કજ્જરકો શાહેર છોડ ચલા જાતું.

[બહાદુરકા સંદુક ઉઠા કર હુવા હોના.]

તમામ હુવા બાબ પહેલા.

બાબ દુસરા—પરદા પેહલા.

મુસાપૂરખાંના.

[બહાદુરકા સફરકી શીકાયત કરતે હુવે દાફેલ હોના]

બહાદુર—મેરી મુસાફરીકી આફેરી મંજીલકોતો આ પોંહચા. અરરર રસ્તેમે કીતની સખ્તી સહી. તોબા ! ધકકા મુક્કી ખાતે ખાતે આઇન્દા યેહે

કારવાનસરામે મુકામ કીયા હએ. પર યાંહાં મએં કરૂં કયા? નજદીકતો એક દમડીભી નહીં હએ. મોગલ ઔર બહમ્મનકી દપટાઇ હુવી અશરફીયાંભી સારી ખર્ચ હો ગઇ. એક પૈસા નાંન ખરીદનેકીભી ખર્ચી નહીં હએ. કલ દો પૈસે પૈકા ખુર્દા થા, વહોભી તમામ ઉડ ગયા. પેટમે ભુકતો બોલતી હએ કે મએં, ઔર યહ કારવાંનસરાકા માલેક એસા સુમ હએ કે દામ લીયે બગએર ઘાસકી કાંડીભી ઉઠાંને નહીં દેતા. કુચ્છ ઔર યાંહાં છકકે પન્જે લડાએ ચાહીયે. નહીંતો મારે ભુકકે દાંત ચાબતા રહે જાવુંગા. આજકી રોટી મીલેતો બસ, ફેર કલ દેખ લેંગે. [સામને દેખ કર] સાંમનેસે કોઇ મુસાફર આતા હએ, માલ તાજા દીખતા હએ. ઇનપર હાથ અજમા કર દેખે? અએ બેશર્મી તુ હો મેરા મદદગાર.

[બહાદુરકા એક કોનેમે પોશીદા હો જાંના, અલમાસરૂહ બખ્શકા સરામે આંન કર મનઝીલ કરના.]

અલમાસરૂહ—યાબારે હકતાઅલા, સનાઓ સીપાસ હએ તેરી જાતકો કે કરાબ મનઝીલે મકસુદકે આયા હું. માંહાચીન યાંહાંસે ફકત થોડે ૨ પર હએ. સુબ્હો હોતેહી યાંહાંસે રવાંના હુંગા. રાહમે ન થા સાથ કોઇ હમદમ, ન હમશરીક; પર એકેલા રંજ ઉઠાતા બડી મુશકીલસે યાંહાં તક દુર આયા. શહેરમે પોંહચતેહી એક નોકર રખા ચાહીયે. નહીંતો સબ કાંમ મુઝ એકેલેસે ન હો સકેગા.

બહાદુર—[ખુદસે]કોઇ બેચારા ભોલા હએ. એસેહી શીકાર મેરે લાયકકે હએ. ચલો આગે ચલકર દોસ્તીતો કરે [અલમાસરૂહકો] સલાંમો અલેકુમ માયાં સાહેબ, કયું ખુશ તો હો? બહોત દીનસે મુલાકાત હુઇ. [ખુદસે] જીન્દગીમે પહેલી મરતબા.

અલમાંરૂસહ—[તાઅજ્જુબ હો કર] સાહેબ?—

બહાદુર—ઇતને રોજસે કાંહાંસે આએ? શાયદ સોદાગરી કે લીયે કહીં ગએ હોગે?

અલમાંરૂસહ—સાહેબ? [તાઅજ્જુબ હોનાં] આપ કુચ્છ મુઝે કહેતે હો?

બહાદુર—બાવાજીતો ખુશ હએ?

અલમાંરૂસહ—કયા હજરત?

બહાદુર—આપકે અઝીઝ બીરાદર મુઝે કએ રોજ હુવે યાંહાં મીલેથે.

અલમાસરૂહ—મેરા બીરાદર! [ખુદસે] શાયદ યહે કોઇ મેરે ભાઇકી પએછાનવાલા હએ, ઔર ઉસકી સુરતપરસે મુઝસે યહે બાતેં કરતા હએ. [બહાદુરકો] સાહેબ આપકો મેરે ભાઇ કાંહાં મીલેથે?

બહાદુર—[બાતેં બના કર કહેના] તુમારે ભાઇ, હએસો કે, યાંહાં [ખુદસે] કાંહાં બોલું? [અલમાસસે] અપને યેહી શાહેરમે મીલેથે.

અલમાસરૂહ—કૌનસા ભાઇ? જેહાંગીર યા બખ્તયાર?

બહાદુર—[બિઅખ્તયાર હોક દેના] જેહાંગીર નહી, બખ્તયાર [ખુદસે] બાપરે! યહે કૈસે કૈસે ગોલે ચલતે હએં. મએંને તો યહે નામભી નહી સુનાથા.

અલમાસરૂહ—બખ્તયાર! અરે અફસોસ! ઉસકા તન અબ કાંહાં હોગા, ઔર કાંહાં સર. કાંહાંકા બાશીંદા ઔર કાંહાં આ મારા ગયા! સદ હએફ!

બહાદુર—[ફરેબસે સુખન ઉઠા લેના] અરે ઉસ બીચારેપર કૈસ સીતમ ગુજરા, તોબા! જબ મુઝે યાદ આતી હએ, જાંન માંરે ગમકે મુંહ પર આતી હએ. [ખુદસે] ઔર મએંને ઉસકી સુરતભી ન દેખીથી.

અલમાસરૂહ—મેહરઅંગેજ! કૈસી જાલીમદસ્તી ઔર જફાકારી તુને ઉસ પર કીહી.

[અલમાસકા સુખન સુન કર ફરેબસે બહાદુરકા બાતેં બનાંના.]

બહાદુર—મેહરઅંગેજ! મેહરઅંગેજ! તુ કૈસી સીતમગર હએ. [ખુદસે]મેહેરઅગેજ કૌન? જો હો સો હો, મએંભી ઇસકે સાથ સબક લેતા હું.

અલમાસરૂહ—અએ ગમગોસાર, જબ તુ મેરે બીરાદરકો ઇસ કદર પએછાંનતા હએ, તબ તુઝે ઉસ્સે બહોત આશનાંઇ હોગી?

બહાદુર—[મકસે] આશનાઇ પુછતેહો? સાહેબ, ઉસકેસા આદમી દુન્યાંમે ન હોગા. જોકે મએં ફકત ઉસકા નોકર થા તોભી વહો મુઝે એક દોસ્ત સમઝતાથા [ખુદસે] યેભી અચ્છી તાલ હોક દીઇ.

અલમાસરૂહ—જબ અએ નેકબખ્ત, અગર ઇસ વક્ત તુ કહીં કામમે ન હો, તો મેરે સાત રહેના કુબુલ કર. મએં તુઝે તુ જો મંગેગા વોહી દરમાંયા દુંગા.

બહાદુર—અજી દરમાંયેકી બાત છોડ દો, વોહ પીછે દેખ લેંગે. હમ કયા તુમારે બહીશ્તગુઝીન બીરાદરકો ૫એહચાનતે નહીં, જો તુમારી નૌકરી ન કરેં? આજસે મુઝે અપના ફરમાબરદાર સમઝો.

અલમાસરૂહ—ઇસિ શહેરસે તો તુ અચ્છી તરેહસે માહીર હોગા.

બહાદુર—તોતો, મએં યાંહીકા બાશીંન્દા હું, ફેર શેહેરસે માહીર ન કયું હું? [ખુદસે] મેરી ઉમ્ર ભરમે મએંને માહાચીન ન દેખા.

અલમાસરૂહ—યાંહાંસે વોહ કીતના દુર હોગા ભલા?

બહાદુર—યાંહાં નજદીકહી હએ, થોડી દેરમે જા પોંહચેંગે [ખુદ-સે] ભલા જાંને મેરા.

અલમાસરૂહ—તુને મહેરઅંગેજકોતો દેખી હોગી?

બહાદુર—મહેરઅંગેજ [હંસના] હા હા હા હા મેરી નજરકે સામ-નેકી લડકી [ખુદસે] ખુદા માઅલુમ મહેરઅંગેજ કોન હએ! યાંહાતે અકલકો ગુસેમે ડાલ સબ શુમારસે કામ રખતે હએં.

અલમાસરૂહ—જબ્હો હોતેહી હમ યાંહાસે રવાંને હોંગે.

બહાદુર—દુરસ્ત હએ મહેરબાંન. મગર અબતો આપ થકે હો. જરા નાસ્તા નેહારીતો કર લો. [ખુદસે] મેરેભી પેટમે કુત્તે દોડતે હએં.

અલમાસરૂહ—ખુબ હએ ચલો.

બહાદુર—ચલો નેકનામ, મએં તમાંમ તૈયારી કરવાતા હું. આમદ, ફાજલ.

[પુકારતા હુવા જાતા હએ, ઉસકે પીછે રવાંના હોના અલમાંસકા.]

બાબ દુસરા—પરદા દુસરા.

કર્યા.

[લાલાકા મુર્ગીયાંકો ચરાતે હુવે ગાંના ગાંના.]

બરહંસ—લાવની—ફસ્ત મજનુકી તૈયારી—તર્જ.

લાલા—હસ્તી ફીરતી હું દીન સારા, હુરર હારા હુરા હુરા હારા—હસ્તી.
કાંહાં ભાગતી હો મુર્ગ્યાં મેરી, અરી હુશ ઘરકી રાહા લેરી,
હુએ બીસ્લી તુમારી વહાં બએરી, અરી લંગડી કયું યાંહાં ઠએરી,
ચલો ચલોરી મુર્ગ્યાં મેરી, ઘરકા લો રસ્તા,
બીરકા નહીંતો અબ માંરૂંગી, સરમે હુમામ-દસ્તા,
ભારી સરપે હુએ મેરે ભારા—હુરર હારા હુરા હુરા હારા—હસ્તી.
હાહા હા હો હા હા હા હો હા, ચલી ઠુમકતી હુએ કયા વાહ! વાહ!
અરી મુર્ગેકા દેખો સાહ હાહ, ઈધર તુ કાલીરી આ આ આ
કુર કુર કુર કયું કરતી હો, સુનો મેરે કું કું [મુર્ગેકા બાંગ દેના.]
મુર્ગેને ફેર બાંગ દીઈ, હુરરર સું સું સું સું
પાસ ઘર હુએજી તુમારા—હુરરર હારા હુરા હુરા હારા—હસ્તી.

[દુરસે દહેકાંનીકી આવાજકા આના.]

દહેકાંની—હો લાલા લાલા હો લાલા.

લાલા—અજી આઈજી આઈ. મુવે મુર્ગ્યાંતો જલ્દી જલ્દી ચલતેભી નહીં, ઔર માયાંજીતો અકડ કર પુકારતા હુએ. મેરા મર્દ દુર સે કૈસા દીખતા હુએ! હુબહુ મેરા ફુબે મુર્ગા. ઔર ઉસકા બહેન મેરી નનંદ, ચરબી ચડી હુવી મુર્ગી. ઔર સાસતો ખુડક બુઢ્ઢી. જો બુઢ્ઢા મુર્ગા જો ખા ખા કર ફુરબે હો દીન ભર મુર્ગ્યાંમે અકડતા હુવા ઝોક જતાકેસે ચલતા હુએ, ઉસકો મએં માયાંજી કહેતી હું. કયુંકે ઉસકી સબ ચાલ, સજ ધજ, ચેહરા બીરા સબ મેરે ખાવીન્દસે મીલતા હુએ. જો બુઢ્ઢી મુર્ગી જો બરસકે નવ મહીને બએઠ રહેતી હુએ, ઔર તીન મહીને અંડે દેતી હુએ, જો સારે મુર્ગ્યાંમે બડી લડાક ઔર મીજાજી હુએ, ઉસકા નાંમ મએંને ફુફી રખ્ખા હુએ. ઉસમે

ઔર મેરી આંસમે જરાભી ફર્ક નહીં હએ. જો અંધી દુમકટી જીનરી પીતરીકો મએં ખુબ કહેતી હું. કયુંકે મેરી નનંદકે માનીંન્દ જોભી અપની બદશીકલકી બડી મગરૂર હએ. સબોંસે ઝગડતી હએ, ચાંડીયાં કરતી હએ, ઔર હરઘડી ઘરમેસે ભાગ જાતી હએ. યહે તમામ ખસલતેં મેરી નનંદસે માલતી હએ. જો— [દુરસે દહેકાનીકી આવાજકા આના.]

દહેકાની—તોબા! તોબા! લાલા કીધર મર ગઇ? લાલા લાલા હો લાલા?

લાલા—લો, ઇન્હોને બાંગ દીઇ.

[દાખેલ હોના દહેકાનીકા.]

દહેકાની—લાલા યાંહાં કયા કરતી હએ? કબસે પુકારતા હું? બોલ યાંહાં એકેલી કયું ખડી રહી નકટી?

લાલા—કયા હુવા, મુફતમે અલરાતે હો? ઘરમેસે બાહેર પાંવભી નહીં રખને દેતે.

દહેકાની—તુ યાંહાં કયા કરતીથી? ઇતના કયા કાંમથા જો મુઝે જવાબભી નહીં દીયા હં?

લાલા—તુમારી બહેન સારા દીન હીંદતી હએ ઊસકો કુચ્છ નહીં કહેતે, ઔર મેરેપરહી ધાલ તલવાર બાંધ આતે હો?

દહેકાની—તુ યહે નખરેં છોડ દે ઔર મુઝે જબાબ દે? બાતેં કયું ઊડાતી હએ! યાંહાં કીસ કાંમમે તુ થી?

લાલા—[ખુદસે] જરા ઇસકોભી જલાવું [દહેકાનીકો] કયા કરતીથી જો તુમ કાહેકો પુછતે હો? મેરી મરજી હો સો મએં કરૂંગી.

દહેકાની—મરજી હો સો કરૂંગી? બોલ તુ કયા કરતીથી?

[દહેકનીકા શક લાંના.]

લાલા—બોલતીથી, બાતેં કરતીથી.

દહેકાની—બાતેં કરતીથી? કીસકે સાથ ભલા?

લાલા—જો તુમકો પુછનેકી કયા ગરજ? મેરે પ્યારોંકે સાથ.

દહેકાની—કયા ગરજ? વાહ! યહે બાતેં કરનાં તુઝે કીસને સીખલાયા? તેરે પ્યારે કૌન?

લાલા—મએં નહીં બોલુંગી.

દહેકાની—નહીં બોલનેકી? તેરા સર ફોડુંગા.

લાલા—સર ફોડો તોભી ન કહુંગી.

દહેકાની—નાક કાટુંગા.

લાલા—જી નીકાલો તોભી ન કહુંગી.

દહેકાની—[ગુસ્સેં હો કર] બોલતી હએ યા—

લાલા—[ઘબરા કર]મેરે મુર્ગીંકે સાત.

દહેકાની—અરી શએતાંનજાદી!

લાલા—ઓ શક ભરે અહુલે!

દહેકાની—લાલા તુ બડી સીદ્દત કરતી હએ.

લાલા—મીયાં મીયાં, તુમભી દીન પર દીન દીવાને હોતે ચલે, મેરે મુરગે?

દહેકાની—અબ મુરર્ગીંકા ખીયાલ છોડ દે ઓર જરા ઘરમે બએઠ.

લાલા—અજી મુર્ગીયોંસેતો મેરી જીન્દગી હએ. મેરે બચ્ચે કરએ સબ વોહી. જબ મુઝે ફરજંદ નહીં તબ મએં કીસ પર પ્યાર કરૂં?

દહેકાની—મુઝેહી તેરા બચ્ચા સમઝ?

લાલા—[ખુદસે] દેખો બુડ્ઢેકી અકલ ગઇ હએ સો? યહ મેરા ખાવીન્દ ઓર મએં ઇસકો બચ્ચા કહું! [દહેકાનીકો] વાહજી વાહ! તુમારેસેતો મેરી મુર્ગીંમે જીયાદા અકલ હએ.

[દાખેલ હોના અલમાસરૂહકા મઅ બહાદુરકે]

અલમાસરૂહ—બહાદુર, ઇન લોગોંસે પુછકે યાંહાં હમકો રહેનેકી કહીં જાએ હએ?

બહાદુર—ખુબ હએ [દહેકાંનીકો] બુડ્ઢેમીયાં ઓર જવાંનબીબી હમ મુસાફર હએ ઓર—

[દહેકાનીકા ઝીડકના બહાદુરકો.]

દહેકાની—યહે મુસાફરખાંના નહીં, આગે જાવ.

બહાદુર—[ખુદસે] જાહુસતો હું કાલનેકીહી બાત કરતા હુએ [દહેક્રાનીકો] હુજ઼રત યાંહાં ઉતારેકી જાએ કહીં મીલેગી!

દહેક્રાની—યાંહાં નહીં મીલતી હુએ, કહી આગે જાકે ઢુંડ.

[દહેક્રાનીકા લાલાકો પસે પુશ્ત છુપાંના, લાલાકા બસ્તીકે લોગકો દેખ કર ખુશ હોના.]

લાલા—[કાંનમે] મીયાંજી, ઇન દોનોંમે અચ્છા કીસકા ચહેરા હુએ? વ્હે બાતેં કરતા હુએ ઊસકા, યા જો પીછે ખડા હુએ ઉસકા?

દહેક્રાની—લાલા ઘરમે જા. [બહાદુરકો] સાહેબ યાંહાં કુચ્છ નહીં પાવોગે?

બહાદુર—[ખુદસે] નરમીસેતો કુચ્છ હોતા નહીં, દેખેં જ઼ર કયા કરતા હુએ? [એક અશરફી દે કર] હર રોજ઼કી હમ એક અશરફી દેંગે.

દહેક્રાની—[લલચાંના] હું હું! કયા તુમ.કયા બોલતે હો?

લાલા—[કાનમે] મુઝેતો વ્હો પીછેવાલા પસંદ આતા હુએ.

દહેક્રાની—[ગુસ્સેમે] લાલા ઘરમે નહીં જાતી?

બહાદુર—કુચ્છ હમારા જવાબ નહીં દેતે? રોજ઼ એક અશરફી મીલેગી.

દહેક્રાની—રોજ઼ એક અશરફી દોગે? સોનેકી, સચ્ચી પીલી?

બહાદુર—હું હું સચ્ચી, સોનેકી, પીલી [અશરફી દેના.]

દહેક્રાની—[ખુશ હો કર] તુમ કૌન હો?

બહાદુર—મુસાફર.

દહેક્રાની—અરે ભાઇ વ્હોતો મએંભી જાનતા હું, પર તુમ રહેનેવાલે કાંહાંકે ઔર કૌન જાતકે હો?

બહાદુર—[બાતેં બનાંના] હમારે શેહેરકા નામ બહાદુર આબાદ હુએ, ઔર હમ સૌદાગર હુએં.

દહેક્રાની—[ખુશ હો કર] સૌદાગર હો? બહેતર, સાહેબ વ્હે હમારા ઘર તુમારાહી સમઝો.

બહાદુર—બડી મહેરબાંની આપકી.

લાલા—[કાનમે] મીયાંજી, વ્હો પીછે ખડા હએ ઊસકી આંખેં દેખી? કૈસી મસ્ત ઔર—

દહેકાની—[તએશમે] લાલા ઘરમે ચલ નકટી!

બહાદુર—સાહેબ યેહ બેગમ આપકી દુખતર હોગી?

દહેકાની—દફતર? નહીં સાહેબ, દફતર ઇસકે પાસ નહીં હએ. શહેરમે યા દરબારમે દફતર મીલેંગે.

બહાદુર—હં ખુબ હએ. પર યેહ ઔરત આપકી બેટી હોગી?

દહેકાની—બેટી? લાહોલવલા, સાહેબ મેરી યેહ જોરૂ હએ.

લાલા—ઔર હઝરત યેહ મેરે મર્દ હએ.

[દહેકાંનીકા લાલાકો ઘુરના.]

બહાદુર—મોઆફ કીજે, જરા આપકી ઊમ્ર ઝ્યાદા દીખતી હએ, ઇસસે મુઝસે ચુક હુઇ.

દહેકાની—નહીં સાહેબ, ઊસકી કુચ્છ ફીક્ર નહીં.

લાલા—મીયાંજી તુમ ખડે ખડે બાતેં કારોગે, યા મહેમાનોકો ઘરમે લાવગે.

દહેકાની—ચલીયે જનાબ, યેહ નજદીકકા ઘર બંદેકા ગરીબખાંનાં હએ. [લાલાકો લેકર દહેકાનીકા જાંના.]

બહાદુર—ચલો મહેરખાંન તશરીફ લે ચલીયે. બુઢ્ઢેકી નજર તુમારી હએલીપર હએ, ઔર ઔરતકી નજર તુમારી પર હએ.

અલમાસરૂહ—[શરમીન્દા હો કર] દીવાને બહાદુર;—

[અલમાસકા જાંના, બહાદુરકા નકલ કર કર હોના રવાંનાં.]

બાબ દુસરા—પરદા તીસરા.

રાસ્તા.

[બહાદુરકી તાલાશમે કુતબોદીનકા આંના.]

કુતબોદીન—બહાદુરકાતો કહીં પતા નહીં લગતા. આજ કએ રોજ હુવે ઊસકી તાલાશમે ફીરતા હું, તોભી નહીં મીલતા ઊસકા નામ ન

નીશાંન. બેટ્ટો ગયા તો બલાસેતી, મેરે સરપરકી બલા ગઇ, પર મેરી પુરાંની પઘડી, ઊસકે ભાઇકે જુત્યાં ઔર મેરી ઔરતકી ખુલાક ઇતની ચીજે ઘરમેસે કહીં દબાકે લે ગયા. એસે બેટેસેતો મએં બેજાર હુવા હું. દીનભર મારામારી, ટંટે, ફીસાદ, ચોરીયાં ઔર ઝઘડતે ફીરતા હએ. પર બેટ્ટો ગયા કાંહાં હોગા? કીસીને મારતો ન ડાલા?

[બુઢ્ઢેકા દીવાનોકી તરહ ઇધર ઊધર ફીર કર અપની પઘડી, જોરૂકી ખુલાંક ઔર જુત્યાંકો યાદ કરના]

કાલીંગડા—કાહારવા—તેરા યાર સુબેદાર—તર્જ.

લાલ મેરી પઘડી ઢુંડ લાવોરે,
ઢુંડ લાવો, ઢુંડ લાવો, ઢુંડ લાવોરે—લાલ.
ઔરતકી ખુલાક લે ગયા બેટ્ટો નાપાકરે,
જુત્યાં મેરે પ્યારે કોઇ જાકે લાવોરે—લાલ.
સોટા હરે બાંસકા, મોટા હએ મધરાસકા,
બીચરા કાહરૂં બહાદુરકા કોઇ પકડ લાવોરે—લાલ.

[મોગલો રામચંદરકા બહાદુરકી તાલાશ કરતે કરતે ઊસકે ફાવીન્દકા પતા પાંના.]

નુરદદીન—બુઢ્ઢાબાવા તુમ નામ કયા?

કુતબોદીન—આગા, મુઝે કુતબોદીન કહેતે હએં.

નુરદદીન—તુમ બહાદુરકા બાપ નેઇ? તુમ નામ બુતકોબીન.

કુતબોદીન—[ઘબરા કર ખુદસે] બહાદુરકે મરનેકી યા બંદીખાંનેમે જાનેકી યહ ખબર લાએ હએં—[આગાકો] હાં સાહેબ બાહદુર મેરા બેટા હએ, ઊસકા કયા?

નુરદદીન—હમ એક બીસ પેન્જ અસરફી નહીં દેતેમ, હમ મર મર જાતેમ. રએતાંન ઘરમે આવ, તીનસો અશરફી એકદમ પકરો. હમ ગરીબ બાબા. બહાદુર નહીં દેતેમ, તુમ એક બીસ પેન્જ અશરફી દેવ.

કુતબોદીન—[ચોંક કર પુછનાં બહાદુરકે લીયે] કયા આગા જબતો મર ગયા?

નુરૂદ્દીન—[સમઝના આગ઼ાકા અપને લીયે] એકદમ મર ગયા, શએતાંનભી ચોરી.

કુતબોદીન—[ખુ઼દસે] આગ઼ાકી એક બીસ પાંચ અશરફ઼ી લીઈ, ઇસ્સેં આગ઼ાને ઊસકો મારડાલા. ફ઼ેર શએતાંન હો કર ઘરમે ઘુસ કર દુસરી તીનસો લે ગયા. અફ઼સોસ! અફ઼સોસ! બહાદુર તેરે બાપકે નામપર યહે કીતની નાંમોશી? અરે મુવે બઆદભી તેરી ચાલ ન છોડી? હ઼એફ઼!

રાંમચંદર—કુબકીન સાબ, હે બગા હમારે પૈશો ઘેવુન, અતા અમાલા નાએ દેતે યે કૈસે વાહીટ? તુમી માહાતારા આંની તુમચા મુલગાચા અચ્છા કાંમ નહવે.

કુતબોદીન—અબ માહારાજ તુમ કયા કરોગે? મુવે બઆદ ઊસપર કયા દાવા ચલેગા?

નુરૂદ્દીન—[તાઅજ્જુબ હોના] બહાદુર મર જાતેમ? ઓ યહે કી બલા અસ્ત?

રાંમચંદર—કાએ બહાદુર મર ગએ? હમચે શર્વ પૈશ ગેલે. ઓ દેવા એ કાએ કેલા.

નુરૂદ્દીન—ઓ મન એક બીસ પેન્જ અશરફ઼ી [રોના] ઓઇ ઓઇ ઓઇ.

કુતબોદીન—[રોના] બહાદુર મુવાતો મુવા, પર મેરી લાલ પઘડી.

[તીનોકા રો કર ગુ઼લ મચાંના.]

રાંમચંદર—ખુતકોબીન, બાહદુરસાબ કૈસે મર ગએ? કુચ્છ મરતે વક઼્ત હમારે પૈકાકે સાતી મહનેત?

કુતબોદીન—અરે મએં કયા જાંનુ? આગ઼ાકો પુછો ઉસકો સબ ખ઼બર હએ.

નુરૂદ્દીન—અમ નેઈ બોલો, તુમ બોલો બહાદુર મરો. અમ કયા જાનતેમ?

કુતબોદીન—અરે કમબખ઼્ત, તુને કહાકે મેરા બહાદુર મર ગયા, ઓર શએતાંન હો કર ઘરમે આયા. અબ ઇન્કાર કરતા હએ?

નુરૂદદીન—નેઇ નેઇ અમ બોલતેમ, સારા શહેર ધુંડતેમ બહાદુર નેઇ મીલતેમ. અમ મર્ગ જાતેમ અગર એક બીસ પેન્જ અશરફી નહીં હેતેમ. રાતકો એક શએતાંન ઘરમે આવ હમાંરા અશરફી ચોરતેમ, હમકો આખતેમ, મારતેમ. હમ નેઇ બોલો બહાદુર મરતેમ.

કુતબોદીન—તો એસા હુએ? અબ સમઝા. મએં સમઝાકે તેરી પચીસ અશરફીયાં લે ગયા ઔર ઓહો મર ગયા. ઔર ફેર શએતાંન હો કર તેરે ઘરમે આયા. જબતો બહાદુર જીતા હુએ.

નુરૂદદીન—ઓઇ ઓઇ ઓઇ ઓઇ યહે કયા તમાંશા. હમ સમઝે નેઇ તુમ બોલો, તુમ સમઝો નહીં હમ બોલો. આચા.

રાંમચંદર—હે બગા, ઊગચ ઇતકી વેલ હોઘે રડત હોતે. અતા કુતબોદીન ઓહો કુઠે હુએ તુમારે બહાદર સાહબ?

કુતબોદીન—અરે ભાઇ આજ મએંભી કીતને દીન હુવે ધુંડતા હું, પર કહી મીલતા નહીં. તુમભી તજવીજ કરો. માહરાજ કયા કહું, કમબખ્ત લડકા મેરી લાલ પઘડી, એક બુલાક ઔર જુતીયાં લે ગયા હુએ.

નુરૂદદીન—રાંમતેનજર તુમભી જાવ ધુંડો, આંમબી ધુંડતેમ. ઇધર નહીં મીલેગા સરકાર બોલેગા, માઅલુમ?

કુતબોદીન—હાં, આગા સાહેબ જાવ તજવીજ કરો. મએંભી ઇસ શાહેરમે તાલાશ કરૂંગા, નહીંતો સારી દુન્યાં ધુંડ ઉસ કમજાદકો પકડ લાવુંગા. મેરે નામકો બટા લગાયા નાપાકજાદેને.

[ચલે જાના કુતબોદીનકા ગુસ્સેમે.]

નુરૂદદીન—બ મી ચશ્મ અમ ઉસકો નેઇ પકડેગાં, હમ મોગલ નઇ, યહે દાહાડી નેઇ.

રાંમચંદર—ત્યાચા રાંડીચ્યાલા ધરૂંન ત્યાચ નાક આન કાન નાએ કાપીન તર માજે નાંવ રાંમચંદર ભટ નહવે.

[જાંના દોનોકા.]

બાબ દુસરા—પરદા ચૌથા.

મહલકા દરવાજા

[દાખેલ હોના અલમાંસો બહાદુરકા.]

બહાદુર—શાહઝાદે, આપ કાંહાં તક બેફાએદા ભટકોગે? યાંહાં તુમ્હારા યા મેરા કુચ્છ ચલનેહારા નહીં. મહેરઅંગેઝકે સવાલસે વાકીફ હોનેકી બાત છોડ દો. જબ તક આપ ઉસકે પાસ જા બેઠો ન પુછો, તબતક વોહો ન માઅલુમ હોગા.

અલમાસરૂહ—ઔર અગર સવાલકા જવાબ ન દીયા જાએતો ફેર માનીંદ મેરે ભી બીચારોંકે મએંભી કતલ જાઉંગા. નહીં, નહીં, પહેલે હર સુરતસે કુચ્છ તજવીજસે વોહો સવાલકા માહીર હોના ઔર બાઅદ અજ ઉસકા ખુલાસા જાનકે મહેરઅંગેઝકે રુબરૂ જાંના.

બહાદુર—પર વોહો સવાલ ક્યું માઅલુમ હોગા? કીસકો માઅલુમ વોહો કયા સુજતી હએ?

અલમાસરૂહ—અગર હો સકે તો મહેરઅંગેઝકે મહેલમે જાંના, ઔર વાંહાંસે બાંદીયોંકો સમજા વોહો સવાલ સુન લેના ચાહીયે. મગર મહેલમે જા ક્યું સકે?

બહાદુર—ચલોજી, વોહો સબ પીછે હો રહેગી. અબતો યાંહાં બએઠકે જરા હવાતો ખાવ. મએં તુમકો ગાંના સુનાંતા હું, કોઇ વક્ત તુમકોભી વોહો કાંમ લગેગા, ઇસ લીયે જરા ધ્યાંન ધરો.

બરહંન્સ—લાવની.

મોહબ્બત બુરી કહું ઇસકી કયા કહાંની,
લાખોંકે દીલકો હુઇ ઇસ્સે હએરાંની—મોહબ્બત.
કયા અસર કીયા હએ લુભાએ દુન્યાં સારી,
દીલ દરદ કરે દીસે ન દીલબર પ્યારી.
છોટે બડે ઔર જઇફ જવાંનો,
સ્યાંને હો સો વોહોભી બને દીવાંનો.
ઇશ્ક આતશ બુઝે ન ડાલો પાની—લાખોંકે.

નાંગ ડસા મનકો જીસ્સે મોહબ્બતકા,
તાલેબ ન રહે જો જાંન માલ દોલતકા.
સીલગા દીયે ઇસને તો દરીયા ભારી,
સીવા વસ્લકે ઊડે ન યહે ખુમારી.
ન હો કણ આરાંમ માસે અગર ન જાંની—લાખોંકે.

[ગડબડ સુન કર ફત્તેહસીંગ દરબાંનકા આંના.]

ફત્તેહસીંગ—કહારે નકટે યહાં કાહા ધાંધલ મચાવત હએ? નીકલ લંડોરે, નાંહી ખબર તોહેકે યહે મંદર રાંની મહેરઅંગેજકા હએ?

બહાદુર—[ખુદસે] દેખો ફેર ઇસકો અકડવાઇ હુઇ હએ સો. [દરબાંનકો] હં સાહેબ તુમને કયા કહા?

ફત્તેહસીંગ—નીકસ બેહયા સવાલ પુછત હએ? કહા તોરે બાપ દદેયાંકા કુચ્છ દેન રેન હએ.

બહાદુર—મેરે બાપદાદાકા કુચ્છ દેના હએ? અચ્છા દે દીજીયે, મએં મેરે બુઢે મીયાંકો જો પોંહચા દુંગા.

ફત્તેહસીંગ—યહે કોન દીવાંનેકા બાવા બીવા હુવા હએ કહા? મએં કહત હું કે રાંનીજીકા મંદર પાસ હએ, તો આપ ટેં પેં કરત હએ?

[બહાદુરકા તદબીરસે ફત્તેહસીંગકો રોકના.]

અલમાસરૂહ—[ખુદસે] કયા મહેરઅંગેજકા મહલ યહે હએ? ઔર જો નહર મહલમે જાતી હએ. અબ કીસ તરહ અંદર જાવું? મેરી મુરાદકા જવાહીર ઇતનાં કરીબ હએ ઔર ઊસકીતો મુઝે ખબરહી નહીં. અગર તીર કર ઇસ નહરમેસે જાવુંતો જરૂર મહેલમે પોંહચુંગા. પર ઇસ સીપાહીકી નજર હર તરહ સુકાની ચાહીયે. નહીંતો અગર મેરા ઇરાદા ઇસકો મોઅલુમ હોગાતો બેસુબ્હા મુઝે કત્લ કરેગા. ઊસકા ધ્યાંન દુસરી જાએ પર લગાંનેકા જીમ્મા બહાદુરકા હએ.

ફત્તેહસીંગ—કહો ભૈયા, આબરૂમે જાંના હએકે થપડ ખાંના હએ?

અલમાસરૂહ—અગર યાંહાં હમ ખડે રહે જરા યહે નહરકા તમાંશા દેખતો કયા મુજાકા હએ?

પુત્હેસીંગ—અહો ફેર હમારા તમાશા હો જાએગા. યાંહાં કીસીકો આનેકા હુકમ નાંહીં હએ. રાનીજી અગર તુમકો યાંહાં દેખેતો જાંનહી લેંગે.

અલમાસરૂહ—ખુબ હએ, હમ રાજી હએં, અબ જાએંગે.

પુત્હેસીંગ—અરે ભૈયા તુતો જાએગા; પર યેહ ચંડાલ કુચ્છ માંનત નાહીં.

અલમાસરૂહ—મએં ઊસકોભી સમઝાતા હું. [બહાદુરકો બાજુ લેજા કર સમઝાંના] બહાદુર, હુશીયારીસે કાંમ કર. હમારી મુરાદ બર આનેકા વક્ત નજદીક હએ. જો સાંમનેકી નહર મહેરઅંગેજકે મહલમે જાતી હએ, ઔર મએં યાંહાંસે તીરકર અંદર જાંને ચાહતા હું. તુ ઇસ સીપાહીકે સાત બાતં કર, મએં અપનાં કામ બનાવુંગા. મેરી ગએર હાજરીકા તુ અંદેશા ન કરીયો.

બહાદુર—અજી હુકમ હો તો કયાંમત તક તુમ્હારી રાહ યાંહ-દેખુંગા. જાવ હીમ્મતે મર્દાં ઔર મદદે ખુદા, ફત્હે કરો. [બહાદુરકા મક કરના] અરે પર મેહરબાંન, મેરી ચીજ ગમ ગઇ હએ ઊસકા કયા?

[ઇધર ઊધર ઢુંડના]

અલમાસરૂહ—તો ચલ ઢુંડ લે ઔર નીકલ જા.

પુત્હેસીંગ—કહા બાપુ, કહા ગમ ગયા?

બહાદુર—ચીજ ભાઇ, મેરી એક અનમોલ ચીજ કહી પડ ગઇ હએ. યાંહાં બએઠ કર ગાતાથા ઇતનેમે નીકલ ગઇ.

પુત્હેસીંગ—કહાં રખાથી ઔર કહા ચીજ?

બહાદુર—મેરા પઘડીમેથી જી. હાએ! હાએ! અબ કયા કરૂં? અગર હજાર અશરફી ખરચુંગા તોભી ન મીલેગી.

[ધુંડના ઇધર ઊધર]

પુત્હેસીંગ—તો ગધે વેસી બસ્ત કોઇ પઘડીમે રખતા હએ!

બહાદુર—ભૈયા જરા ધુંડને લગો.

[બહાદુરકા દરબાનકા હાત પકડકર ઢુંડનેકે લીયે એક તરફ લે જાંના, મૌકા પા કર અલમાસરૂહકા હોના રવાંનાં.]

બહાદુર—[ખુદસે] ચલો અલમાસરૂહતો પાર હુવા [દરબાંનકો] ભાઇ મીલી કયા તુજે, કહેદે નહીં તો મેરી કમબખ્તી હએ.

ફુલ્હેસીંગ—કહાં હએ બૈયા, કછુ દરસ નાંહી પડત.

બહાદુર—ઓહો હવામેતો ન ઊડ ગઇ?

ફુલ્હેસીંગ—હવામે? વેસી કહા ચીજ હએ?

બહાદુર—અફસોસ? દોસ્ત મેરી અકલ ગમ ગઇ અકલ. આતે વકત લેકે આયાથા પર અબ કહીં ગમ ગઇ.

ફુલ્હેસીંગ—અકલ! કોઇ માચડી દીવાંનાં હએ. કમબખ્ત, ચલ નીકસ. મુજે મુફતમે મહેનત કરવાઇ. નીકસ તોરે બાપકે ઘરમે કુત્તા ઘુસે તોરા.

[ગુસ્સેમે આંન કર સોટા મારને ચહાનાં, બહાદુરકા ભાગ જાંના, ઉસકે પીછે દરબાનકા ડોના રવાના.]

બાબ દુસરા—પરદા પાંચવા.

બાગ.

[બાગમે સએર કરતે હુવે નજર આંનાં અલમાસરૂહકા.]

અબીયાત.

અલમાસરૂહ—સનાએ સીપાસ હએ અએ પરવરદેગાર,
ઊતારા તુને મુઝકો સખ્તીસે પાર.
સાહેલે ઊમ્મેદ તક પોંહચાયા મુજે,
ઔરંગે મુરાદ પર બીઠાયા મુજે.
અરે! હએ યહે ફીરદોસ યા હએ ઇરમ!
જમીપે ખડે હએં, યા જન્નતમે હમ!
ખયાબાંન ખુશ રંગ ફીલે હર તરફ,
સુરૂકા હએ લશકર ખડા સફ બ સફ.
સોસન પાંનીમે દેખતી અપનાં મુહ,
ખીયાલ હએ યહે યા ખાબ અલમાસરૂહ.

ચપે હોજો નહર ઓર ચહે લાલે હજાર,
અબસ લુટ લેતે હએં દીલકા કરાર.
કહીં લાલા અલમાંસમે હએ જડી,
વ નરગીસ કહીં હએ ગુમતી ખડી.
વ મસ્તીમે ગુમ્બુલ ખાતા હએ બલ,
કહીં ખીલખીલાકે હએ હસ્તા કમલ.
સબા ગુલકે પત્તોંમે કરતી હએ નાજ
ગુરગાંસ તીરતે હએં નહરોંમે કાજ.

[દુરસે ગાનેકી આવાજકા આંના.]

કલ્યાન—ગઝલ—કુશાએ મુશકીલ વ માલેક આંમોર્ગગર—તર્જ.

સહેલીયેં—હએ આજમે ચમન તુઝકો અએ ગુલઝોજાર,

[આવાજકા ગુમ હો જાંના, અલમાંસકા તઆજજુબ હોના.]

અલમાંસરૂહ—હા! ગાનેકી આવાજ! નગમે શીરીંન સરોદ! કયા હુરોંકા હોતા હએ ઈસ બાગમે ગુજર, યા મહેરઅંગેજકી આમદ હએ ઈસ ચમનમે! કાહાં જાંઉં, કીસ દરખ્તકી પનાંહ લું! આવાજ નજદીક આતી હએ, કહાં છુપ બએઠું? હા! ચહે દરખ્તકી આલી શાખમે પોશીંદા રહે તમાંમ તમાંશા દેખું.

[અલમાસકા દરખ્ત પર ચડ કર છુપ જાંના, મહેરઅંગેજો દીલઆરાંમકા મઅ સાહેલીયાં કે સએરે ચમનકો આંના.]

મજકુર તર્જ.

સહેલીયેં—હએ આજમે ચમન તુઝકો અએ ગુલઝોજાર.
કદમ ચુમને આઈ બાદે બહાર—હએ.

સદા વા નહીં આંખેં હએ બેસબબ,
હએ નરગીસકો શાઈદ તેરા ઈન્તેજાર—હએ.

તેરે રૂખકા બુલબુલ હુવા રંગે ગુલ,
હુવા સર્વ કદસે તેરે શર્મસાર—હએ.

તેરી ચાલ કયા? એક ભંવ ચાલ હએ,
કે કબકે દરીકોભી આતી હએ આર—હએ.

મેહરઅંગેજ—દીલઆરાંમ, આજ મુઝેવ્હે ચમનકા રંગ કુચ્છ ઔર તરેહકા દીખતા હએ. ગુલોંકી બો-બાસભી ગોયા બદલ ગઈ હએ. સબાભી અજબ તરહસે નખરેં કરતી જાતી હએ. તમાંમ ખુશ લેહાંન પખેરૂ અપને નએકેસે હક્ક તોડ તોડકે ગાતે હએં, ઇસકા કયા બાએસ હોગા ભલા?

દીલઆરાંમ—બાનો વ્હે સબ તુમારી આંખોંસે દીખલાઇ દેતા હએ. મુઝેતો યાંહાં કુચ્છ ફેરફાર મોઆલુમ નહીં હોતા. વોહી હએ ચમન, વોહી ગુલોં, વોહી કયારે ઔર વોહી હએ પખેરૂ. વ્હે તુમહે જો અજાએબાત નજર આતે હએં, ઊસકા સબબ દુસરા હએ. વ્હે સબ એક મર્ઝકે બાએસસે હએ. ઊસ દર્દકો ઇશ્ક કહેતે હએ. જોબનકે બાહારમે જો આના હએ, ઉન્હોપર વ્હે ગલ્બા કરતા હએ. ઇસકા ઇલાજ વ્યસાલ હએ વ્યસાલ, સમઝે?

મેહરઅંગેજ—દીલઆરામ, તુ જબતો ઇસ મર્ઝસે બહોત વાકીફ-ગાર હુઇ હએ, જો તમામ ઊસકી હકીકતસે માહીર હએ. અબસે જીનહાર મએં તબીબોંકો ન બુલવાઊંગી, પર તેરાહી દવા લુંગી.

દીલઆરાંમ—નહી નહીં, ઇસ મર્ઝપર કુચ્છ ન હો સકેગા. મએં ફકત ઇલાજ જાનતી હું, પર વોહ કીસીપર આજમાનેકી તાકત મુઝમે નહી હએ. બીબી સાહેબ, વ્હે દર્દ કીસી કામીલ તબીબકે સીવા ન શીફા હોગા.

મેહરઅંગેજ—વહો હકીમ ઔર ઊસકી દવાએં આપકોહી મુબારક.

દીલઆરાંમ—મુઝે કુચ્છ હાલજરૂર નહીં હએ; પર આજ આપને અપની તબીઅતકી કએફીયત સુનાનેસે આપ બીમાર નજર આતે હો. મેરી બાત સુનો ઔર સબ ખીયાલે ખાંમ દીલસે દુર કર, ઇલાજ ઢુંડનેમે મશગુલ રહો.

મહેરઅંગેજ—તેરી કીર કીર ઔર બકવંસે મએં કાએલ હો ગઈ હુ. જા ઔર વોહ હોજમેસે એક જાંમ ભર પાની લે આ.

દીલઆરાંમ—બા ખુશી, લોંડી હાજીર હએ; પર વોહ મર્ઝકી ગરમી કુછ પાંનીસે ન નર્મ હોગી. ઇસ્સેતો દરીયાકોભી આગ લગ ગઇ હએ.

મહેરઅંગેજ—દરીયાકો આગ લગી હો તો તુ જાકે બુજા, ઔર અપને બકનેકોભી આગ લગા.

દીલઆરાંમ—બસ બસ, વ્હે સબ નીશાંની ઊસી બુરે દર્દકી હએ.

[દીલઆરાંમકા હોજમે પાની લેનેકે લીયે જાંના, ઔર ઉસ હોજમે અલમાસરૂહકા અકસ દેખ કર ઘબરાંના.]

મહેરઅંગેજ—કયું દીલઆરાંમ કયા હએ હોજમે? કયા ઊસકીભી આગ લગનેસે તુમ્હારી ઊંગલીયાં જલ ગઈયા કયા?

[દીલઆરાંમકા ધબરા કર દૌડ આંના.]

દીલઆરાંમ—વલ્લાહ! બાનો મઍ કયા કહું, અરે મેરે દીલકે ધડકના અબતક નહી બંધ હોતા. અરે કોઇ જાકે હોજમે દેખો, વ્હે તીલેસ્માંત કીસીને ન દેખા હોગા.

મહેરઅંગેજ—તુને ઊસમે કયા દેખા? બોલતી કયું નહીં?

દીલઆરાંમ—મઍ હોજમે જા કર હાતમે, બમૌજીબ તુમ્હારે ફરમાનેકે—

મહેરઅંગેજ—બાતકો કીતની લંબી કરતી હએ? ફકત ઇતના કહેકે તુ કીસ ચીજકો દેખ ડરી?

દીલઆરાંમ—અજી હોજમે એક મર્દકી સુરત નજર આતી હએ.

મહેરઅંગેજ—[હંસકર] વાહ વાહ! ખુબ નસીહત. સારા દીન મર્દ, મર્દ, ઔર ઇશ્ક, આગ, ધુલ, પથર કીયા કરતીથી. દીવાંની વ્હે તો સબ તેરા ખીયાલ હએ. જો મર્જ તુઝે હુવા હએ ઔર જો સુરતભી ઊસીકે સબબસે તુઝે દીસી.

દીલઆરાંમ—તુમતો હરગેજ ન માનોગી, કીસી ઔરકો ભેજો. મેરા આંખકી કસમ કે મઍ જુઠ નહીં કહેતી હું.

મહેરઅંગેજ—સોસન તુ હોજમે દેખ કર આ [સોસનકા જાંના] દીલઆરાંમ તુ યુંહી એક રોજ મર જાએગી.

દીલઆરાંમ—બેગમ, અબ ખબર પડેગી.

[સોસનકા જાંના ઔર અકસ દેખ કર દીલઆરાંમકી તરહ ઘબરા કર દૌડ આંના.]

મહેરઅંગેજ—સોસન, બોલ તુને કયા દેખા?

સોસન—[ધબરા કર] વોહી, વોહી સુરત, વોહી ચહેરા જો દીલઆરામને દેખાથા.

મહેરઅંગેજ—બડા તાઅજ્જુબીકા માંમલા! વ્હે કયા ભેદ હોગા! મઍ ખુદ જા કર દેખું.

[મેહરઅંગેજકા હૌજકે નજદીક જાંના, ઔર અકસ દેખ કર હએરતમે આંના.]

કૈસી કુબુલ સુરત! બાજારે હુસ્નમે કયા ઐસાભી ગોહર હોગા? યહે કોઇ ફરીસ્તા તો ન હો!

[મેહરઅંગેજકા આન કર દીલઆરાંમસે કહેના.]

દીલઆરાંમ, તુ વાંહાં જાકે તાલાશ કરકે યહે કૌન મર્દ હએ.

[દીલઆરાંમકા મએ સખેલીયોંકે દરીયાફત કરનેકો જાંના, મેહરઅંગેજકા અલમાંસરૂહકે દાંમે જુલ્ફમે આના.]

ગઝલ ભએરવી—ઇસ્કોમે તેરે કોડે ગમ—તર્જ.

મેહરઅંગેજ—

જુલફોંમે તેરે ગુલ બદન, દીલતો ફસા, જો હો સો હો,
અબરૂકી તેજ તેગસે, સરભી કટા, જો હો સો હો—જુલ્ફોંમે.

જાંન ચલી, જીગર જલા, શોઅલે ઊઠે હએ જોશસે,
ઇસ્કકે તીરકે જખ્મોંસે, ખુન બહા, જો હો સો હો—જુલ્ફોંમે.

હાલત હમાંરી ભુલ ગએ, અકલ ઔર હોશ ઊડ ગએ,
કુચેમે તેરે ભટકે હમ, હોકે ગદા, જો હો સો હો—જુલ્ફોંમે.

કૌન હું ઔર કહાં હું મએં, આઇ કાંહાંસે જાવું કહાં,
કરતી હું મએં કીધર ગુજર, ભુલી હું રાહ, જો હો સો હો—જુલ્ફોંમે.

સખ્ત મેરી બીમારી હએ, કાંમ નહીં તબીબસે,
મુઝસે મરીજકી કહીં, કીઇ ન દવા, જો હો સો હો—જુલ્ફોંમે.

[મેહરઅંગેજકા સએર કરતી હુઇ અંદર ચલી જાંના, અલમાસરૂહકા દીલઆરાંમકો અપને તરફ આતી દેખ કર દરખ્તપરસે નીચે ઊતર છુપને ચહાના.]

અલમાંસરૂહ—અબ કીસ તરહસે યાંહાંસે જાવું, મુઝે સબોંને દેખા હએ. તદબીર ખલાસીકી બન નહીં આતી. બસ મએં અપનેકો દીવાંના બનાંઊ ઔર જો મુઝસે પુછે ઊસકો બેસરોપા જવાબ દું, ઔર સમા દેખ કર ફેર ઇસી નહરમેસે બાહેર નીકલું.

[અલમાસકા છુપને જાંના, દીલઆરામકા આંન પોંહચના ઔર અલમાસકા અપનેકો પાગલ બનાંના.]

દીલઆરામ—[ખુદસે] કયા જમાલ ખા કમાલ હએ! [અલ-માસકો] અએ નેક મર્દ આપ કાંહાંસે આએ હો? ઔર કોન હો?

અલમાસરૂહ—[દીવાંને ચાલે કર] આજ ઘરમેસે મએં જાતાથા, ઔર ખુબ રોટીયાંકા બરસાત બરસ રહાથા. ઇતનેમે જો ઠંડ પડને લગી સો સબ રોટીયાં પીગલ ગઈ.

દીલઆરામ—[હએરાંન હો કર] રોટીયાં પીઘલ ગએ! યહે કયા કહેતે હો? અજી મસખરા ન કરો ઔર સીધા જવાબ દો કે આપ કાંહાંસે આએ હો?

અલમાસરૂહ—આજ ઊંઠકો બહો બકરા ખાંધે પર ઉઠા કર ઊડ ગયા, મએંભી ઊંસકો પકડનેકો ઊઠતાથા, ફેર હવાકા દરવાજા બંદ હો ગયા.

સોસન—વ્હેતો બડા ફાસા જવાબ દીયા. શું કર યે હજરત બાતં ઊડાતે હએં.

દીલઆરામ—અજી સાહેબ, શું તુમ વાહીયાત કયા બાતેં કરતે હો? મએં પુછતી હું ઊંસકા જવાબતો દો?

અલમાસરૂહ—એક રોજ જો પતંગ ઊડને લગી સો ઊડતે ઊડતે હું હું હું [હંસના.]

સોસન—હું, યે કયા તમાંશા! પતંગ ઉડને લગી! કોનસી પતંગ? મીયાંજીતો ખુબ પતંગ ઉડાતે હએં.

દીલઆરામ—આપકા નાંમ કયા?

અલમાંસરૂહ—[ગમગીન હો કર] કુત્તા ભાગ ગયા.

સોસન—ભાઇ, કુત્તા ભાગ ગયા તો ભાગા; પર ઉસકે સાત તુમ્હરી અકલતો ન ભાગ ગઈ?

દીલઆરામ—અએ બેગાંને મર્દ, યાંહાં તુઝે કોન લાયા?

[અલમાંસકા સીટી બજાંના]

સોસન—[ખુદસે] અબતો સીટી પર શુમાર હએ. વ્હે હોગા કોન! [અલમાસકો] ખડેમીયાં તુમ રહેતે હો કીધર?

અલમાસરૂહ—તેરે મુહપર નાંક હએ નહીં? બોલ હું હું હું !

[હંસના.]

સોસન—[ખુદસે] લો નઇ બાત કહી. [અલમાસકો] બડી મેહરબાંની હુઈ આપકી. મુઝે આજહી ખબર પડી કે મેરે મુહ પર નાક હએ.

દીલઆરામ—મુઝે કુચ્છ ઇસકા ભેદ નહીં મોઆલુમ હોતા, ચલો શાહાજાદીકે પાસ ઇસકો લે જાએ. [અલમાસકો] સાહેબ હમારે સાથ તુમ આવ.

અલમાસરૂહ—[દીલઆરાંમકો] તુમકો દુમ હએ દુમ ?

સોસન—[હંસ કર] વાહ વાહ દીલઆરામ! બતારી મીયાંજી પુછતે હએકે તેરી દુમ કહાં હએ?

દીલઆરાંમ—અજી સાહેબ, ઠઠ્ઠા છોડો ઔર ચુપકે સાત ચલો.

[અલમાંસકા ધુરના, દીલઆરાંમકા પકડકે મેહરઅંગેજકે નજદીક લે જાંને ચહાનાં, મેહરઅંગેજકા દાખેલ હોના.]

સોસન—લો બાંનુ, ઇન્કો લે આએં. ચહેતો કુચ્છ જવાબભી નહી દેતા ઔર દીવાંનેકે માનીંન્દ ઢોંગ કરતા હએ.

મેહરઅંગેજ—[ખુદસે] હા હા! કેસા નુરઅફરોજ ચહે મુખડા હએ, ઔર કૈસી બુલંદ જબીન! [અલમાસકો] નેકજાદ, યાંહાં તેરા આંના કીસ તરહ હુવા?

અલમાસરૂહ—ધરમે કોઇ નહીં. સબ દુધ પીનેકો આસમાનપર ગએ.

દીલઆરાંમ—સુન લો જરા? દુધ પીનેકો આસમાનપર ગએ. કયા ખાસા જવાબ દીયા!

મેહરઅંગેજ—અએ ફરીસ્તે સુરત, તુ કયા મુબારક નામ રખતા હએ?

અલમાસરૂહ—ફેર ચલતે એક બડા વીરાંના નજર આયા. વાંહા દેખે કયા કે એક સુવા ઔર બાગ કુસ્તી ખેલતે હએં. સુવેને બાગકો પટક દીયા ઔર ઊસકા એક પર તોડ ડાલા.

સોસન—અબતો કહાંની ચલી. સુવેને બાગ઼કા પર તોડા. વ્હેભી બેપ-રકેહી ઉડાતા હુએ.

મેહરઅંગેજ઼—આપકા ખ઼ાનદાંન કૌનસા? ઔર તુમ કાંહાંકે બાશીંન્દે હો!

અલમાસરૂહ્— મએંને દરીયાકો બહોત સમઝાયા, વ્હો આંખે નીકાલ કર ચલા ગયા તો મએં કયા કરૂં?

મેહરઅંગેજ઼—[ખ઼ુદસે] મએંને ઈતિને સવાલ પુછે ઉનમેકા એક-ભી જવાબ ન દીયા, બલકે દીવાંની બાતેં કરતા હુએ. શાયદ વ્હે કોઈ દીવાં-ના હુએ. અરે! પર વ્હે દીવાંના હો યા સ્યાંના. અગર મએં સવાલ પુછનેકાં ક઼સમ ન ખાતી તો ઈસકો મેરા દીલદાર બનાંતી. ખ઼ુદા કરે આખ઼ીર વ્હે મેરા હો.

સોસન—સાહેબ, શાહજ઼ાદીકો જ઼રા જવાબ તો દો?

અલમાસરૂહ્—[સોસનકે રૂખ઼સારોંકો હાત લગા કર] તેરે રૂખ઼સાર નરમ હુએ નહીં?

સોસન—દેખો વ્હે દીવાંના? કૈસી હોશકી બાતેં કરતા હુએ! નજ઼ર ઈસકી રૂખ઼સાર પર બએઠી સો દેખા?

બએત.

મેહરઅંગેજ઼—[ખ઼ુદસે] વ્હે હુસ્નો જવાંની ઔર ઉસપર વ્હે ગ઼મ?
સીતમ હુએ! સીતમ હુએ! સીતમ હુએ! સીતમ!

દીલઆરાંમ—શાહજ઼ાદી ફ઼ેર ઈસકા કયા કરેં? [ખ઼ુદસે] શાહજ઼ા-દીકીભી નજ઼ર ઈસપરસે ઉઠતી નહીં. અરે! ઐસે જમાલકા કૌન ન મુબ્તીલા હો? ઈસકી મોહબ્બતને મેરે દીલમે શમશેરસેભી બડા ઘાવ કીયા હુએ.

મેહરઅંગેજ઼—દીલઆરાંમ, ઈસકો હમારે બાગ઼મે રખના સજ઼ાવાર હુએ. [અલમાસકો] અએ ખ઼ુશરૂ દીવાને, તુ યાંહાસે કીસી તરફ઼કો ન જા. ચલો સહેલીયાં દેર બહોત હુઈ હુએ ઔર આફ઼તાબકી ગરમીસે જી ઘબરાતા હુએ.

[મહેરઅંજ઼કા જાંના, ઉસકે પીછે દીલઆરાંમકા મઅ઼ અલમાસકે હોનાં રવાંના.]

બાબ દુસરા—પરદા છઠ્ઠા.

કુચા.

[બહાદુરકા જરરીન પોશાક પહેન કર કરરોફરસે દાખેલ હોના.]

બહાદુર—કોઇ પએછાનતે હો? યહે સોદાગરી લીબાસમે અપને પુરાને ફકીક બહાદુર હુએ. અલમાસરૂહતો મહેલમે જા ખુદા જાને કયા કરતા હોગા. હમતો યાંહાં ઉસકે કપડે પહેન, ઉસીકે જરકો ખરચતે હુવે ફીરતે હુએ. કૌન કહે સકેગા, કે યહે વહો બહાદુર હુએ કે જો પસે મકકે ઓર મુક કીયાં ખાતે ફીરતાથા. પર સચ, મએં ઇસ લીબાસમે કૈસા લગતા હુંગા? કોઇ મુઝે બડા અમીર યા બએપારી સમઝતે હોંગે યા નહીં? ઇતનીતે-ખાતરી હુએ કે મુઝે કોઇ પએછાંન ન સકેગા. દુસરાતો કયા, પર ખુદ મેરે મા બાપ ન જાન સકેંગે કે મએં ઉનકા અજીજ બેટા બહાદુર હું. વહો સબ દીલમે કયા સમઝતે હોંગે; યુંહીકે બહાદુર કહીં મર ગયા, યાતો ભાગ ગયા. પર કીસકો ખબર હુએ કે બહાદુર સાહેબતો યહે સોંકસે ફીરતે હુએ? આતે વકત મુઝે બાવાજીકી પુરાની પઘડી, અમ્માજીકી ખુલાક, ઓર ભાઇકે જુત્ય દઆકર લાયાથા, ઇસ્સે વહો મુઝે યાદ કરતે હોંગે. હમારી નેકનામીયાંકે લીયે બેચારા મોગલ ઓર રાંમચંદરતો મરહી ગએ હોંગે. પર મેરી મઆશુક કયાં કરતી હોગી મેરા મઆશુક? વહો હુકીમકી ઓરત? ઉસકી મેહરબાંનીસેતે મુઝે મોગલકી દો સૌ અશરફીયાં મીલી. ચલો બીતી સો બીતી. પુરાંની બાતેંકો યાદ કરના ભલા નહીં. [સામને દેખ કર] યે કૌન?

[કુતબોદીનકો સાંમનેસે આતા હુવા દેખ બહાદુરકા સોંચમે ખડે રહેના.]

કુતબોદીન—કહેતે હુએં કે યહે માહચીન હુએ. બહાદુરકો જા બ જા ઢુંડા, પર કહીં નહીં માલતા. વહો નાપાકજાદા માલે તો ઉસ્કે મુસ્કે બાંધ ઘરકો લે જાવુંગા. ઉસકા કરજ મએં કાંહાંસે દું? સારે કરજદારોં મેરે પીછે પીછે લગતે હુએં. [બહાદુરકો દેખ કર] યહે કૌન મર્દ હોગા? કોઇ બડા સોદાગર દીખતા હુએ. ઇસ્સે જરા બાતેંતો કરૂં—

[પએછાંનના બહાદુરકા કુતબોદીનકો. કુતબોદીનકા બહાદુરકે નજદીક આંનાં, બહાદુરકા રૂમાલસે અપનાં મુંહ છુપાંના.]

બાહાદુર—બાપરે ! વહેતો બલા યાંહાંભી આઇ ! ઢુંડતો ઢુંડતા ઢુંડતા ઇસ જાએ પરભી આયા. અબ કયા કરૂં ? અગર ઇસકો મોઆલુમ હોગા કે મએં બહાદુર હું, તો જરૂર મુઝે પકડ લે જાએગા. ઇસકી ચાલ મુઝે અચ્છી તરહ મોઆલુમ હએ. વહે પીડતો મેરે પાસહી આતી હએ. વહે મુઝે પએછાંનતો ન સકેગા ? પર જરા મુંહ છુપાંના ભલા હએ.

કુતબોદીન—સલાંમઆલેકુમ હજરત. [ખુદસે] કપડેતો ખુબ પહેને હએ. કોઇ બડા આદમી હએ.

બાહાદુર—[મુંહ છુપા કર] આલેકુમસસલાંમ. સાહેબ કુચ્છ હુકમ ?

કુતબોદીન—બંદા આપકા ગુલાંમ હએ. [ખુદસે] હં, બીચારેકો દાંતકા દર્દ હએ. [બાહાદુરકો] સાહેબ, આપકે દાંત દુખતે હએં શાએદ ? બડા ખરાબ દર્દ.

બાહાદુર—બડા, હજરત બડા.

કુતબોદીન—આપ બહોત બેચએંન દીખતે હો ?

બાહાદુર—હાંજી બહોત [ખુદસે] જબ વહે બલા હો તબ બેચએંન નહું ?

કુતબોદીન—કયા હમેશાં ઇસી તરહ દર્દ કરતા હએ ?

બાહાદુર—નહીં, પહેલે હમેશાં દુખતાથા, ફેર કઇ રોજ હુવે બંધ થા, ફેર આજ દુખના શુરૂ કીયા હએ.

કુતબોદીન—જબતો એકાએક વહે બલાને ગલબા કીયા હોગા ?

બાહાદુર—હાંજી એકાએક. મુઝેતો ખબરભી નહીં [ખુદસે] મએં કયા જાનું કે ખુદા આજ યાંહાં આએગા?

કુતબોદીન—બહેતરકે વહે દાંત ગીરા ડાલો. વહે બલાંકો રખના અચ્છા નહીં.

બાહાદુર—પર નહીં, વહે નીકલતા નહીં [ખુદસે] તુહીં મરતા નહીં તો મેરી કયા તકસીર.

કુતબોદીન—નહીં નીકલતા ? મએં અભી ગીરા દેતા હું. મએંને બહોત લોગોંકે દાંત ગીરાએ હએં.

બાહાદુર—નહીંજી કુછ ફીક્ર નહીં. ખાલી તુમકો તકલીફ.

કુતબોદીન—નહીં સાહેબ, ઇસમે કાહેકી તકલીફ ? મએં અભી ખીંચ નીકાલુંગા.

બહાદુર—મોઆફ કીજે, અબ જરા મુઝે કરાર લગાતા હએ.

કુતબોદીન—વ્હો અબ કરાર હોગા, ઔર ફેર દર્દ કરેગા. મુઝે જરા દેખને દો.

[કુતબોદીનકા તાકીદસે રૂમાલ નીકાલ લેના, બહાદુરકા ઘબરા કર મુંહ ફીરા લેના.]

બહાદુર—[ખુદસે] ખાનાં ખરાબ. હુજરત મેરા મુંહ જરા સુઝા હુએ નહીં?

કુતબોદીન—નહીં, કુચ્છ નહીં. બલકે મુઝેતો ઉતરા હુવા લગતા હુએ.

બહાદુર—જબતો રહે બલાકે ડરસે, ઔર કુચ્છ નહીં [ખુદસે] અબ રસ્તા લો.

કુતબોદીન—મએં ફૂસભી બોલતા હું.

બહાદુર—બેશુબ્હા, હોગા હુજરત [ખુદસેં] ઉસમે કયા શક? મુઝે માર કર લહુ કઇ મરતબા નીકાલાથા.

કુતબોદીન—મેરી ઔરતભી બડી હુશીયાર હુએ.

બહાદુર—ખુદા જીતી રખે. સાહેબ આપકો કુચ્છ ફરજંદ હુએ?

કુતબોદીન—હાં, તીન બેટે હુએં. ઉનમે દો ઘરમે હુએં. એક ખરાબ નીકલા. વ્હો અબ કીધર હુએં કુચ્છ મોઆલુમ નહીં. મુઝે મીલેતો ઉસકાતો હડીયાંહી તોડ ડાલું.

બહાદુર—વ્હો બેટા બડા લફંગા હોગા.

કુતબોદીન—બડા નાપાકજાદા. ઉસીકો ઢુંડતા મએં યાંહાં આયા હું.

બહાદુર—મગર શાયદ વ્હોતો અબ અપની બદ ચાલેં છોડ સુધર ગયા હોગા?

કુતબોદીન—વ્હો હરગીજ ન સુધરેગા. ઊસકી તમાંમ ખોડ મોત તક રહેગી, ઔર આખીરશ ઉસકી મોતભી સુલી પરહી હુએ. સાહેબ, જો છોટપનમે બદબખ્ત રહેતે હુએં, વ્હો કભુ બડેપનમે નહીં અપની ચાલ છોડતે.

બહાદુર—નહીં મેહરબાંન, આપ ચુકતે હો. વસે બહોત ખરાબ સુધર ગએ હુએં. એક દાખલા લો. પહેલે મએંભી બડા ખરાબ થા.

કુતબોદીન—મેરા કસમ? પર અબતો આપ બડે આબરૂદાર દીખતે હો. પર તુમ મેરે બેટેકે જીતને લુચ્ચે ન હોંગે.

બહાદુર—અજી હજરત, ઉસકી તમાંમ ચાલેં મુઝમે થી.

કુતબોદીન—હોગા. પર તુમ કુછ ઉસકે માંનીન્દ કર્જ કરકે ભાગતો ન ગએ હોંગે?

બહાદુર—અલબતા, મએં ભાગભી ગયા થા.

કુતબોદીન—પર ફેરતો તુમને અપની તકસીર કુબુલ કાઇ હોગી, ઓર ફેર પીદરકે આન પડે હોંગે?

બહાદુર—નહીં, વોહી મુઝે એક રોજ મીલાથા.

કુતબોદીન—હું? તબ તુમને શાયદ અપને ગુનાહુકી મોઆફી માંગી હોગી.

બહાદુર—નહીં, નહીં. બુડ્ઢેને મુઝે મુતલક નહીં પએછાંના.

કુતબોદીન—બડી તાઅજ્જુબીકી બાત! બાપ બેટેકો ન પએછાંને? બુઢ્ઢા અંધા હોગા અંધા. સાહેબ મોઆફ કીજે; મગર મેરાતો ખાતરી હએ કે વોહ બડા બેવકુફ થા.

બહાદુર—આપ સચ કહેતે હો. મેરેહી દીલકી બાત કહી.

કુતબોદીન—ગધા હોગા ગધા,—તોબા ગાલી દીઇ જાતી હએ.

બહાદુર—કુચ્છ મુઝાકા નહીં. મેરે બાપકો તુમ ચાહે જીતની ગાલીયાં દો.

કુતબોદીન—પર હજરત, જબ તુમ્હારી ઓર તુમ્હારે બાપકી આંખ દો પએછાંન હુઇ, તબ ઉસને તુમકો ક્યા કહા?

બહાદુર—વોહ મએં દુસરી વકત જબ હમાંરા મીલાપ હોગા તબ કહુંગા. અબતો મુઝે મોઆફ કીજે. સલાંમ અલેકુમ હજરત.

[રવાંના હોના બહાદુરકા.]

કુતબોદીન—અલેકુમુસસલાંમ [હંસ કર] ઇસ જવાંન શખ્સકા બાપ કેસા દીવાંના હોગા, અપને ફરજંદકોભી ન પએછાંના! તોબા! તોબા!

[બુઢ્ઢેકા રવાંના હોના.]

બાબ દુસરા—પરદા સાતવા.

દાલાંન

[અલમાસરૂહુકા સોચમે ફીરતે હુવે નજર આંના.]

અલમાંસરૂહ—હજારોં સખ્તીયાં સર ઉઠા મઅેં અપની મુરાદકો કરીબ આયા હું. વ્હો દીલઆરાંમ જો પહેલે મેરા અકસ દેખ બેકરાર હુઈ-થી, અબતકભી ગલબએ ઇસ્કસે વ્યસાલકી ખ્વાહીશ ઉસકે દીલમે ભરા હઅે. મુનાસીબતો યેહી હઅે કે ઉસકો એક સવાલ પુછું ઔર બઆદઅઝાં ઉસકે પુરે કરનેમે કમરે કોશીશ તંગ કરૂં. ઉસકો યકીન હઅેકે મઅેં દીવાંના ન હું; બલકે મેરી જાંન બચાંનેકે લીયે ફકત સૌદાઇ એખ્તયાર કીઇ હઅે. હરચંદ વ્હો મીન્નતો આજજી મેરે હાલસે વાકીફ હોનેકે લીયે કરતી હઅે, પર મઅેંને ઉસકો અબતક કુચ્છ જવાબ દીલબરીકા નહીં દીયા હઅે. [સાંમને દેખ કર] વોહી સાંમનેસે આતી હઅે.

[દીલઆરાંમકા દાખેલ હો કર અલમાંસકે પઅેર પર સર રખનાં.]

દીલઆરાંમ—અએ જવાંન, તુ કૈસા બેરહમ હઅે કે અબતક મુઝપર નામેહરબાંની ઔર બેદરકારરીકી નજરસે દેખતા હઅે. અરે વ્હે દીલઆરાંમ કે જો શાહજાદો પર આંખ ઉઠાતી ન થી, વ્હો આજ તેરે કદ-મોંપર ગીરી હઅે. કુચ્છતો જવાબ દે?

અલમાસરૂહ—દીલઆરાંમ, મુઝે તેરે હાલપર રહમ આતા હઅે. તુ કસમ લેકે મેરા રાજ કીસીસે ન બોલે.

દીલઆરામ—કસમ હઅે મુઝકો ખુદાયા કરીમકી, કે હરગીજ તેરા ઇસરાર ઇજહાર ન કરૂંગી.

અલમાસરૂહ—સુન, કે મઅેં એક શાહજાદા હું. નાંમ મેરા અલ-માસરૂહઅફ્શા હઅે. અગર તુઝે મેરી ઉલફતકી દરકાર હો તો કહે કે મેહરઅંગેજ અપને તલબગારોંસે કયા સવાલ પુછતી હઅે?

દીલઆરામ—મેરે દીલકે સુરૂર, મેહરઅંગેજકા સવાલ યેહ હઅે કે "ગુલ બા સનોબર ચે કર્દ" યાને ગુલને સનોબરસે કયા કીયા? એ દીલબર દીલરૂબા, કહે તુઝે ઔર કીસ ચીજકી જરૂર હઅે?

અલમાસરૂહ—મેરા યેહે તલબ હુએ કે ઇસ સવાલકે જવાબસે તુ મુઝે માહેર કરે.

દીલઆરામ—અગર તુ મુઝે નેકામે લાએ, તો મુઝે મોઆલુમ હુએ ઉસસે તુઝે આગાહ કરૂં.

અલમાસરૂહ—અએ યારગમગોસાર; અગર તેરી મદદગારીસે મકસદ મેરા હાસીલ હો, ઔર મએં મુરાદકો પોંહોંચુ તો કુચ્છ તેરા ઇરાદત હુએ સરો-ચસ્મ બજા લાવુંગા, ઔર હરઆંન તેરી ઇતાઅત કરૂંગા.

દીલઆરામ—અએ માંયએ જીન્દગાંની, મએંભી ન જાંનતી હું કે "ગુલ બા સનોબર યે કર્દ"; મગર ઇતના મોઆલુમ હુએ કે મેહરઅંગેજકે તખતકે નીચે એક હબ્સી રેહેતા હુએ, ઉસને યેહે માજરા શાહજાદીકો સુનાયા હુએ, ઔર વોહો જંગી શહેરે વાકાફસે યાંહાં ભાગ કર આયા હુએ; પર લાજુમ હુએ તુઝકો કે તુભી કસ્દ શહેરે વાકાફકા કર, નહીંતે કીસી વજહસે યેહે રાજ તુઝે મોઆલુમ ન હોગા.

અલમાસરૂહ—દીલઆરામ, તેરી યેહે મસલહત નેક હુએ. અજબસકે મએં આજકી યાંહાંસે ઉસ નહરમેસે તીર કર બાહેર જાવું. ઔર કસ્દ શહેરે વાકફકા કરૂં.

તમામ હુવા બાબ દુસરા.

બાબ તીસરા—પરદા પહેલા.

ઝોપડી.

[બહાદુરકા ટહેલતે હુવે નજર આંના.]

બહાદુર—અલમાસરૂકા અબતક કુચ્છ પતા નહીં. વોહો બીચારા ડુબતા તો ન હુવા હો? મએંભી ઉસકી રાહ ઔર એક હફતા દેખતા હું, નહીં તો પીછે જીસ તરહ વોહો નહરકે અંદરસે મહેલમે ગયા, વએસાહી મએંભી દાખેલ હો ઉસકી જુસ્તજુ કરૂં. ઉસકી ગએર હાજરીમે રુઝેતો યાંહાં ચમન હુએ. કીસી ચીજકી કોતાઇ નહીં હુએ; પર આખેરશ મએં એક નોકર હું

ઔર અલમાંસરૂહકે નમકસે પરવરીશ હુવા હું. ઇસલીયે મુઝસે હો સકે ઇતની કોશીશ મઅેંને ઉસકે ભલેકે લીયે કીઇ ચાહીયે. ચલો યેહેતો સબ હો રહેગા. [સાંમને દેખ કર] યેહે સાંમનેસે કીસકી સવારી આતી હએ! ઓહો! યેહેતો વ્હો બુઢ્ઢે દહેકાંનીકી ઔરત લાલા હએ. શઅેતાંન જાને મેરા મુંહ કીસ તરફ઼કા હએ કે જ્યો દેખતા હએ વંહી આશક હોતા હએ. પહેલેતો મેરા મઆશુક વ્હો હકીમકી ઔરત થી ઔર અબ યાંહાં યેહે દહેકાંનીકી જોરૂ મેરે સાત નખ઼રે કરતી હએ. [દાખ઼ીલ હોના લાલાકા] આવ, બીબી લાલા, કાંહાંસે રૌનકબખ઼્શ હુવે? તુમ્હારીતો સુરતભી દીખતી નથી.

લાલા—મઅેં કયા કરૂં, મુવા ઓડુસ મુઝપરસે એક પલભી આંખેં નહી ઉઠાતા. જીધર જાતી હું ઉધર પીછે પીછે આતા હએ. અબભી મુઝે યાંહાં આને ન દેતાથા, પર ઇસકી ભઅેંસકો કીસીને પકડ કર બાંધી હએ ઉસકે છુડાનેકે લીયે ગયા હએ.

બહાદુર—પર આજતો આપ કંગોઇ ચોટી કર કર લક ઝક હોકે ફ઼ીરતી હો?

લાલા—તુમભી બડે મસખ઼રે હો, મઅેં, તો હમેશાં યુંહી રેહતી હું.

બહાદુર—હં? પર લાલા બુઢ્ઢાતો તુઝે પસંદ ન હોગા?

લાલા—ઉસકો અંગાર લગાવ, વ્હોતો હમેશકા લગા હએ. અબ જરા ફુરસત હએ બઅેઠ ઔર અચ્છી બાતેં કહો.

બહાદુર—કયા અચ્છી બાતેં કરૂં, કુચ્છ સીખાવગે? મઅેંતો તુમ્હારા શાગીર્દ હોને ચહાતા હું.

લાલા—અજી તુમ શાગીર્દ કયું હોગે? તુમતો મેરે ઉસ્તાદ હો ઊસ્તાદ.

બહાદુર—જો તુમ કહો સો સહી. કહો તુમ્હે કયા સુનાવું?

[બાહેરસે દહેકાંનીકી આવાજકા આના.]

દહેકાની—લાલા લાલા, હો લાલા?

લાલા—અઅેયો, બજાનો આયા! અબ કહાં જાવું, અગર તુમ્હારે સાત મુઝે દેખેગાતો મેરી જાંનહી લેગા

બહાદુર—સચ, સચ, અબ કયા કરેં ? અરે પર સબ્ર રહો મેરી બડી ક઼બાહ હુએ વોહ પહેન કર એક કોનેમે ચુપ કર બએઠો. બાઅદ ઉસકે બાહેર જાનેકે તુમ નીકલ જાઇયો.

[બહાદુરકા લાલાકો અપની ક઼બાહ પહેના કર એક કોનોમે છુપાંના, ખુદ દહેક઼ાનીકા લાલાકી તાલાશમે આંના.]

દહેક઼ાની—સાહેબ, લાલાકો આપને કહીં દેખા હુએ ? વોહ બદ-જાતતો કહીં દીખતી નહીં ?

બહાદુર—સાહેબ, આપ લાલાકો પુછતેહો ? વોહ અભીહી યાંહાંસે ઉનકી કોઇ મુર્ગીયાં ચુરા લે ગએ, ઉસકો ઢુંઢનેકે લીયે ગઇ હુએ. અબતો યાંહાં આતે હોંગે.

દહેક઼ાની—રાત દીન મુર્ગીયાં, મુર્ગીયાં, મુર્ગીયાં. અચ્છા સાહેબ જબતો જરા વોહ આએ તબતક યાંહાંહી બએઠુંગા.

બહાદુર—બએઠો આપકાહી ઘર હુએ. [ખુદસે] ખૂબ માચાંતો લેટ ગયા, અબ લાલાકો ભગાનેકી કુચ્છ તજવીજ઼ કોઇ ચાહીએ.

દહેક઼ાની—સાહેબ, આપ સારા દીન યાંહાં એકેલે રહેતેહો, સો આપકો ખ઼તરા નહીં આતા ?

બહાદુર—એકેલા ? મએં તો યાંહાં એક દીનભી એકેલા નહીં રહેતા. [ખુદસે] અબ ઇસકો ફ઼ાંસીમે ફ઼સાવું.

દહેક઼ાની—વોહ તુમારે સાત જો આયાથા, વોહતો કહીં દુસરે શહેરકો ગયા હુએ. ફ઼ેર ઓર કૌન યાંહાં હુએ.

બહાદુર—અજી હમારે પએછાંનવાલેતો હજ઼ારોં હુએ, ઓર લાખોં યાંહાં આતે હુએં.

દહેક઼ાની—મએં તો બાહેરહી બએઠ રહેતા હું. ઓર અબ તક યાંહાં કીસી બેગાને આદમીકો આતે ન દેખા, ફ઼ેર વોહ કાહાંસે દાખ઼ેલ હોતે હુએં ?

બહાદુર—ઊનકો દાખ઼ેલ કરનેકો હજ઼ારહા રસ્તે હુએ. હમ્હારી હીકમતમે તુમ કયા જાનો ?

[ધોકા ખાંનાં દહેક઼ાનીકા બહાદુરકી બાતોંસે.]

દોહેકાની—હુજરત, બંદા આપકા ફરમાબરદાર હએ; પર આપને જો યેહ બાત કહી ઉસ્સે મઓં નેહાયત મુતાઅજીબ હુવા હું, ઇસ વાસ્તે જરા બંદેકો ભી માહેર કીજીયે.

બહાદુર—[ખુદસે] ખુહુ સડકતે સડકતે નજદીક ગડેકેતો આયા હએ [દોહેકાનીકો] અજી માહેરતો કરૂં; પર આપને ઓ બાત કીસીસે કહી ન ચાહીયે.

દોહેકાની—કસમ મુઝકો દીનો ઇમાનકે, કે જીનહાર તુમ્હારા ભેદ બાહેર ન બોલુંગા.

બહાદુર—સુન લો, મઓં એક બડા જાદુગર હું, ઔર અપને ઇલ્મકે જોરસે દેવ, પરી, ઔર જીનોકો ફરમાબરદાર કીયે હુઓં. હરરોજ ઓ યાંહાં આતે હુઓં, ઔર મુઝે રીઝાતે હુઓં સમઝે ?

દોહેકાની—હું હું ! યેહતો બહોત ખાસ્સા કહા; પર હુજરત ઓ દેવ તુમકો જરભી બહોત લા દેતે હોંગે ?

બહાદુર—જર પુછતે હો ? ચાહુંતો સારી દુન્યાંકા ગંજ લા કર હાજર કરે.

દોહેકાની—હું ? આપતો બડે કીસમતદાર હો. હુજરત અબકા વકત બડા બારીક હુએ. તમામ કુન્બેકો પાલના બડા મુશ્કીલ હોતા હુએ. અગર કમત્રીનકો મેહરબાની કરકે કુચ્છ થોડા બહોત દીલવાવતો જીન્દગી ભર તુમ્હારે હકમે દોઆએ ગુજારૂંગા.

બહાદુર—છે, છે, ખુ મીયાં આપ યેહ કયા બોલતે હો? તુમકો મદદ કરનાંતો મુઝકો ફર્ઝ હુએ. ખએર તુમ જો માંગોગે ઓ મઓં દેવાંકો કહે દીલવાઉંગા;- મગર એક બાત હુએ કે પહેલે ઉસ દેવકો તુમને ખુશ કીયા ચાહીયે

દોહેકાની—તુમ કહો ઓ તરહ્ગે ઉસકો મઓં રાજી કરૂંગા. ચાહો-તો મેરે તમામ બકરે ઉસકો દે દું. મેરા ખેત ઉસકે હવાલે કરૂં. જો માંગે સો દુંગા, પર ઇતની મહેરબાંની કરો.

બહાદુર—નહીં, નહીં, ઓ દેવકો કુચ્છ ન ચાહીયે. ઉસકો નાચક બહોત શૌક હુએ, અગર આપ જરા ઉસકે સામને નાચોગે તો તુમ્હારા બેડા પાર.

દહેકાંની—મએ નેતો અપની ઊમ્રસારીમે નાંચ કીયા ન દેખા, પર જબ તુમ કહેતેહો તબતો મુઝે હર કીસમસે નાંચના જુરૂર હએ. પર સાહેબ જહો દેવ કયા સામને આ કર ખડા રહેગા ?

બહાદુર—હાં, પર તુમ કુચ્છ દીલમે ડર ન રખાયો. મએં તુમ્હારી આંખે બાંધુંગા.

દહેકાની—હાં, એહે બહોત ખુબ હએ; મગર આજ મુઝે જરૂર ગંજ મીલેગા ?

બહાદુર—આજકા આજહી ન હો સકેગા. પહેલે દેવકે સાત બાતેં કીઇ ચાહીયે, ફેર થોડે રોજમે સમઝા કર મએં આપકો કુચ્છ દીલવાઉંગા [આંખે બાંધ કર] ચલો બુઢેમીયાં, અબ નાચના શુરૂ કરો.

[દહેકાંનીકા નાંચના, બહાદુરકા લાલાકો કોનેમેસે નીકાલ કર ભાગનેકો કહેના. દહેકાનીકા થક જાંના.]

દહેકાંની—અરે બાપરે અબતો પાંઉ ઉઠાયા નહીં જાતા.

બહાદુર—નાંચો મીયા જોરસે, નહીંતો બાજી હાતસે જાએગી.

[દહેકાંનીકા ગીર પડનાં, લાલાકા દહેકાનીકો લાતમાર કર ભાગ જાના, બહાદુરકા આંખે ખોલના.]

બહાદુર—[દમસે] યુ ભસે આદમી સબ ગમાંયા, જરા નાચતેતો કયા હોતા? દેવ પહેલે બહોત ખુશ હુવા, પર તુમ્હારે થકનેસે બડા ગુસ્સા કર ચલા ગયા.

દહેકાંની—મએં કયા કરૂં, મુઝસે પાંઉભી નહીં ઉઠા ગયા, પર દેવ કીંધર ગયા ?

બહાદુર—વહોતો તુમકો લાત માર કર ચલા ગયા.

દહેકાની—વહો લાત જબતો દેવજીને મારી હોગી? અબ આગે કુચ્છ તદબીર ?

બહાદુર—હાલીતો વહો બહોત ખફા હુવા હએ, મએં ઉનકો મનાં કર ફેર બાત નીકાલુંગા.

[દુરસે લાલાકી આવાજકા આંના.]

લાલા—અજી મીયાંજી, મીયાંજી, હો મીયાંજી.

દહેકાની—આયા આયા, હો આયા. સાહેબ અભીતો મએં જાતાહું, પર દુસરી વકત ન ભુલ્જો ?

[જાંના દહેકાનીકા.]

બહાદુર—[ખુદસે] નીકલ તેરે નાંનાકો કુત્તા ખાએ. આજ ખુદે-કો ખુબ નચાયા.

[બહાદુરકા હંસના, અલમાસરૂહકા દાખેલ હોના.]

અલમાસરૂહ—વાહ બહાદુર, યહે કયા તમાંશા?

બહાદુર—[તઆજુબ હોના] ઓ મેરે માલીક! મેરે સાહેબ! શુક્ર ઇલાહીકે સહી સલાંમત ઇસકો પીછે ફીરાયા.

અલમાસરૂહ—સુન બહાદુર, મએં ફકત આજકાહી દીન યાંહાંકા મહેમાન હું, ફેર સુબ્હેતો કુચ હએ.

બહાદુર—કયા સાહેબ એકહી રોજ આપ રહેંગે! જૈસા તુમ્હારા હુકમ. બંદા તાબેઅદાર હએ. દુન્યાકે કીનારે તક આપકે હમરાહ આએગા.

અલમાસરૂહ—નહીં, તુઝે મએં યાંહાંહી રખ જાવુંગા. વાંહાં દોકા કાંમ નહીં હએ. ફકત મુઝકોહી જાંના મુસ્કીલ હએ, ફેર તેરા આંના કયું હોગા?

બહાદુર—અલમાસરૂહબખ્શ, મએંને મેરી તમાંમ ઊમ્રમે ફકત તુમારીહી નોકરી કીઇ હએ. તુમ્હારે ફએજો કરમસે મએં યહે ખુશી શાદમાંનીમે રહેતા હું, ઔર ઇસ વકતમે તુમ્હારેસે જુદા કયું હો સકું?

અલમાસરૂહ—બહાદુર, તુ સચ કહેતા હએ. મુઝે રાહમે તેરી બહોત જરૂર પડેગી; મગર કયા કરૂં મએં લાચાર હું. મેરે હમરાહ આંના તુઝે મહાલ હએ. જીન આફતોંમે એક જાંનકી સલાંમતી હોની મુસ્કીલ હએ, વાંહાં દો કીસ તરહસે બચ સકેંગે? તુઝે યાંહાં રખ જાનેમે મુઝે ઔર એક ફાયદા હએ, કે તુ તમાંમ યાંહાંકી ખબરદારી રખેગા. મહેરઅંગેજકી ચાલોંસે તુ માહેર હો બાઅદ મેરે યાંહાં આંનેકે મુઝે તમામ હકીકતોંસે વાકેફ કરેગા.—ઇતનાંહી નહીં, બલકે ઔર એક કામકી જીમ્મે-દારી મએં તુઝે સોંપતા હું. મેરી ગએર હાજરીમે મેરે વાલીદપર વકત બ

વકત ખત ભેજા કીજીયે, નહીંતો જ્હો મુઝે ફુરતા હુવા જાન કર અપનેકો આસેબ પોંહુચાએગા. ઔર દુસરા કાંમ યહે હએ, કે મએં તુઝપર હરદમ મેરી તમાંમ હકીકતોંકા આહવાલ લીખ ભેજુંગા, ઉસકા ખુલાસા યાંહાં દીલઆરાંમ નામ એક ઔરત આએગી ઊસ્સે કીજીયો. જ્હો મહેરઅંગેજકી દાયા હએ ઔર મેરી નેકખુ હએ. ઇસ વાસ્તે કુચ્છભી ઉસ્સે ન છુપાઇયે.

બહાદુર—મગર આપ કીસ તરફ રવાંના હોને મહાતે હો?

અલમાસરૂહ—કાફમે વાકાફ નાંમ શહેર હએ વાંહાં મુઝે જાના હએ. ચલ જલ્દી સફરકી તૈયારી કી ચાહીયે.

બહાદુર—બહોત ખુબ, ચલીયે મહેરખાંન.

[દોનોકા રવાંના હોનાં.]

બાબ તીસરા—પરદા દુસરા

મહેલ.

[ફીરાકે યારમે અફસોસ કરતી હુવી દાખલ હોના મહેરઅંગેજકા.]

સોરઠ—ગઝલ—જાલીમ મુઝે કૌન ઇસ અએવાંનમે—તર્જ.

મેહરઅંગેજ—દીલ હીજમે દીલદારકે દીવાંના હો ગયા,
સર અશ્ક ચશ્મોંસે ગીરા દુરરદાંના હો ગયા—દીલ.
એખુલાસસે ઐયાર જ્હો બએઠા ન મેરે પાસ,
ફુરકતમે ઉસકે હમકો અબ ગમખાંના હો ગયા—દીલ.
યહે ગુલશને દીલકો મેરે ઊસને કીયા તારાજ,
ગુલભી ગએ મુરઝાકે સબ વીરાંનાં હો ગયા—દીલ.
ન હોશથી ઉસમે જરી જબ આયા ઇસ તરફ,
એકબએક કીસી સેહેરસે ફેર સ્યાંના હો ગયા—દીલ.
ગીલમાંન થા આયા ઉતર, યા થા કોઇ અખ્તર,
આંના હુવા યાંહાં જીસ કદર, યુંહી જાંનાં હો ગયા—દીલ.

[આના દીલઆરાંમકા, ઔર દેના દીલાસા મહેરઅંગેજકો.]

દીલઆરામ—અએ ખુરશીદે હુસ્ન, વ્હે કયા હુએ તેરા હાલ? જરા અપને આતીશે શોકકી આગ બુઝા. કીસકો ખબર હુએ? શાયદ તેરા દીલદાર તેરે સવાલકેહી જુસ્તજુમે ગયા હો.

મહેરઅંગેજ—ઓ મુઇ મએં વ્હો સવાલકા જવાબ માંગતી. ઔર મુઇ, મએં વ્હો જવાબકે લીયે કસમકી ખાતી. અફસોસ! મેરેહી કીયે હુવે કાંમોસે આજ મએ હલાક હુઇ. મએં ન જાનતીથી કે ઇસ્કકા જખ્મ એસા કારી હુએ. બસ મીલા ઉસ યારકો, નહીંતો વ્હે જાંન બીસમીલ કરતી હું.

દીલઆરામ—મહેરઅંગેજ, બસ કર, જીયાદા અપનેકો ન સતા. અરી જેહાંનકે લોગ કયા કહેંગે ઉસકા કુચ્છ ખીયાલ કીયા?

બીન્-ઓટી—ગઝલ—ગમે હુરીસે જી જલ્તા—તર્જ.

મહેરઅંગેજ—

હમે જેહાંસે નહીં હુએ કાંમ, હમ આશક દીવાંને હુએં,
ગએ હો આપ કાંહાં, કર હમસે એસે બહાને હુએં—હમે.
હાએ! દીખાકે નએનનકી રસીયાને તલવાર,
તનકે કીને ટુકડે, કલીજે માર કટાર,
ખડે યાંહાં શૌકસે હમ અપને વ્હે સરકો કટાંને હુએં—હમે.
ભુલ ગએ અબ હમ ધરમ, ભુલ ગએ ઇમાંન,
પુજત વ્હો મુરત, ભવાં જીનકે હુએ કમાંન,
હમારેસેતો મસ્તોંકા વ્હે મસજીદે મએખાંને હુએ—હમે.
ભડકત શોઅલે પ્રેમકે, રાખ હુવા બદન,
તન મન સારા જલ ચુકા, નએંન પડત અગન,
તુમ્હારી પહેલુમે જાંની કયા બીઠાતે બીગાંને હુએ?—હમે.
રએંન સારી જાગ રહે, પર ન હુવા મીલાપ,
દે ગએથે જો બચન, ભુલ ગએ હો આપ,
હુવે તર અસ્કબારીસે વ્હે હમારે સરાંને હુએ—હમે.
ગુજર ગઇ ઘડી ઘડી, ગુજ્રે દીન ઔર સાલ,
અબતક જાલીમ આએ નહીં, કીયા મેરા વ્હે હાલ,
ખીયાલે યારમેં અફસોસ! ગુજર ગએરે જમાને હુએ—હમે.

[રવાંના હોના દીલઆરાંમો મહેરઅંગેજકા.]

બાબ તીસરા—પરદા તીસરા.

બયાબાંન.

[દાખેલ હોના અલમાસરૂહ બખ્શકા.]

અલમાસરૂહ—મેરી મુસાહબતોંકા સાથી, મેરા અસ્પે ગુલગું, રાહકી સખ્તીસે બેજાન હુવા. મએં કીસ તરફકો મુંહ ફીરાઊં? કએ મન્જીલે તએ કરતા હુવા આયા, પર યહ વીરાંનેકા કહીં કીનાંરા મોઆલુમ નહીં હોતા.

[એકાએક એક બુજોર્ગ પીરમર્દકા નમુંદ હોના.]

પીરમર્દ—અએ જવાંન, તુ કોન હએ, ઔર કાંહાંસે આતા હએ?

અલમાસરૂહ—અએ રાહબર હકીકી, યહ મુસાફર કસ્દ શેહેરે વાકાફકા રખતા હએ, મગર રાહ નહીં જાનતા કે કીસ તરફ હએ ઔર કીસ રાહસે જાંનાં હોગા?

પીરમર્દ—અએ જવાંન, યે રાહ બેપાયાંનસે તુ અપનેકો બાજ રખ. યહ રાહ બહોત ખતરનાંક હએ. લાજીમ હએ કે ઇસ તરફસે ખીયાલ ઊઠા કર તુ ઔર કાંમોંમે મશગુલ હોવે. કીસ વાસ્તે, કે અગર ઊમ્ર ભરભી ઇસ રાહકી તાલાશમે રહેગા, તોભી પતા ન પાએગા.

અલમાસરૂહ—અએ હાદી ખુરશીદ નજીર, યહ હોના દુશવાર હએ. મએંને અપની કીસ્તીએ જાંન દરાયાએ ખારીકે ઊપર ઊતારી હએ, ફેર આફતકી દાહશતસે કયું ઘબરાઊં? અગર જાંન જાએ તોભી બરહક હએ, પર ઇસ રાહસે અપનેકો ન ફીરાઊંગા.

પીરમર્દ—અએ મુસાફર, તેરા મકસદ શેહેરે વાકાફકે જાંનેસે કયા હએ, કે જીસ લીયે અપની ઊમ્રો જીન્દગાંની અજીજકો બરબાદ કીયા ચહાતા હએ?

અલમાસરૂહ—અએ પીર રોશનજમીર, યહ કામ નેહાયત મુસ્કીલ હએ, ઔર બહુમ મુસ્કીલ પેશ આઇ હએ. અગર આપકો ઇસ રાહકા કુચ્છ ઠીકાંનાં મોઆલુમ હો, તો માનીન્દ ખીજરકે રાહનુમાઇ ફરમાઇયે.

પીરમર્દ—જબ તુ રંજો બલા ઊઠાનેકો ઇતના ઇન્તેઝાર હએ, તો મએં લાચાર હું. સુન અએ નેકબખ્ત, કે શેહરે વાકાફ કાફમે હએ. વાંહાં મુકામ જીન્નાતકા હએ. યાંહાંસે બાહેર હુવે પર તુઝે દો રાહેં મીલેગી. લાજીમ હએ કે રાહ રાસ્તમે જાઇયો, હરગીજ રાહ ચપમે જાનેકા કસ્દ ન કીજો. અએ મુસાફર અબભી કુચ્છ સમઝ, ઔર પીછા ફેર; અગર જાંનાંહી ઠએરાયા હો તો તવક્કલ બ હક જા. જો તુઝે મુશ્કીલો આફતસે બચા સહી સલામત મહેલે મુરાદમે પોંહચા એગા.

[ગાયબ હોના પીરમર્દકા.]

અબીયાત.

અલમાસરૂહ—દસ્તે ગુરબતમે પડા હું યા અલ્લાહ,
કૌન મુઝકો તુ સીવા દીખલાવે રાહ?
ન કોઇ હમદમ ન હમરાહ હએ,
લબપે આ પોંહચી જાંને નાતવાં હએ.
ખારસે સારા બયાબાં હએ ભરા,
આબલોંસે હો ગએ મજરૂહ પા.
હર કદમપે હએ યાંહાં ખતરે હજાર,
તુ બચાવે તો બચું પરવરદેગાર.

[જાંના અલમાસરૂહબખ્શકા.]

બાબ તીસરા—પરદા ચૌથા.

કીલ્લેકા દરવાજા.

[કઇ પ્યાદોંકા દરવાજેમેંસે ગુફતગુ કરતે હુવે દાખેલ હોના.]

પહેલા—આમ્હોતો કબસે હુઇ ઔર કોઇ દીખતાતો નહી. અબ કૈસી તદબીર? ક્યા ફેર આજભી ચલે જાએં?

દુસરા—ઠએરો, ઠએરો, કાંહાં જાતેહો? કોઇ ન કોઇ શખ્સ આ પોંહચેગા. હમારે બાદશાહકીભી કુચ્છ અજબ કીસમકી રસ્મ હએ, કે જબ ઇસ શાહેરકા કાજી મર જાતા હએ, તબ ઊસકી જાએપર ઊસકે

બેટેકો બીઠાનેકુ બદલ જો શખ્સ કે પહેલે ઇસ દરવાજેમેંસે શહેરમેં દાખીલ હોતા હુએ ઊસકો કાઝી બનાંતા હુએ.

પહેલા—ઊસકી હમકો કયા પંચાત? કએ બરસોંસે યહે રીવાજ યાંહાં જારી હુએ. હમાંરા બેચારા પહેલા કાઝી બડા ભલા આદમી થા. અબ દેખેં કે યહ નયા કૈસા મીલતા હુએ.

દુસરા—ચલો ચલો દરવાજેકે અંદર બ દસ્તુર મામુલકે જા બએઠે, ઔર જો પહેલે દરવાજા ઠોકે ઊસકો શાહકે પાસ લે જાએં.

[પ્યાદોંકા અંદર જાકર દરવાજા બંધ કરનાં, બહાદુરકા આંન કર દરવાજા બંધ કીયા હુવા દેખકર ઘબરાંના.]

બહાદુર—ઓહો! અબતક કીલ્લેકે દરવાજે બંધ હુએ. મુઝે શહેરમેં જાંના હુએ, ઔર યહ કયા પીડા બીચમેં આઇ. દરવાજા ઠોકું તો સહી, મુઝે દીલઆરામને સુબ્હો હોતેહી બોલાયા થા.

[બહાદુરકા દરવાજા ઠોક કર પુકારનાં, કઇ પ્યાદોંકા બાહેર નીકલા આંના.]

પહેલા—બડે નસીબ હમાંરે. ચલો ઇસકો લેકે શાહકે પાસ જાએં.

બહાદુર—[ઘબરા કર] શાહકે પાસ? અજી જાનેદો મીયાં, મુઝે ઘરમેં કાંમ હુએ ઔર શાહકો મએં કયા કરૂં?

દુસરા—હઝરત, યું ગરમ ન હો જાવ, હમકો હમારે બાદશાહકા હુકમ હુએ.

બહાદુર—બાદશાહકા હુકમ હો તો ઊસકી મુઝે કયા ગરજ? કીસીકે બાપ દાદાકા કરજ દેના બાંકી હુએ?

દુસરા—સાહેબે મન, આજ તુમ્હારા નસીબા ખુલા હુએ, ઔર યું કયું કરતે હો?

બહાદુર—નસીબા ખુલા? અરે ભાઇયો મુઝે નસીબા ખુલનેકી દરકાર નહીં હુએ, જરા દરવાજા ખોલોતો બસ હુએ.

પહેલા—તુમતો બડે હટીલે હો. બાદશાહકે નજદીક આનેમેં કયા મુઝાકા હુએ. યહેતો કોઇ બડા ભોલા હુએ.

બહાદુર—ભોલા હું ઇસ લીયેતો રાહ ભુલ તુમ્હારેસે ભોલોંકે ભુલાવેમેં આ ગીરા હું [ખુદસે] યહ પંચી હોગે કૌન!

દુસરા—સાહેબ, આજસે તુમ હમારે કાજી હો.

બહાદુર—અજી મીયાં પાજી, મએં રાજી હુંગા તબ તુમ મુઝે કાજી બનાવગે, યા પકડકર ધક્કે માર ખીંચ લે જાતે હો?

પહેલા—જનાબ યહ દેખો. ઇસ શેહરકા ઐસા કાનુન હુએ, કે જબ યાંહાકા કાજી મર જાતા હુએ, તબ ઉસકી જીયારતકે દીન સુબ્હેકો હમ ઇસ દરવાજે પર આતે હુએં, ઔર જો શખ્સ પહેલે દાખીલ હોતા હુએ ઊસકો લેજા હમારા કાજી બનાતે હુએં.

બહાદુર—વાહજી મીયાં મીઠ્ઠુ, શાબાસ યહતો ખુબ કહા. જાવ મુઝે કયા બચ્ચા બચ્ચા સમઝતે હો? તુમારે કાજીકોભી કયા કહુ, ઔર તુમકોભી કયા બોલુ.

દુસરા—ફેર કયા આપ નહીં આતે?

બહાદુર—નહીં બાવા નહી, સૌ બાર નહીં.

પહેલા—જબતો દોસ્તોં ઊઠાવ ઇનકો.

[સબકા બહાદુરકો ઊઠા લે જાના.]

તમામ હુવા બાબ તીસરા.

બાબ ચૌથા—પરદા પહેલા.

ઝોપડી.

[લાલાકા ચક્કી પીસતે હુવે નજર આના.]

આનઝોટી—ગરબી—ચોક મએં ભરંગી—તર્જ.

લાલા—ધાંન મએં પીસુંગી, ધાંનમે કંકરા,
પીસતે પીસતે લાલા કરતી હુએ નખરા—ધાંન.

ખુદા મેરા મર્દ ગયા હએરે બજારકો,
આએગા ઘરમે જબ કરેગા ઝઘડા—ધાંન.

દાહુડી ઊસકી પકડ, લગાવુંગી થપડ,
નહીંતો ચુલેમેસે ખીંચુંગી લકડા—ધાંન.

લકડા બડા લેગાતો, જલતી લુંગી હાતમે,
મારેગા મુઝકો ગર, ભીરકાવુંગી ઠીકરા—ધાંન.

ચલરા લાલા તુ પીસ, બાતાં કરતી કયુંરી?
ચુપકે અફ્રી ચલા, બાતેં છોડ મતરા—ધાંન.

જસો મેરા કીટકીટ, જસો મેરા બકવા,
પીસ્તે પીસ્તે આટા, સારા હુઆ બીખડા—ધાંન.

[પીછુ દહેકાનીકા નાંચતે ઔર હંસતે હુવે આંના.]

દહેકાની—લાલા લાલા, હંસ, બસ હંસ.

લાલા—કયા હુએ? ગાંજા બીજા પીકે આએ હો કયા?

દહેકાની—લાલા નાચ બસ નાંચ.

લાલા—કયા હુએ કયા? કીસીને શરાબ પીલાયા, યા દીવાંને હુવે હો?

દહેકાંની—લાલા. બસ ખુશ હો ઔર નાચ.

લાલા—પર કુચ્છ કહોતો સહી, કયા તુમારે પડોસીકી ભએંસ ખાંસ મર ગઈ. યા કુચ્છ નફા હુવા?

દહેકાની—નફા પુછતી હુએ? દીવાની, હમાંરે વાંહાં જો મુસાફર બહાદુર નામ આયાથા બોહો ખાસ શાહેરકા કાઝી હુવા હુએ.

લાલા—કાઝી હુવા? તુમને ખુદ દેખા?

દહેકાની—તો તો, મેરા આંખોંસે દેખા. અબ ચલ ઊસકે નજદીક જાએંગે. હમકો બહોત ઇનઆંમ દેગા.

લાલા—ચલો મએ અભા મુર્ગીયાં ઝાંપ કર આતી હું.

[લાલાકા જાંના સાત દહેકાનીકે.]

બાબ ચૌથા—પરદા દુસરા.

જંગલ.

[દાખેલ હોના અલમાસરૂહકા.]

અલમાસરૂહ—હા! ઇતને થોડે વકતમે કૈસે કૈસે અજાએબાત નજર આએ. બડે નસીબ મેરે કે કલ સુબ્હકો મએં ઇસ દરખ્તકે નીચે સોયા, ઔર ઊસ અજદહાકે પંજેસે સીમુર્ગકે બચ્ચોંકો બચાયા; જીસ્સે આજ મેરે અહેસાનકા બદલા દેનેકે લીયે વોહ બડા નર સીમુર્ગ મુઝે અપની પીઠ પર બીઠા વાકાફકી તરફ લે જાનેકો તૈયાર હુવા હૈ. અબ વોહ સાતાં તીલસ્મી દરીયા ઊસીકી મદદસે પાર કરૂંગા. ઔર સુબ્હા હોતેહી વાકાફમે ઊતર દરખ્તે મકસુદસે ગુલે ઊમ્મેદ ચુંનુંગા. [ઊપર દેખ કર] ઓ! આયા, આયા, મેરા રાહબર આયા.

[એક સીમુર્ગકા આસમાનસે નીચે ઊતર આંના, અલમાસરૂહકા ઊસપર સવાર હોનાં.]

અબીયાત.

અલમાસરૂહ—ખુદાયા યા ખાવીંન્દ તુ લા બર મુરાદ,
બ ફજલો કરમ લે તુ ઇસ રીંદકી દાદ.
બીઠા તખ્તે મકસદપે પરવરદેગાર,
મેરા પાસબાં હો મુઝે પાર ઊતાર.
યા ખાવીન્દ કર મેહેરકી તુ નજર,
કે જાતા હું કરને હવાકી સફર.

[સીમુર્ગકા મઅ અલમાસરૂહકે આસમાનપર ઊડ જાંના.]

બાબ ચૌથા—પરદા તીસરા.

દીવાંનખાંના.

[બહાદુરકા કાજી બન કર અકડસે આંના.]

બહાદુર—કીસમતકા ચક્કર કુચ્છ અજબ તરહસે ફીરતા હએ. ચહે ચંદ રોજમે તરહ તરહકે ફેરફાર મેરી હાલતમે હુવે હએં. પાહેલેતો

મેરે વતનમેં મઝેં એક લુચ્ચા, દગાખોર, કર્જદાર, કાનો તક બદનામીકે કીચડમેં ફસા હુવા બેહયાઈકે ગારમેં ગોતા મારતાથા. વાંહાંસે ફેર મુડ હુવા ઔર એક સંદુકમેં બએઠ આગ્રાકે ઘર તરફ મુસાફરી કીઈ. વાંહાંભી ઈતને પર બસ ન કરકે શએતાંન બન કર આયા ઔર બહમ્મ-નકો ડરા ડપતા ઊનકા જર લે ભાગા. ફેર વાંહાંસે બેશર્મીકા પરદા મુંહપર લે અજમાસરહુકે યાંહાં નોકર રહા. વાંહભી ચુપ ન બએઠ દહે-ફાંનીકી ઔરતકે સાત દીવાને ચાલે કર, ઊસકે મર્દકો કીમીયેકી લાલચસે આંખે બાંધ કર નચાયા. ઔર આજ દેખોતો ઈસી નસીબકે બાએસસે કાજી બન અદાલતકી કુરસીપર બએઠ હુકમ બજાંનેકે બદલ અબ ફર-માતા હું. કોઈ પએહાનેંગે કે યેહ વોહી બહાદુર હએ, જો પહેલે ધકકે મુકીયાં ખાતા ફીરતાથા? ઔર સબ ચોરોંકા ચોર ઔર લુચ્ચોંકા પીર થા? નસીબ, નસીબ, તુ કેસે કેસે રંગ ઔર ઢંગ દીખાતા હએ. અબ તો બએઠ હુકમ કરનેકે સીવા કુચ્છ કાંમ નહીં હએ. દીન ભર બેઠી કારોબાર હએ. ઈનસાફ કરનાં તો બએરસલ્લાહ! અરે કોઈ હએ?

પહેલા—[અંદરસે] આયા જનાબ!

બહાદુર—લાલબખાંન જમાંદારકો બુલા લાવ.

પહેલા—[અંદરસે] અચ્છા ખાવીન્દ

બહાદુર—ચોબદાર? અજી મીયાં ચોબદાર?

ચોબદાર—[અંદરસે] કુચ્છ હુકમ સાહેબ?

બહાદુર—નુજુમીકો જાકે પુછો, કે આજકી સાઅત મુબારક હએ યા નહીં?

ચોબદાર—[અંદરસે] જો હુકમ.

બહાદુર—અજી દીલાવરખાં? ઓ દીલાવરખાં?

દીલાવરખાં—[અંદરસે] આયા મેહરબાંન, આયા.

બહાદુર—તુમ કયા કરતે હો?

દીલાવરખાં—[અંદરસે] તલવાર સાફ કરતા હું ખાવીન્દ.

બહાદુર—[હંસ કર] કમબખ્ત ગાંજા પીતે બએઠા હોગા. બએ-જાદખાં? મીયાં બએજાદખાં?

બએજાદખાં—[અંદરસે] કાજી સાહેબ.

બહાદુર—મીયાં, જાકે તુમ સો રહો.

બએજાહફાં—[અંદરસે] બહોત ખુબ ખુદાવંદ.

[સબ સુસ્તી આહલેકારોંકા અંદરહીસે સુસ્ત જવાબ સુન કર બહાદુરકા બેઅખત્યાર હંસના.]

બહાદુર—હા હા હા હા. ઇતનોમેસે એકભી નજદીક નહીં આયા. સબ અંદરસેહી જવાબ દેતે હએં. આફરીન હએ હમારે હુકમકે ફરમાંને પર, ઔર તાહસીન હએ હુકમકે બજાંને પર. વાહ વાહ! ફેર હમાંરાં પેટ બએઠે બએઠે કયું ન બડા હો? [સામને દેખ કર] અરે ફેર ખુદા આયા, દેખે આજ કયા હોતા હએ.

[દાખેલ હોના કુતબોદીનકા, ઔર આદાબ બજાંના.]

કુતબોદીન—સલાંમઅલેકુમ કાજી સાહેબ.

બહાદુર—વઅલેકુમુસ્સલાંમ. આઇયે ખુ મીયાં, આજ બહોત રોજસે મીલાપ હુવા?

કુતબોદીન—અરે વાહ! આપહી મુઝે ઉસ રોજ મીલેથે નહીં? ઔર આપહી ઇસ ઇનસાફકી કુરસીપર બએઠે હો? સુબ્હાન તેરી કુદરત ખુદાયા! કાજી સાહેબ, મએં આજ તુમ્હારે નજદીક એક અર્જ લાયા હું. વોહ રહે હએ કે મેરા બેટા બહાદુર અબતક ઇસ શહેરમે કહીં નહીં મીલતા હએ; પર મેરીતો ખાતરી હએ કે વોહ યાંહાહી હએ. ઇસિ વાસ્તે આપ અગર અપને સીપાહીયોંકો ભેજ જરા ઉસકી તજવીજ કર પકડ મંગવાવતો બહોતહી બહેતર હોગા.

બહાદુર—બાખુશી હજરત, તુમ્હારી ઔર મેરી દોસ્તી બહોત બરસોંકી હએ, ઇસ લીયે મએં જરૂર તુમ્હારા કામ બજાવુંગા.

કુતબોદીન—બડી કરમબખ્શી હોગી આપકી ઇસ બંદેપર. પર જનાબ, અબ આપને કહાકે, મેરી ઔર તુમ્હારી પહેછાંન બહોત બરસોંકી હએ ઉસકા ભેદ મએં નહી સમઝા.

બહાદુર—હજરત, મએંને આપકો રાસ્તહી કહા હએ. મએં તુમકો બહોત બરસોસે પએછાંનતા હું, બલકે આપભી મુઝે છોટપનસે જાનતે હો, ઈતનાહી નહીં; પર મેરે પએદા હોનેકે આગેહીસે તુમ્હારી ઔર મેરે પીદરકી દોસ્તી થી.

કુતબોદીન—યહ તો બડી અજાયબ બાત! તુમ્હારે બાપકો મએં તો જાંનતાભી નહીં.

બહાદુર—ખએર, એક દીન મએં તુમ દોનોકી મુલાકાત કર દુંગા. વહોતો તુમ્હારા જાંની દોસ્ત હએ.

કુતબોદીન—પર સાહેબ, કયા તુમ્હારે પીદર તુમસે ફેર મીલેથે?

બહાદુર—જી હાં, આજહી ઉનસે મુલાકાત હુઇ.

કુતબોદીન—જબતો ઉસને તુમકોં પહેછાંન ગલેસે લગાયા હોગા, કયું કે અબતો તુમ કાજી બન ગએ હો.

બહાદુર—નહીં, મએં કૌન હું ઉસકી ખબર મેરે વાલીદકો નહીં હુએ.

કુતબોદીન—વહો બુઢ્ઢા અંધા હોગા અંધા, કે અપને ફરજંદકોભી નહીં પહેછાંના. હા! મેરા બહાદુરભી ઇસ તરહ અગર સુધર જાતા તો મએં ઉસકો અપની આંખોંમે રખતા.

બહાદુર—ખુદા વહોભી દીન દીખલાએગા. મએં તુમ્હારે ફરજંદકોભી મીલા દુંગા.

કુતબોદીન—તો સાહેબ, મએં યાંહાં ફેર કબ આઉં?

બહાદુર—આજસે એક હફતેકે બાઅદ આઇયો, ફેર મએં તુમ્હારે બહાદુરકો ઔર મેરે બાપકો મીલા દુંગા.

કુતબોદીન—ખુદા તુમપર હરદમ અપની મેહરકા સાયા રખ્ખે.

બહાદુર—હઝરત, આપ પહેલે જીસ શહેરમેં રહેતેથે વાંહાં એક હજ્જામભી થા નહીં?

કુતબોદીન—હાં કાજી સાહેબ, પર વહોતો મર ગયા. ઉસકી તમામ દોલત ઉસીકી ઔરતકો મીલી હુએ. વહો કીસીસે નેકાહ કરનેકી ઉમ્મેદ રખતી હુએ. મેરા બહાદુર જો વાંહાં રહેતા તો મએં ઉસસે શાદી કરતા.

બહાદુર—અગર કીસી સુરતસે હો સકેતો મેરે સાત કુછ ખ્યાલ કરનેકી તજવીજ કરોગે?

કુતબોદીન—બ સરો ચશ્મ. મએં આજહી યાંહાંસે રવાંના હોતા હું. વહો અગર સુનેગીકે એક કાજીને મંગા કીયા હુએ તો જરૂર

આ એગી. મએં એક હફતેમે ભીસે યાંહાં લે આઉંગા; મગર મેરે બહાદુરકો મોલા દીજીયો.

બહાદુર—તુમ બેફીક રહો, મએં તુમ્હારે કામમે ન કુસૂર કરૂંગાં.

કુતબોદીન—જબતો મએં રૂખસત હોતા હું. આપકે બાપકો મેરી દોઆએ કહીયો.

બહાદુર—ઊન્હોનેભી તુમકો દોઆ કહેલાઈ હુએ.

કુતબોદીન—સલાંમોઅલેકુમ કાજી સાહેબ.

[જાંના કુતબોદીનકા.]

બહાદુર—વઅલેકુમુસસલાંમ. ખુબ, આજભી ખુદેને નહીં પએછાનાં. અરે પર અબતો મેરી મઆશકસે શાદીભી હોગી. મએંતો ઇસ ખુશીસે રહેતા હું;—પર અલમાસરૂહ તેરે બગએર યહે શાદમાની તમાંમ જહેરસી લગતી હુએ. દેખે તુ જલ્દ આએતો ખુબ હુએ, નહીંતો આઇંદા મએં તેરી જુસ્તજુમે નીકલુંગા, ઔર બહાદુરખાન બીન કુતબોદીનકા નામ જેહાનમે જાવેદાંન તક કાંયમ રખુગા.

[રવાંના હોના બહાદુરકા.]

બાબ ચૌથા—પરદા ચૌથા.

મહલ.

[સનોબરશાહકા તખ્તપર બએઠે હુવે નજર આંના, પરીકા ગાંના ગાકે શાહકો રીજાના.]

બી-ઓટી—ઠુમરી—મોતી મહલકે બીચરે—તર્જ.

પરીયાં—સનોબર શાહકે હુજુરરે, નાચે ગાએરી પરીયાં—સનોબર.

ગુલકા અંદેશા દીલસે નીકાલો,
રાજાજી ન હો રન્જુરરે, નાચે ગાએરી પરીયાં—સનોબર.
સીના કરો અબ કીનેસે ખાલી,
ખુરરમીકા વકત નહીં દુરરે, નાચે ગાએરી પરીયાં—સનોબર.

સનોબર—બસ, બસ કરો પરીયોં. તુમ્હારા સરીહ મુઝે ફ્યર હેનીકે બદલ ઔર જીયાદા બેકલ કરતા હએ. યેહ રંગો રાગકા પવન મેરે ગમકે આતી-શકો જોરસે ભડકાતા હએ. હા! પહેલે સબોંમે બડા, પુર તમકીન, બાઝી ઇજ્જતમે એકતા બાદશાહ મએં થા, પર અબ સબોંસે કમનસીબ બેહુરમત ઔર દર્દમંદ કહેલાતા હું. યેહ સબ મેરી ફ્રસ્તગીકા સબબ, ઔરન બદ કીરદાર ઔરતહી હએ. ઓ ગુલ, બેશર્મ બેવફા ગુલ, યેહ તમામ ફીત્નેઅંગેજી તેરી હએ. મેરી મહોબ્બતકા બાદલા તુને બદફએલીસે દીયા, ઔર તા હુશ્ર મેરા નાંમ બદનામીસે આલુદા કીયા. ગુલ, ગુલ, મએં અપના કીના તુઝસે લુંગા. બેશર્મ, તેરે ગુનાહોકી નસીહત કરના મેરી જીન્દગીકી ફર્જ પુજુગા. [એકાએક એક દેવકા નમુંદ હોના.] કયું કોહરા, આજ કયું યાંહાં આયા હએ?

દેવ—અએ શાહેનશાહે આલમે જીનો પરી, ફલકબરગાહ સનોબર શાહ, આજ બંદા નઇ ખબર લાયા હએ. કીસી તરફસે હમારે મુલ્કમે કોઇ આદમજાદ દાખીલ હુવા હએ.

સનોબર—મેરે શાહેરમે આદમજાદકા ગુજર કયું હુવા? તમાંમ દાહશતોંસે બહો બચ કીસ તરહ આયા હોગા? જા કોહરા, ઔર લે આ ઉસકો મેરી હુજુરમે [ગાયબ હોના દેવકા] કોન હોગા બહો બશરકે જીસને ઇતની મફતીયાં યાહાં આનેકે લીયે ઊઠાઇ હએ. ઊસકે યાંહાં આનેકી કુચ્છ મતલબ હોગી. શાયદ ઊસસે મેરા એક મુરાદ બર આએગી, કે બહો બદ ખલક હુશ્શી જો યાહાંસે મેરે પન્જેસે બચકર ભાગા હએ, ઊસકી જાંન ઇસ આદમજાદકે હાતસે આએગી.

[દાખીલ હોના દેવકા અલમાસરૂહકો સાત લે કર.]

દેવ—ખુદાવંદે જાંનો માંલ, ગુલાંમ હુકમ બજા લાયા હએ.

સનોબર—બેશ હએ, તુ અપને કાંમકો જા. પરીયોં મુઝે એકેલા રહેને દો.

[રવાંના હોનાં આદાબ બજા કર દેવો પરીયોંકા.]

કોન હએ તુ અએ બશર, ઔર કાંહાંસે આયા તુ ઇસ મુલ્કમે? જલ્દ જવાબ દે કે જીનોકે શાહનશાહ સનોબરકે રૂબરૂ તુ ઇસ્તાદા હએ.

[અલમાસકા ચોંકના ઔર જેબસે મોતી નીકાલના.]

અલમાસરૂહ—[ખુદસે] સનોબરશાહ! જબતો આઇ બર મુરાદ અબ બહેતર હએ કે જો મોતી મુઝે સીમુર્ગને દીયા હએ વ્હો ઇસકો નજ઼ કરૂં. [શાહકો] જેહાંપનાંહ, યહે કમતર મુસાફર હએ, ઔર રાહ દુર દરાજ઼સે આપકી નેકનાંમી ઔર ગરીબપરવરીકા આવાજ઼ સુનકે પરવરીશકી ઉમ્મેદસે હુજુરમે હાજીર હો કર ઉમ્મેદવાર સરફરાજીકા હએ.

સનોબર—નેકબખ્ત આદમજ઼ાદ, મુઝે તેરે ચેહેરેને ભુલાકે તેરે જમાલને અપના આશના કીયા હએ. મએને બાએદ કએ મુદ્દતોંકે આદમજ઼ાદકી સુરત દેખી હએ.

[અલમાસકા દોજ઼ાનુ હો કર શાહકો મોતી નજ઼ કરનાં]

હા! કેસા આબદાર મોતી! યહે મુરવારીદ બેબહા, કે તમામ બાદશાહત જીસકી કીમત હએ, ઔર જો બડે બડે બાદશાહોંકો મએસ્સર નહીં, વ્હો અએ અજીજ઼ તુ કાહાંસે લાયા?

અલમાસરૂહ—શાહ સરફરાજ઼, બંદા તેજારતકા કાંમ કરતા હએ, ઔર એસે બાહોતસે દાને કમતરકે પાસ થે; મગર વ્હો તમામ રાહમે જંગીઓંને લુટ લીયે હએં, ઔર ફકત એક રહે ગયા હએ.

સનોબર—અએ આદમજ઼ાદ, ચાહેસો તુ ઇસકે બદલેમે માંગ. કસમ હજ઼રત સુલએમાનકી મુઝકો, કે તુ જો ચાહેગા સો મએં તુઝે દુંગા.

અલમાસરૂહ—[ખુદસે] એસા વકત ફેર ન હાત આએગા. [શાહકો] અએ દુરરએ સલતનત, અગર મેરી જાંનબખ્શી હો તો મઆરૂઇ અલ જ઼મીર બયાંન કરૂં.

સનોબર—જા તેરી જાંન બખ્શી.

અલમાસરૂહ—અએ જેહાપનાંહ, મએંને કીસીકી જ઼બાંનીસે સુના હએ કે, "ગુલ બા સનોબર ચે કર્દ" ઉસી દીનસે ઇસ આહવાલકે દરીયાફત કરનેકે લીયે બહોતસી ખ્રાબીયાં ઔર મુસીબતેં ખીંચતા હુવા યાંહાં તક આ પોંહચા હું. ઔર હુજુર પુર નુરકે દીદારસે કામયાબ અબ ઉમ્મેદવાર હું, કે ઉસકી હકીકતસે ઇસ મુસાફરકો સરફરાજી ફરમાઇયે.

સનોબર—[ગુસ્સેમે] હા! અભીહી તેરા તન સરસે જુદા કરતા; પર લાચાર હું. કયું કે હુકમ જાંનબખ્શીકા દે ચુકા હું. નીકલ અએ આદમજાદ તુને ફેર મુઝે ગમમે ગીરફતાર કીયા. કીસ લીયે ગુલકા નામ

મેરે રૂબરૂ જુબાન પર લાયા? મુનાસીબ હએ તુઝકોકે ઇસ ખીયાલામહાલસે બાજ રહે. કીસ વાસ્તે કે યેહે રાજેમખ્ફી કબીલ કહેનેકે નહીં.

અલમાસરૂહ—અગર નવાજીશ ઔર કરમે બાદશાહી મુઝ મુસાફર પર હએં, તો ઇરશાદ કરના ઇસ હકીકતકા લાજીમ હએ. કીસ વાસ્તેકે ખુદ જેહાંપનાહ હુકમ કર ચુકે હએ, કે જો કુચ્છ ઇરાદા રખતા હુ અર્જ કરૂં.

સનોબર—અફસોસ! મએં નાચાર હું. અપની કસમકો તોડ નહીં સકતા. અબ યેહ ઇસરારે નેંહાકો અયાં કરને સીવા ઔર ચારા નહીં હએ. પર અએ મુસાફર, તુ પહેલે મેરે સાત યેહ એકરાર કર, કે જબ મેરા આહવાલ તમામ કમાલ સુન ચુકે, તબ મએં તેરા સર તનસે જુદા કરૂં.

અલમાસરૂહ—જેહાંપનાહ, યેહભી મુઝકો બજાનોદીલ કબુલ હએ.

સનોબર—અફસોસ! અએ જવાંન તુ કેસા હટીલા હએ.

[તાલી બજાંના શાહ નેકકારકા, દાખેલ હોના એક આહલેકારકા.]

જો કુત્તા કે જીસકે ગલેમેં તોકે મુરસ્સા પડી હએ, જો લા કર હાજીર કરો. ઔર જો બદકાર મકકારકો, ઔર જો તસ્તકોભી લાઇયો.

[જાના આહલેકારકા આદાબ બજા કર.]

સુન અએ આદમજાદ, કે ઇસ રાજે પીનહાંસે કોઇ માહેર નહીં હએ. તુભી મહેરમેં ઇસરાર ન હોતા; પર મેરી કસમકે લીયે કહેનેકી ફર્જ હએ.

અલમાસરૂહ—જેહાંપનાહકી નવાજીશસે બંદા નેહાયત સરફરાજ હુવા હએ.

[ખીદમતગારકા એક હબશીકા કટા હુવા સરકો એક તસ્તમે રખકર સાત ગુલો કુત્તેકે દાખેલ હોના.]

સનોબર—અએ જવાંન આદમજાદ, યેહ તમામ તમાશા તુને દેખા. અબ મુનાસીબ હએ કે સર તેરા તનસે જુદા કરૂં.

અલમાસરૂહ—ખુદાવંદ, આપકી મેહેરબાંનીસે યેહ તમાશા દેખને તો આયા, મગર હકીકતો હાલસે વાકીફ ન હું. ઉમ્મેદ હએ કે મુઝે તમામ માંજરેસ વાકીફ કરોગે.

મનોબર—અએ રફીક સુન, વહે ઔરત જો જંજીરોંસે બંધી હુઇ હએ, ઇસકા નામ ગુલ હએ, ઔર મેરા નામ મનોબર હએ. વહે નાજનીન મેરી રાંનીથી. મઐંને ઇસકો હજારોં મુસીબતં સહે કર મીલાઇથી. ઔર બડી મહેબ્બતસે ઇસકો મઐં રખતાથા; પર વહે નાબકાર ફાહશા, હરરોજ મુઝે બેહોશીકી શરાબ પીલા મેરે મહેલસે કએ કોસોં પર હબ્શીયોં રહેતેથે ઉનકે સાત હર શબમે અએશો અશરતમે શામીલ હોતીથી. એક દીન મઐં આહીસ્તાસે ઉસકે પીછે ગયા, ઔર કયા દેખતાહું કે વહે ફાહેશા ઉન જંગીઓંકે સાત તુર્બાં મજામે મશગુલ હએ! ઇસ હાલતકે દેખતેહી મારે ગુસ્સેકે મેરા કલીજા ફકને લગા. ઉસ વકત સાત મેરે વહે વફાદાર કુત્તાથા. મેરી આંખોંસે શોઅલે નીકલને લગે;—બેતાબ હો કર ઉસ મજમએ બેતમીજીમે ચલા ગયા. જંગીયોંને મુઝે દેખતેહી માનીંદ ખીલજઇમ્બુરસીઆહક મુઝે ઘેર લીયા. ઉનસે જબરદસ્તોંકા ખીયાલ દીલમે મુતલક ન લા, મઐં ઉનસે લડનેમે મશગુલ હુવા. જબ ઉન બદકારોંને દેખા કે મેરે રૂબરૂ ઉનકા કુચ્છ નહીં હો સકતા તબ ભાગને લગે. વહે હબ્શી, કે જીસકા સર કાટા હુવા ઇસ તખ્તમે હએ, મેરે હાથ ગીરફતાર હુવા. મઐં ચાહતાથા કે ઉસે બાંધ કર મુકઅેદ કર લું. ઉસ અર્સેમે વહે આફતેજાંન ગુલ, જો વહીં ખડીથી, પીછેસે દોડ કર આઇ ઔર ઇસ જોરસે ધક્કા મુઝે એક દીયા, કે મઐં જમીનપર ગીર પડા. ઉસ વકત વહે જંગી કાબુ પા કર મેરે સીનેપે ચહડ બએઠા, ઔર ઇસ બેહયાને મુઝે ઝટ અપની કમરસે ખંજર નીકાલ મેરે કતલકે વાસ્તે હબ્શીકો દીઇ, ઔર મારનેકા ઇશારા કીયા. ઉસ વકત મઐં અપની જીંદગીસે હાત ધો બએઠા ઔર મુશકીલકુશાએ હકીકીકી દરગાહમે પનાહ લાયા. જંગીને ચાહાકે ખંજર મેરે ગલેપર ચલાએ, ઔર એકહી જખ્મસે મેરા કાંમ તમામ કરે. નાગાહ ઇસ સગ વફાદારને પીછેસે પકડ કર ઉસ જંગીકો નાખુનસે મજરૂહ કીયા. મઐંને કાબુ પા કર જંગીકો નીચે ગીરાયા, ઔર જંજીરોસે જકડકર ગુલકોભી ઉસકે સાત મુકઅેદ કીઇ. ચાર જંગી ઔર જો મેરી દાહશતસે ભાગેથે ઉનમેસેભી તીન મેરે હાથ ગીરફતાર હુવે; પર એક હબ્શી ભાગ કર કે મુસરશાહકી બેટી જો મેહરઅંગેજ નામ રખતી હએ ઉસકી પનાહ લીઇ હએ. ઉસ નાજનીનને ઉસ બદબખ્ત મરદુદકો અપને તખ્તકે નીચે છુપા રખ્ખા હએ. અએ મુસાફર, અબ તમાંમ આહવાલ ગુલકા તુઝકો કહે સુનાયા. અબ તુભી અપને અહદકો બજા લા.

અલમાંસરૂહ—મેરે કત્લપર હુજુરકા ઈરાદા મુસમ્મમ હુએ, ઔર મએંભી અપને એકરાર પર કાયમ હું. મગર અબતક તમાંમ કએ-ફીયત જાહીર ન હુઈ, કે વહો જંગી ભાગ કર મેહરઅંગેજકે પાસ કીસ કામકે વાસ્તે ગયા હુએ, ઔર ઉસકો મેહરઅંગેજને કીસ લીયે અપને તખ્તકે નીચે છુપાયા હુએ? પહેલે મુઝકો ઇસ માજરેસે વાકીફ કીજીયે, પીછે શૌકસે કત્લ કીજીયે.

સનોબર—મએં ઇસ્સે મુતલક વાકીફ નહી હું. અએ નેકબખ્ત જવાન, તુને કીસ હીકુમત ઔર ચાલાકીસે અપની જાંન બચાઈ. અબ મએંને તુઝે તેરા જાન બખ્ગી હુએ. પર પહેલે તુ મેરા એક કામ કરનેકા કૌલ દે, ઔર બાદ અજ યાંહાંસે અપને વતનકો રવાંને હો.

અલમાસરૂહ—અએ શાહેનશાહે ગેતીપનાહ, મએં આપકા ફરમા-બરદાર હું. જો આપ ફરમાંવ, ચશ્મોસે બજા લાવુંગા.

સનોબર—સુન અએ નેકનીયત, કે વહો હબ્શી જો મેહરઅંગેજકે તખ્તકે નીચે છુપા હુએ, વહો તુ મેરે હવાલે કર દે. તાકે મએં અપના કીનાં ઉસપર લું, ઔર કરાર પાવું.

અલમાસરૂહ—યેહ જીમ્મા મેરા હુએ. યાંહાસે જાતેહી મએં હર સુરતસે ઉસ નાપાકકો કત્લ કરૂંગા.

સનોબર—નહીં, નહીં, ઉસકો જીતાહી તુ મેરે પાસ ભેજ દે. યેહ લે મેરા ખંજર તેરે પાસ રખાયો. જીસ વકત ઇસકો તુ મ્યાનસે બાહેર નીકાલેગા, મેરા જીન આ રૂબરૂ ખડા હોગા. ઉસકે હવાલે ઉસ જંગીકો કરાયો.

[સનોબરકા અલમાંસકો ખંજર દેના.]

અલમાસરૂહ—અ જાંનો દીલ અએ દુરરએ સલતનત. તેરા યેહ કામ બજાંના મએં અપની ફર્જ બુજુંગા, ઔર જીનહાર યેહ પુરા કીયે બગએર કરાર ન પાવુંગા. શાહ સરફરાજ, અબ મુઝે રૂખસત ફરમાઈયે, તાકે કસ્દ અપને વતનકા કરૂં ઔર તેરા કાંમ પુરા કરનેમે કમર બાંધું.

સનોબર—અએ દાનેશમંદ આદમજાદ, ઇતની જલ્દી ન કર. મેરી યેહ આર્જુ હુએ કે તુ ચંદ રોજ મેરા મહેમાન રહે.

અલમાંસરૂહ—બા શૌક કુબુલ હુએ મુઝકો.

સનોબર—ચલ મેરે હમરાહ, મજલીસે ઐશ આરાસ્તા કીઈ હુએ ઉસમે મશગુલ હો.

[રવાંના હોના અલમાંસો સનોબરકા.]

બાબ ચૌથા—પરદા પાંચવા.

બાગ.

[તખ્તપર બએઠી હુવી નઝર આંના મહેરઅંગેઝકા ગમગીન હો કર.]

ગીનઓટી—ગઝલ—દીલ અગર માંગોગે તુમ—તર્ઝ.

મેહરઅંગેઝ—

ફુરકતમે તેરે ખોવંગે હમ સબ્રો કરાર, કબતક એ યાર?
વસ્લકે તેરે રહેંગે હમ યાંહાં ઇન્તેઝાર, કબતક એ યાર?—ફુરકતમે.
ક્યું નહીં તેરા દીખાતા જલવા હમે એ દીલપઝીર?
કરેંગે રો રોકે ગમ અપના ઇઝહાર, કબતક એ યાર?—ફુરકતમે.
બુલબુલાં હુએ શૈદાઇ યું, કે બાગબાં આયા નહી,
મુરઝએગા હીજ્રમે મેરા જોબનકા બાહાર, કબતક એ યાર?—ફુરકતમે.
તુને આંખેં ચુરાકે દીઇ મોહબ્બતકી તેરા ભરકે જામ,
ઇશ્કકી તેરે રહેગી હમકો યહે ખુમાર, કબતક એ યાર?—ફુરકતમે.

[આંના દીલઆરામકા ખુશ હો કર.]

દીલઆરામ—ઊઠો ઊઠો ખાતુન, ઔર સીજદા શુક્રકા બજા લાવ, કે ગંવાયા હુવા જવાહીર ફેર મીલા હએ.

મેહરઅંગેઝ—દીલઆરામ, યહે કયા શૌર હએ? કયું રી દીવાંને આસી કયા કરતી હએ? કૌનસા જવાહીર મીલા, કુચ્છ ખ્વાબતો ન દેખા?

દીલઆરામ—હાં, હાં, ખ્વાબભી દેખા, ઔર સચમુચકાભી દેખા. મસો ઊઠો સોલા સીન્ગાર કરો, બએઠે કયા રહે હો? જો જો યાંહાં દીવાંના આયાથા, અબ જો સ્યાંના હુવા હએ, ઔર આપકે સવાલકા જવાબ દેનેકે લીયે યાંહાં આયા હએ.

મેહરઅંગેજ—દીલઆરામ, કયા રાસ્ત કહેતી હય્એ? અરે યેહ દીલકી ખુશીકા મય્એં કયા બયાંન કરૂં. મારે શાદમાનીકે શાદી મર્ગ હોતી હું. દાખેલ કર ઊસકો.

[દાખેલ હોના અલમાસોકે મુસશાહકા મય્આ ચોબદારકે.]

કેમુસશાહ—મેહરઅંગેજ, આજ યેહ જવાંન તેરે સવાલકા જવાબ લાયા હય્એ.

મેહરઅંગેજ—અજીજ પીદર, અગર યેહ મેરી શર્ત બજા લાય્એગા તો મય્એં બ મોજીબ એકરારકે મેરા શોહરીમેં કુબુલ કરૂંગી.

અલમાસરૂહ—જબતો કહો કે આપકા કયા સવાલ હય્એ?

મેહરઅંગેજ—"ગુલ બા સનોબર ચે કર્દ" યાને ગુલને સનોબરકે સાત કયા કીયા? ઊસકી મુઝે કય્એફીયત ચાહીયે?

અલમાસરૂહ—અય્એ મેહરઅંગેજ: જો કુચ્છ કે ગુલને કીયા ઊસકા નતીજા બ ખુબી પાયા હય્એ. કયા તુબી ઊસકે માનીંન્દ પરેશાન હોગી?

મેહરઅંગેજ—[ખુદસે] યેહતો મેરે રાજ નેહાંસે વાકીફ હય્એ. [અલમાસકો] અય્એ શાહજાદે, જબ તુ સર બ સર આહવાલ ઊસકા હર્ફ બ હર્ફ બયાંન કરેગા, તાબ મય્એં બાવર કરૂંગી કે તુ સચ કહેતા હય્એ યા નહીં?

અલમાસરૂહ—જબતો હુશીયાર હો ઔર ખબરદારીસે ધ્યાંન ધર; પર અય્એ મલેકા, જબકે મય્એં તેરે સવાલકા જવાબ દુંગા ઊસ વકત મેરા ઈખ્તેયાર હય્એ, જો ચાહુંગા સો કરૂંગા.

મેહરઅંગેજ—ઈસ પર બા ખુશી મય્એં રાજી હું.

કેમુસશાહ—ઔર મય્એંનેભી યેહ મનજુરર કીયા હય્એ.

અલમાસરૂહ—અય્એ નેકબખ્તો, હકીકત ઈસ સવાલકી અબતક માનીંદ પરદએ ફલકકે કીસીપર જાહીર નહીં હુઈ. મગર અબ મય્એં ઊસકા બયાન કરતા હું. પહેલે અય્એ મલેકા મુઝે કહીયેકે યેહ હકીકત આપને કાંહાંસે સુની કે જીસકે લીયે નાહક ખુદાકે બંદોકો હલાક કરતી હય્એ? મેહરઅંગેજ, મય્એં હકીકતસે ગુલ ઔર સનોબરકે ખુબ માહીર હું, મગર રાસ્તી ઊસકી તુઝકો કયું કર મોઅ્આલુમ હો? લાજીમ હય્એકે આપને જીસસે એહ આહવાલ સુના હય્એ ઊસ શખ્સકો હાજીર કીજીયે, કે મેરી દુરસ્તી મેં કલામ પર શાહદત દે.

મેહરઅંગેજ—મએંને કીસી મુસાફરસે યેહ કીસ્સા સમાઅત કીયાથા, અબ ઊસકો કાંહાંસે લાવું જો હાજીર કરૂં.

અલમાસરૂહ—હુએફ હએ તેરી નાંદાંની પર. અગર મએં ઊસ મુસાફરકો હાજીર કરૂં તો કયા હોવે?

મેહરઅંગેજ—અજીંમે બેહતર. આપ મુખ્તાર હો. બુલાવ ઊસ મુસાફરકો.

અલમાસરૂહ—અએ શાહ જેહાંપનાહ, બેઅદબી મોઆફ હએ.

[અલમાસકા તાલી બજાંના, એક દેવકા નમુંદ હોના.]

અએ ખ્વાસ, ઇસ તખ્તકો યાંહાંસે ઉઠાવ.

[દેવકા તખ્તકો હટાંના, નીચેસ ઉસકે એક જંગીકા નીકલ આંના.]

અલમાસરૂહ—અબ કર લે તેરી ખાતરી.

[શર્મસાર હો જાંના મેહરઅંગેજકા.]

મેહરઅંગેજ—બાંદી હું તેરી યેહી હએ જવાબ.

કૈમુસશાહ—અએ જવાંન, આફરીન તેરા દીલાવરી ઔર બહાદુરી પર. આજ તુને મેહરઅંગેજકી ગુરૂરીકા કીલ્આ જીતા હએ.

દીલઆરાંમ—[ફીદા જાંનુ હો કર] ઔર બ મોઅજીબ તેરે એકરારકે મએંભી તેરી હો ચુકી હું.

અલમાસરૂહ—દીલઆરાંમ, મએં તુમ દોનોકો અમનો અમાંમે રખુંગા; પર પહેલે મુઝે સનોબરશાહકા કાંમ બજાયા ચાહીયે.

[અલમાસકા મ્યાંનસે ખંજર બાહેર નીકાલના, એક દેવકા નમુંદ હો કર જંગીકો પકડ કર લે જાંના.]

અએ બાદશાહ આલી મુકામ, યેહ હબ્શીકે લાયક યેહી સજા હએ. ઉસને જો ગુનાહ ગુલકે સાત કીયાથા ઉસકે ઇવજમે શનોબરશાહને ઉસકો યેહ નસીહત કીઇ હએ.

કૈમુસશાહ—[ચોબદારકો] સારે શહરમે ખુશીકી મનાદી ફીરવાવ, ઔર કાજીકો બુલાવ. અએ નેકનામ દીલાવર જવાન, તુ મુઝે તેરે નામો ખાનદાનસે વાકીફ કર.

[ચોબદારકા રવાંના હોના આદાબ બજા કર.]

અલમાસરૂહ—જેહાંપનાહ, બંદેકા નામ અલમાસરૂહ બહાદુર હએ. મેરા વાલીદ શમશાદ લઆલપોશ હએ.

કૈમુસશાહ—કોન? શમશાદ લાઆલપોશકા તુ ફરજંદ! મગરીબકે વાલીકા શાહજાદા? ઓહો કીતની ખુશબખ્તી. વ્હોતો મેરા છોટપનસે આશનાવ હએ. અલમાસરૂહ, વ્હો જીતા હએ, થોડે દીન હુવે ઉસને મેરી તર્ફ એક કાસીદકો તેરી ખબર પુછનેકે લીયે ભેજાયા. મએં આજહી ઉસપર રૂક્કા તેરી સલામતીકા લીખુંગા.

અલમાસરૂહ—શુક્ર દાદગર, જબતો આજ સબોંસે મએ કીસમત દાર હું અરે પર મેરા બહાદુર કાહાં હો.

[દાખેલ હોના ચોબદારકા.]

ચોબદાર--શાહ સરફરાજ કાજી સાહેબ આએ હએ.

કૈમુસશાહ—દાખીલ કરો ઉનકો.

[ચોબદારકા કાજીકો દસતેકબાલ જાના, કાજીકા બડે શોહક ઔર અકડસે આના, અલમાસરૂહ બહાદુરકો પહેછાંનના.]

અલમાસરૂહ—કોન બહાદુર!

બહાદુર [દો જાનુ હો કર] ઓ મેરા માલીક! મેરા સાહેબ!

અલમાંસરૂહ—વાહ! બહાદુર કાજી તો ખુબ બના હએ.

બહાદુર—યેહ સબ તુમ્હારે તવજ્જોગે હએ. [દીલઆરામો મેહરઅંગેજકો દેખકર] અરે પર યેહ કયા! ફકત એકહી મર્દ ઔર દો ઔરતેં! મુઝેતો યાંહાં શાદી કરનેકુ લીયે બુલવાયાથા.

[બાહેરસે કુતબોદીનકા આવાજકા આના.]

કુતબોદીન—નહી, નહીં, મહેલ હો, યા મહેલકા બાવા હો. ગોસા બીસા મએં કીસીકા પહેછાનતા નહીં. તુમ્હારે કાજીસે મુઝેતો કામ હએ.

કૈમુસશાહ—આને દો, આને દો. કોન હએ! [કુતબોદીનકા આના ઔર આદાબ બજાના.]

કુતબોદીન—જેહાપનાહ, મેરા કામ કાજી સાહેબસે હએ. [કાજીકો] મેહરબાન કાજી સાહેબ, મએં વ્હો હકીમકી ઔરતકો લાયા હુ. વ્હોતો સુનતેહી કહેને લગી, કે મએં જરૂર તુમ્હારે સાત શાદી કરૂંગી.

બહાદુર—તો બડે મીયાં ઉનકો અંદર લે આવ.

કુતબોદીન—જનાબ, મઍં તો જાતાહું, પર સીપાહીયોંને અટ-કાયા. અભી આતા હું.

[કુતબોદીનકા જાના.]

આલમાસરહ—બહાદુર, યહ કયા ફેર નયા ફીતના તુને જગાયા હય? યહ બુઢ્ઢા કૌન ?

બહાદુર—નેકવર શાહજાદે, યહ બુઢ્ઢા મેરા બાપ હય; મગર મેરી સુરત જરા બદલ ગઈ હય ઈસ લીયે પહેછાંન સકતા નહીં. મઍંને ઈસકો મેરી મઆશુકકો યાંહાં લાનેકો ભેજા થા. અગર હુકમ હો તો મઍં ભી શાદી—

કૈમુસશાહ—હુકમકી બાત નહીં કાજી, આજ શાદી ઔર ખુશહાલી હય, ઈસ વાસ્તે તુભી યાંહી નેકાહ કર લે.

[દાખેલ હોના કુતબોદીનો જોહરાકા.]

કુતબોદીન—યહ દેખો બીબી સાહેબ, યહ તુમારા ખાવીંન્દ કાજી સાહેબ હય.

[જોહરાકા બહાદુરકો દેખકર તઆજ્જુબ હોના.]

જોહરા—કોન? મેરા બહાદુર! [દોનોકા બગલગીર હોના.]

બહાદુર—હાં, વોહી બહાદુર, જીસકો આપને મુવા સમઝ સ હુકમે બ ધ કીયાથા સમઝે ?

કુતબોદીન—બહાદુર! કોનસા બહાદુર?

બહાદુર—વોહી, જો આપકા બેટા થા.

[કુતબોદીનકા બહાદુરકો ગલે લગાંના.]

કુતબોદીન—યા ખુદા! મેરા બેટા બહાદુર કાજી હુવા?

[લાલાઓ દહેકાનીકા દાખેલ હોના.]

દહેકાની—સલાંમઅલૈકુમ કાજી સાહેબ, આપકો બંદા મુબારક-બાદી દેનેકે લીયે આયા હય.

બહાદુર—મુઝપ બડા એહેસાંન હુવા હય. બીબી લાલા, આપ ખુશ તો હો?

લાલા—સબ કુચ્છ ખએરીયત હય. મેરે તમામ મુર્ગીયાં ખુશી ઔર મગન હય. પર યહ બુઢ્ઢા કૌન? મેરે લંગડે મુર્ગેકેસા દીખતા હય.

બહાદુર—ઓહતો મેરા બાપ હએ લાલા.

કુતબોદીન—[તએશમે આંના] મએં લંગડા મુર્ગા? વાહ! કાજી સાહેબકે બાપકો કયા ખુબ એલકાબ દીયા?

દાહેકાની—[ગુસ્સેમે] તોબા, લાલાતો બસ જીધર જાતી હયે વાંહાં બકવા કરતી હએ. [બહાદુરકો] સાહેબ, ઊસ રોજ આપને દેવકે બુલવાને કે લીયે મુઝે કહાથા ઊસકી કુચ્છ તજવીજ કીઈ?

બહાદુર—દેવ? કોનસા દેવ?

દાહેકાની—જો મુઝે નાચ નચા ગયાથા જો.

બહાદુર—હાં હાં હાં. અબ યાદ આઈ. પર દેખો અબ ઊસ દેવકી કુચ્છ જરૂર નહીં હએ. મએં તુમકો મેરા ચોબદાર બનાવુંગા.

દાહેકાની—[ખુશ હો કર] ચોબદાર! વાહવાહરી લાલા, તુતે ચોબદારની કહેલાએગી.

લાલા—[બે સમઝેકે ગુસ્સે હોના] નહીં, નહીં, મએં ચોબદારની નહીં. મએં તો લાલા.

કૈમુસશાહ—કાજી સાહેબ, કયું ખડે હો?

બહાદુર—જેહાંપનાંહ, મએં સબકા નેકાહ પડહુંગા; પર મેરા કૌન પડેગા?

કૈમુસશાહ—તુહી, ઔર કૌન?

બહાદુર—ખુદાવંદ, જીન જીનોકી મઆશુકથી જોતો સબ આપસમે આશકોંકે સાત ખડી હએ. અબતો દોઆ દેની બાકી હએ.

[બહાદુરકા અલમાંસકે સાત દીલઆરામો મેહરઅંગેજકા હાત મીલાકર દોઆએ દેના.]

જેહાંમે આશકાર, દલેરોંકે સરદાર, બહાદુરોંકે સાલાર, શાહાજાદે અલમાંસરૂહબખ્શ, જીંન્દગીકી તમાંમ ન્યામતે ઔર જેહાંનકી હમાં ખુરશંદીકા બારીશ તુઝપર બરસે, ઔર દાયમ, દાયમ તુઝે મુબારીક હો ઈન તેરી શોહરેઆફાક મઆશુકોકા વેહસાલ. આમીન! આમીન!!

[બહાદુરકા જોહરાકા હાત અપને હાતમે લે કર દોજાનુ હો કર બએઠે જાંના, કૈમુસશાહકા સબકો દોઆએ દેના.]

અબીયાત.

કેસુસશાહ—અએ ફરજંદો મેરે રહો શાદ કાંમ,
લાલા—કરો અએરો અશરત અજીજોં તમાંમ,
અલમાસરૂહ—સનાઓ સીપાસ હએ અએ પરવરદેગાર,
જોહરા—મીલે એક બ એક સારે આશકે જાર.
મેહરઅંગેજ—મેરે જાંનીકો મએંને પાયા ઇસઆંન,
બહાદુર—તુ રખ ઇનપ સાયા દાયમ યજદાંન.
જોહરા—સુરત હીજ અખ ન દીખાએ કભુ.
બહાદુર—કદમ અપને ગમ યાંહાં ન લાએ કભુ.
દીલઆરામ—સાહેલે મકસુદકો પોંહચાએ ખુદા,
કુતબોદીન—કાજીકે પીદરકી આંમીન હો દુઆ.
લાલા—ખાવીંન્દકે બદલ કરતી હું મુબારક.
દેહકાંની—અરે ચુપ ચોબદારની, મુબારક.
અલમાસરૂહ—અમન ઔર ચમનમે રહે ખુશ તમાંમ,
કે "ગુલબા સનોબરકા" આયા અંજાંમ.

[સબકા સાત, મીલકે ખુશીકા ગાંના ગાંના.]

પાહાડી—ઇંગ્રેજી તર્જ.

સબ—પરવરદેગાર, સરવર સરદારને મીલાએ યાર,
ખુશ ખુશાહાલી રામશગીરીસે રહે હરબાર.
વકત ફીરા ઔર બખ્ત ખુલા હએ હરએકકા ઇસઆંન,
દાદ ખુદાને લીઇ આઇન્દાહ હમપર હો મેહરબાંન.
સારે પ્યારે, મીલ ગએ યારો, હારી હએ કુરકત,
નામ દુરીકા દુર હુવા, ખુલા દરે રહેમત.
અલમાંસરૂહબખ્શ ઔર મેહરઅંગેજકા હુવા નેકાહ.
રહે મજેમે દીલબર દોનો આહા આહા આહા આહા હા—પરવર.

તમામ શુદ.

[illegible]

છપાઇ બાહેર પડશે.

વીકતોરીઆ નાટક મંડલીના

હીંદુસ્તાની ખેલો.

પ્રગટ કરનાર—જેહાંગીર બેજનજી કરાણી.

પાખ અસમત નાજનીન.

બકાવલી ઔર તાજુલ મુલક.

રાજા ગોપીચંદ.

આલમગીર.

અબુલહુસન.

પરવીઝ.

ઉપલી ચોપડીઓ જલદીથી છપાઈ બાહાર પડશે.

જેહાંગીર બેહરામજી કરાણીએ

પ્રગટ કરેલી ચોપડીઓ.

	રૂ.	આ.
કરાણીનો ગુજરાતી ગાયન સંગ્રહ—(જેમાં ૩૪ નાટકોમાંના તથા ત્રણ આખા ગાયનરૂપી ખેલોમાંના ગાયનો, ગરબાઓ તથા ગુજરાતી ગજલ મળી ૭૫૦ ગાયનો છે.)	૧	૦
રાજવીર કથા—(જેમાં વાંચવાલાયક રસીક વાર્તાઓ છે)	૧	૮
રજપૂત વીરરસ કથા—(૬ મોટી ને વાંચવાલાયક કથા છે) .	૧	૦
હાતમ નામું—(૧૨ ચીત્રો સાથે ઘણીજ સસ્તી કીમતમાં છે)	૦	૮
લેલી ને મજનુ—(મોટું પુસ્તક, રસીલું ને અસરકારક છે)	૧	૦
પુરામરજ નામું—(પહેલું—બીજું ચીતર સાથે ઘણી સસ્તી કીમતે બીજી આવૃત્તિ)	૧	૦
વિલાયતના કવેશ્વરો—(તેમના જનમચરીત્ર સાથે)	૧	૮
વિલાયતનું રાજબંધન (પારલામેન્ટની જાણવાજોગ હકીકત)	૦	૬
ઇરાનની તવારીખ—(પત્રના આકારમાં.)	૦	૮
ગુજ-એ-અવસ્તા—(ઝંદનેના ... તરજુમો છે.)	૦	૨
આવાંયસ્ત બા આએની—(ગરેહ સાથે તરજુમો છે.)	૦	૪
જરતોસ્તી મજહબ	૦	૪
પારસી લોકના ધારા—(અંગ્રેજી તથા ગુજરાતી ભાષામાં)	૦	૮
સુરસાગર—જેમાં નામીચા કવી સુરદાસજીએ રચેલી તરેહવાર રાગ રાગણીઓમાં ૨૦૦ મજેદાર ભક્તીઓ છે	૦	૮
કરાણીનો હીંદુસ્તાની ગાયન સંગ્રહ—ભાગ પહેલો. (જેમાં **સાત ગાયનરૂપી ખેલો** સાથે ૭૦૦ ની ઉપર ગાયનો સમાવેલાં છે.)	૧	૦
કરાણીનો હીંદુસ્તાની ગાયન સંગ્રહ—ભાગ બીજો. (જેમા **પાંચ ગાયનરૂપી ખેલો** સાથે ઉમદા ૨૫૦ ગજલ સાથે ૧૦૦૧ ગાયનો છે)....	૧	૦
કરાણીનું રાગસ્તાન ભાગ પહેલો—(જેમા ૨૫૦ ગજલ રેખતા, તથા હોરી, લાવણી ઉપરાંત ૨૪ જાતની ઉત્તમ રાગરાગણી છે.)	૦	૧૨
'ઉપકાર કે અપકાર?' અને **'અનળરાય અને લાલબા'** ચાનક આપનાર બે નાટકો	૦	૪
કરાણીની ઇંદર સભા	૦	૪